

vitéz Arató Jenő
háborús naplója

1914 – 1916.

D R. ~~XXXXXXXXXX~~ A R A T O J E N Ö

"Hindenburg" nevét viselő os. és kir. 69. gyalogezredbeli
tartalékos hadnagy

H Á B O R U S N A P L Ó J A

1914 június 28 - 1916 augusztus 5

Analógia

10/10

Előjáróban.

Az a napló nem ezredtörténet akar lenni; csupán egy szakaszparancsnok feljegyzései, kinek látóköre nem terjedt túl a századon, zászlóaljra, de aki alaposan akart látni és amit maga körül látott, tapasztalt, becsületesen feljegyezni. Ami a feljegyzés módját illeti: a legnehezebb körülmények, legviharosabb események között is rendszeres jegyzeteket készítettem s a legelső pihenő napon - mikor még egyébként is élénken előttem álltak a lezajlott események - a jegyzeteket összefüggő egészséggé dolgoztam fel; nyugodtabb napokon ~~xxx~~ pedig esténként irtam meg, mi történt napközben velünk, körülöttünk. Utólag semmi sem iratott e feljegyzésekhez.

A naplót 1914 jun. 28-án, a sarajevo-i merénylet napján kezdtem vezetni. Ugy érzem hiányos lenne a német naplóm ha a harctérre indulásom előtti hónapokban irt feljegyzéseimet - melyek jellemzők lehetnek a Németország hangulatára, a 19-és 20-évi zászlóalj életére - elhagynám; ezekkel együtt adtam tehát a naplómot.

Feltűnhetik, hogy a naplóm tele van német katonai terminus technikusokkal. Az olvasó ne felejtse el, hogy e feljegyzések a régi k. u. k. világban készültek s egy német szolgálati nyelvvel bíró közös ezredben szolgáló csapatot feljegyzései. Magyar ezred voltunk, ragaszkodtunk magyarságunkhoz, tiszt, leányosság egymás között magyarul beszéltünk, de beszéltünk tele volt a belénk súlykolt német katonai fogalmakkal, kifejezésekkel; s úgy érzem naplóm eredetiségét veszítené el, ha a benne előforduló német katonai terminus technikusokat most utólag lefordítanám magyarra s az eredetiek helyett olyan magyar terminus technikusokat irtanék, melyeket nem használtunk s melyeket - valljuk be őszintén - sokszor nem is ismertünk. Magyartan e tekintetben is a naplót úgy amint megíratott; a németül nem tudó magyar olvasó részére a napló végén egy német-magyar szójegyzéket állítottam össze.⁺ / Ha érdekli az olvasót, hogyan beszéltek a közös magyar ezredekben, olvassa el a naplóm végén a "K. u. k. bakanyelv" című feljegyzést.⁺⁺ /

Napló.

1914 június 28

Csendes júniusvégi vasárnap délután, szinte aludni látszik a város, nyári napsütés aranyozza be a házakat, ünneplős emberek járnak-kelenek a vasárnapi utcákon s a pihenő város felett békésen mosolyog a Mecsek zöldje. Olyan békés, olyan csendes minden, az emberek kinn vannak a szőlőkben vagy pedig lehuzott zsugáterek mellett hűsölnek, a vidéki vasárnapdélutánok unalma, csendje terpeszkedik szét a Mecsekaljai város felett. A Tettyéről jövök haza - a Mecseken sétáltam - s hazafele menet hallom, hogy beszélnek, állítólag meggyilkolták Ferenc Ferdinándot; megy a hír szájról-szájra, higgyem, ne higgyem? Hazafelé megyek, ugyanakkor izgatottan, kipirultan rohan haza apám, kezében a Pécsi Napló rendkívüli kiadása, rajta vastag betűk ordítják a világra: a trónörökös párt szarajevóban agyonlőtték - e párt általánosságban mozgó távirat, nem hoz semmi részletet, de mi csak úgy felfújuk szemünkkel az ugráló fekete betűket. Beszélgetek a városba, talán többet is lehet megtudni; oda a vasárnap délutáni nyugalom, a békés csend: az utcákat izgatott emberek, idegesen tanakodó csoportok lepik el - a gyilkosság tényén kívül senki sem tud semmi bizonyosat, hírekre vár mindenki.

Végre este megjönnek a pesti újságok - megrohanjuk a rikkancsokat, újságot szorongat mindenki kezében és im elolvastunk a szarajevói tragédia minden részletével. Tojtogató nyugtalanosság, sötét aggodalom nehezedik a városra, mi lesz most? Mit lesz? Hiszen tudjuk, érezzük évek óta érezzük, hogy utban van, hogy jön kikerülhetetlenül, végzettszerűen, párszor már azt hittük, hogy itt van, 1908-ban, 1909-ben síró asszonyok s gyermekek tömege kísérte ki az állomásokra a Boszniába induló zászlóaljokat és szilajkedvű magyar fiúk énekelték a háborús nótát

Akárhog is dörög az ágyu
Nem félünk mi a Szerbiátu!

1914 július 24

Mint a bomba robban a hír: ultimátumot adtunk Szerbiának! Olyan lesz egyszerre a város, mint egy fölforgott méhkas, izgatott tömegek lepik el az utcákat, az emberek csak egy gondolat foglalkoztatja, mit hoz a holnap: békét, háborút?

1914 július 25

uszonnégy órás lélegzetvisszafojtott várakozás elfogadja-e Szerbia az ultimátumot vagy sem - este aztán a várakozással, aggodalmakkal, bizonytalansággal megkinzott lelkeből szilajon tör ki a dühordítás: háboru, háboru! Végigszöguld a városban a háboru orkénja, nyomában sötét, komor árnyak kelnek - jaj most a halál, a pusztulás, az öldöklés démona jár közöttünk.. Az utcákon kipirult arcu, önmagukból kivetkőzött tömegek, az emberek egymás kezéből tépik ki a lapokat, a 9-es banda vérforraló indulóival tele a levegő.. A zsufolásig telkévészakban, éttermekben a Rákóczi induló meg a arinz rugamars harsog - szilaj taps, érjögő ordítózás rá a válasz... Hírek, hírek: megszálltuk Belgrádot, Belgrád körül tüzkarc folyik, Putnik szerb vezérkari főnököt Budapesten elfogták, eltalános mozgósítás van, jön a sok ellenőrizhetetlen hír, belveszik magukat az ember agyába, ott zakatolnak, zúgnak pillanynyi pihenést nem engedve. Az egész éjszakát az emberrel teli tapstól, kiabálástól, indulóktól hangos Royalban töltöm, huszan is szorongunk egy kis kávéházi asztalnál - szilaj lelkesedé fogadja az éjjéltéjt a kávéházba bevonuló 9-es tisztikart. A ten világítanak be az éjszakába a városból ablakai, lézasan dolgoznak mögöttük, emberek százai állnak esendben, némán az északában és bémulnak fel a kivilágított ablakokra - mozgósítás, háboru..? Valami ismeretlen félelem szorongatja az emberek szívét, ki az a bátor, ki előre mer most gondolni? Keli-déztük a háboru rémét, az megjelent a maga szörnyiségében, vajjon tudunk-e majd felette uralkodni, le tudjuk-e majd újra lecolni?

1914 július 26

Röggelre megjelennek a részleges mozgósítást elrendelő hirdetések. az egész város sűrűn tele van velük szorva, az emberek tömegesen állnak előttük és olvassák, olvassák. Sasárnap van, hol süt, hol háborul, az utcákon elég ember, a

gulat általában csendes. Vadonutaj csukaszürke egyenruhába bujtatott katonák sietnek mindenfelé, ügyelgő katonát - mint máskor ünnepeken - egyet sem látni. Egyetlen téma most: ki-nek, hol és mikor kell jelentkezni, ki, mikor és hová vonul be, aztán meg bucsuzkodnak az emberek egymástól. Mindenben valami fáradt közömbösség, unott vasárnapi nyugalom ömlik el, nem lelkesednek, de nem is aggodnak, mintha senkit sem érdekelne a jövő, mintha senkinek sem lenne komolyan a háborúban. A riasztó hírek teljesen elültek. Az ultimátumot követő szorongáson átvesztve mindenki megkönnyebbülve lélegzik fel, mintha a fantáziák sem működnének most már olyan élénken. - Este körülbelül 500 bevonuló tartalékos utazik el, az asszonyok persze sírnak, de mégis tudja Isten az egész nem tesz túlságos komoly benyomást az emberre és a lelkesedés is csak ép a vonat elindulásakor lobog kissé magasabbra. Ez a ma, mi lesz holnap?

1914 július 27

A mozgósítás első napja. A tegnapi nyugodt, szinte közömbös város egy csapásra megváltozott, az éjszakán át eldobta a közömbösség és békés nyugalom álarcát és most forr, dübörög, vonaglik, izzik - hihetetlen, eddig sohasem látott módon mozgalmassá vált a város. Emberek ezrei vonulnak be kis fehér batyuval vállukon, katonaládával kezükben, egész asszony és gyerekhad követi őket: tömegektől feketélik az utca, az iskolákból egy éjszaka alatt kaszárnyák lettek és mind tele van bevonulókkal, a szállodákban mozdulni sem lehet, bérkocsik mind lefoglalva, villanyosok túlszűfoltak és tompa dübörgéssel száguldoznak mindenfelé a nehéz katonai társzekerek, a bevonuló tömegek számára élelmet, felszerelést visznek mindenütt. A kaszárnyák és kaszárnyákká változott iskolák előtt óriási tömegek állnak, könnyek és bucsuzkodás mindenfelé, de sehol semmi kishitűség, semmi csüggettség, az emberek nyugodtan, bátran mennek a nagy ismeretlen, a Végzet felé... Este a 69-es banda járja be a várost, erre egyszerre kitör a forrongó indulat a szivekből. Ezrekre menő tömeg lömpölyög a zene után, ezrek és ezrek kívánják, éltetik, ordítják a háborút, minden izzik, minden lángol és az örjöngő tömeg felett a háboru komor arcu angyala lobogtatja szilajulvéres zászlaját... - a pályaudvaron végtelen hosszúságu vonatok jönnek-mennek, az ismerősök kik tegnap még békés polgárok voltak ma már mind csukaszürkében feszítenek, a kávéházi terraszok, kapualjak, sétatéri padok éjjel mind alvó bevonulókkal vannak

tele, kiket még nem helyeztek el.

1914 július 30.

Tömegesen hozzák be az ügyészségre a gyenus szer-
beket; van közöttük tanító, pópa, paraszt stb. Délelőtt hozzák
Mohácsról az ottani telekkönyvvezetőt két más intelligensebb
emberrel; kibetetlen izgalmas jelenetek között történik a fel-
szállításuk a kir. ügyészségre, a nép megrohanja, köpdösi, gya-
lázza őket, a kísérő esendőrök minden erélyére szükség van, hogy
szét ne tépjék a nyomorultakat.

Egyébként a város tele van vadabbnál vadabb hírek-
kel: elfogtak 2000 szerbet, ismeretlenek fel akarták a városbá-
rát robbantani, három szerb nemzetiségű 52-ös tisztet agyonlöt-
tek mert kémkedtek stb. Minden falu végén lesik a titokzatos
autót, mely francia aranyakat visz Szerbiába.

- Éjjel elmennek a 69-esek.

1914 július 31.

Este fél hét tájban megjelenik az általános moz-
gósítást elrendelő hirdetmény. Micsoda kavargás, szaladás, for-
rongás tényleg pár perc alatt a városban! Közögni nem lehet az
utcán az emberektől, harsog a himnusz, a hákóczi induló, meg a
Prinz Eugen mars s a hangulat izzó; minden beszélgetésnek az
a vége: a szerb után jön az orosz, nem baj, leszámolunk ma
kell az egész világgal!

1914 augusztus 1.

Elmennek az 52-esek.

1914 augusztus 3.

Ádes Istenem micsoda világfelfordulás előtt
állunk ebben a pillanatban. Az osztrák-magyar hadsereg Belg-
rát bombázza, Németország megüzente a háborút oroszorszá-
nak, Franciaország elrendelte az általános mozgósítást, Hol-
landia, Svájc, Svédország, Törökország, Japán mozgósít... mint-
ha valami véres ködfátyol ereszkedne a népek szeme elé, embe-
rek milliói készülnek egymást gyilkolni, pusztítani és min-
dent mi eddig szép, jó és nemes volt egy beláthatatlan vér-
tenger fenyeget elnyeléssel... Millió és millió férfi válik
meg ebben a percben övéitől, szeretteitől, családjától, mil-

10.
lió és millió anya, hitves, nővér zokog ebben a pillanatban az ég felé: a nagy mindenségen vad kacajjal száguld át a világhőboru rettenetes démona, utját millió holttest, százezer égő falu s étok és jaj kíséri.. Elszorul az ember szive látva a ke-rekedő iszonyu orkánt: nemzetek sorsa dől el most ,népek tűn-nek le és emelkednek fel, ki tudja mit hoz a jövő, mit hoz a holnap.. Jaj a gyengéknek, a széthuzóknak, a világ sorába beil-leszkedni nem tudóknak ezeken a rettenetes napokon, szétmor-zsolja, eltiporja őket a világfejlődés kérielhetetlen logiká-ja.. Most az összetartóké, erősöké, igazaké az élet, a jövő, a dicsőség, óvék minden, minden !

- Isten óvjon bennünket magyarokat !

1914 augusztus 6

Kezd a város ismét a rendes kerékvágásba ke-rülni. A bevonultakat már mind felszerelték és a kaszárnyák-ban, iskolákban s a közeli falvakban elhelyezték; eltűntek a komikus alakok, kik polgári ruhára varrták fel a distinkcióju-kat és a békés civil ruhához kötöttek fel valami panganétot. Az utcák sokat veszítettek mozgalmasságukból, legfeljebb kato-nai társzekerek robognak ide-oda és vadonatuj csukaszürkébe öltözött csapatok vonulnak gyakorlatra vagy gyakorlatrol ha-za. - Mostanában reggeltől estig az állomáson lógunk; egyik katonavonat a másik után megy le délnek, tüzérségi, lovassági, gyalogsági szállítmányok kergetik egymást. Kivétel nélkül mind cseh csapatok vonulnak erre, megáll a vonat, következő pil-lanatban kinn a perronon a 10-12 tagu zászlóaljbanda, harsog-nak a levegőben a cseh indulók, elindulásakor pedig csak ugy zug a katonával teli vagonokból a nazdar.. - Délután 6 óra után rendszerint megtelik a Király utca és a Széchenyi tér emberekkel, híreket várnak; megjelenik a pécsi Napló meg a Dunántul délutáni rendkívüli kiadása, pillanat nk alatt elkap-kodják és az utca olvasó emberekkel lesz tele; pesti ujságo-kat kapunk is, nem is, ha kapunk is legfeljebb két naposakat, de bele kell nyugodnunk, hadi menetrend van. Este tizig, fél-tizenegyig csak ugy hemzseg az utcákon a nép, tiz óra tájban a Nádor terraszaról Linder, a Dunántul szerkesztője felolvas-sa a legfrissebb táviratokat, egetverő éljenzés rá a válasz, aztán mindenki megy haza lefeküdni..

....Igy mulnak récsett a háboru első napjai; még nem érezzük a háboru terheit, a háboru egyenlőre inkább csak egy nagy uj szenzáció számunkra, mint komoly, véres valóság..

1914 augusztus 9

Ma indulnak a harctérre a 8-as huszárok. Végignézem a huszárok bevaggonírozását - milyen pompás emberek ezek a csákos, mentés, piros nadrágos magyarok!

1914 augusztus 10

A 19-es honvédek elmennek a háboruba.

1914 augusztus 15

Sokat vitatkozom mostanában kollégámmal Dettre-
ál táblai tanácsjegyzővel, a szelid lelkű, s mély intelligenci-
ájú filozófussal. Dettre - mint egykor Márius Karthago romjain -
ül és jajveszékel az összetört kultúra romján, elveszítette az
emberiségbe vetett hitét és fekete kétségbeeséssel néz a jövő-
be. Bennem semmi sincs Dettre pesszimizmusából. Tudom, érzem,
hogy a háborunak kellett jönni, hogy jól van így s hogy szüksé-
günk van erre a rettenetes tisztító viharra. Tul fülledt volt
levegőnk és egészségtelen miazmákkal teli, az emberiségnek ala-
pos megújulásra, új, tiszta, friss levegőre van szüksége, hogy
fejlődni tudjon; az erőtlen dekadencia, túlfinomult elpuhult-
ság, belső lelki tespedés korát szükségkép kellett, hogy a nagy
indulatok, lelkesedések, önfeláldozások és erőfeszítések kora
váltsa fel. De politikailag is szükségünk volt erre a háboru-
ra. A monarchia teljesen rothadt és most ettől a háborútól, a
diadalmas háborútól kell várunk újjászületését: a monarchiát
alkotó népek kölcsönös egymás megértését, az elmék, szívek egy-
beforrását - lehetetlen, hogy a monarchia népei meg ne értsék
ennek a háborunak nagy tanulságát: akkor midőn összefognak, ké-
pesek mindenre, képesek szembeszállni az egész világgal, tehát
önmaguk ellen követik el a legnagyobb bűnt, ha folyton egymás
ellen áskélódnak és egymást gyengítik. - És a mi Magyarorszá-
gunk dolga? Közelebb hozott ez a háboru bennünket a dinasztia-
ával, az uralkodóház most tettekből láthatja, hogy a magyar be-
csülettel teljesíti királya iránti kötelességét, hogy a mag ar-
ra mindig és minden körülmények között támaszkodhatik, nincs o-
ka tehát velünk szemben bizalmatlansággal viseltetni, viszont
mi is megtanulhatjuk most, hogy a monarchia fennállása egyben
a mi nemzeti létünk biztosítéka is és akkor cselekszünk helye-
sen, ha az örökös opponálás helyett megértéssel, bizalommal for-
dulunk a dinasztia felé. S közelebb hozott ez a háboru bennün-
ket magyarokat is egymáshoz; a közelmúlt késhegyig menő küzdel-

12.

mei utánpótlásaink a veszély pillanatában kezet fogtak egymással és imponáló határozottsággal dokumentálták ország-világ előtt a magyar nemzet egységét, harckésztségét. Az a fenséges pillanat, melyben pártok nem, csak magyarok valának, nem suhanhat el nyomtalanul a szívek felett, hiszek benne és erős az én hitem, hogy ez a pillanat, a nemzet összeforrásának pillanata, megtermi a maga gyümölcseit és diadalmasan fog kizöldülni a magyar jövő vérben csirázott fája.

1914 augusztus 25

Egész beleszoktunk már a gondolatba, hogy háború van, hogy ég az egész világ, hogy emberek milliói gyilkolják, pusztítják egymást. A kávéházakban még huzza a cigány a Rákóczit, a Rinz Eugent meg a Wacht am Rheint, de kezd ez is megszokottá válni és nem váltja ki többet az első napok viharzó lelkesedését. Az újságok győzelmekről irnak, mindenfelé térképek vannak kifüggesztve és apró színes zászlócskák jelzik előrenyomulásunkat; a német diadalok elkápráztatják szemünket és erősen hisszük, hogy győzelmesen fejezzük be a háborút. - Lassankint érkeznek sebesültek is, ide lécsre főleg Szerbiából; áhitatos tisztelettel nézzük a sántikáló avagy felkötött karu hősokeket, hogyme hiszen ezek ott voltak s ha kicsit odább megy a golyó most mindörökre ott feküdnének valahol Sabác körül vagy a Drina partján.. És ludbörzö hátal hallgatjuk amit beszélnek; az egyik elbeszéli, hogyan kerítettek be és vágtak le a huszárok egy szerb századot, a másik arról beszél hogyan vadásztak a szerbekre, a harmadik meg Sabácot emlegeti, milyen kemény harcok folytak ott. Hallgatjuk őket csendes borzongással, áhitatos figyelemmel, izgatja fantáziánkat, milyen is tulajdonképen a háború... Jönnek azután a szomorú hírek, ez megsebesült, az elesett, nagyon sok embert eltemetnek így, kinek esze ágában sem volt meghalni, például a városszerte ismert 69-es kapitányt Rathmant. Sajnos azonban a sok álhálálhir mellett sok az igazi is. Elesett Sabácnál egykori jogásztársam Horvay Jenő, mint a 69. gyaloezred zászlótartójának egy srápnell vitte el a fejét; elesett a balavsko-brdoi ütközetben jogásztársam és jóbarátom Kiss Aladár 78-as önkéntes tizedes; Sabácnál kapott sebében meghalt a péterváradai katonai kórházban Kapéter Kázmér 69-es zászlós; Dollinger Jenő kanizsai törvényszéki jegyző pedig a Drinába fulladt - szinte érezte szegény fiú a rá várakozó sorsot: pécsi fiú volt s mikor a 19-es honvédekhez bevonult elbucsuzkodott a törvényszéken hol korábban joggyakornokos-

13.
kodott, tele volt halásejtelmekkel és könnyezve bacsuzott min-
denkitől. A mozgósítás napjaiban a törvényszék melletti zsidó
elemi iskolában egy honvédszászlóalj volt elszállásolva, Mihál-
ffy Jenő honvédszászados - barnára lesült villogó szemű férfi -
volt a parancsnokuk; egy délután felvirágozva, kipántlikázva,
akárha lakodalomba mennének, elmentek ők is, utca hosszat har-
sogott ajkukon a Klapka induló

Fel-fel vitézek a csatára,
A szent szabadság oltalmára!
Dörög az ágyu, csattog a kard,
Ez lelkesíti csatára a magyart!

meg szólt az átalakított Kossuth nóta

Ferenc József azt üzente..

- elmentek, aztán egyszer csak jött a hír: Mihálffy százados
elesett, zászlóalja pedig majdnem egészen megsemmisült lenn
valahol Szerbiában..

- Kaszál, szörnyű módon kaszál most a halál, pusztulnak az emberek a háboru véres zivatarában, de mennek az el-
pusztultak helyébe újak és mindig mások - szinte kiapadhatat-
lannak látszik az emberáradat, mely meggy meghalni..

1914 augusztus 27

A hivatalban megszűnt minden komolyabb munka:
kaszinózunk, beszélgetünk, lógunk ide-oda. A törvényszéktől An-
talffy Mihály, Szüts Jenő bírák, Guttján Ignác jegyző, tőlünk
a járásbíróaságtól Mihálffy Lénés és Gyarmathy Miklós bírák vo-
nultak be, az ügyvédek nagy része katona, a felek, tanuk valamer-
re Galiciában vagy Szerbiában hordozzák a csukaszürke mundért,
tárgyalásokat nem lehet tartani. En még csak tollat sem kívá-
nok a kezembe fogni; szeptemberben terminusom lenne a kolozs-
vári egyetemen az utolsó szigorlatomra, most avatnának doktor-
rá, de Isten tudja nem törődöm az egésszel, a háboru kitörése ó-
ta jóformán könyvbe se nézek bele. Mennél többen mennek, men-
nél kevesebb itthon az ismerős annál határozottabban érzem,
nekem se itthon a helyem. Minden épkézláb férfinak ott a he-
lye most, hol a haza élete-halála felett döntenek, szinte szé-
gyenlem magamat, hogy még mindig itthon vagyok; ugy érzem ha
vége lesz egyszer ennek a nagy háborunak anélkül, hogy részt
vettem volna benne, nem fogok tudni az emberek szemébe nézni:
mindenki ott volt, csak én nem.. Két sorozáson nem váltam be, i-
dén tavasszal a harmadik sorozáson rövidlátásom miatt orvosi
vizsgálatra küldtek, augusztus 29-re van a pótsorozás kitűzve
- alig várom ezt a napot, biztosra veszem, hogy bevélok s aztán
mehetnek én is oda, hová a kötelesség szólit..

1914 október 15

A távozó Wurster főhadnagy helyett Vida Elemér zászlós veszi át az önkéntesabteilung parancsnokságát.

1914 október 16

Az abteilungból kiválasztanak 37 fiut, kinevezik őket káplároknak s mint altiszteket beosztják őket a marsbataillonba. Büszkén feszítenek a fiuk a vadonatúj csukaszürkében két csillagjukkal, mi többiek pedig kegyetlenül irigykedünk rájuk, káplárok lettek, harctérre mehetnek, kell még ennél több is a boldogsághoz?

1914 október 20

Ujra költözködik az abteilung: a Gyümölcs utcai ovodából a Széchenyi utcai református iskolába megyünk át.

1914 október 22

Hadügyminiszteri rendelet jön, az ezredeknél reserveoffiziersschulék létesítendők, mely iskolákba a kiválóan minősített önkénteseket kell vezényelni, a meg nem felelők az eratzkompaniákba osztandók be, honnan az induló marsokkal a harctérre mennek.

- A IV. marsbataillon 1. 2. 4. százada délután indul az északi harctérre; a rendelet folytán közvetlenül az indulás előtt kiveszik a századokból a beosztott önkéntes káplárokat és visszaküldik őket az abteilungba. A bataillon 3. százada tegnapelőtt már elment a déli harctérre, a századdal együtt elmentek az ide beosztott fiuk is és így ezek nem kerülnek vissza az abteilunghoz.

1914 október 23

Vida Elemér zászlós megváltik tőlünk, az abteilung parancsnokságát ideiglenesen - addig míg a tiszti iskola kiszemelt parancsnoka Osztoic százados betegszabadságáról Székesfehérvárra érkezik - Kellner Zsigmond főhadnagy veszi át.

25.
Ünnepnap délutánjaink szabadok, vasárnap vagy ünnepnap délelőtt
ép úgy dolgozunk mint máskor. Ma - karácsonyra tekintettel - ép
csak hogy nem rukkolunk, hanem iskolánk van.

1914 december 30

Watz ezredes jelenlétében lezajlik a tisztivizs-
ga. Délelőtt kinn a sóstói gyakorlótéren a gyakorlati vizsga
folyik le, délután a kereskedelmi iskola tantermében pedig az
elméleti vizsga.

1914 december 31

Szilveszter este. Oravetz Rista, Paulay Géza,
Csók Lajos, Hockstock János, Freytag Guidó, Hardy Laci és én e-
gyütt ülünk a Hungáriában, buzza a cigány, aranyszínű bor előt-
tünk, bucsuzunk az ó évtől, ezerkilencszáztizennégytől. S az új
esztendő megszületésének pillanatában felugrik Csók Lajos és
elkiáltja: "Fiúk a hősi halálunkra!" felugrálunk, összecsré-
rentjük poharainkat - így kezdjük el az új 1915-ös eszten-
dőt..

/ Ennek a kis társaságnak jóformán minden tag-
ja meg van homlokán jelölve a halál titkos jelével: 1915 Szil-
veszter estéjén Volhyniában az Ikva mellett könnyezve gondo-
lok vissza szegény fiukra, kik közül egyedül én bucsuzhatom
el az együtt megkezdett évtől, a többi mind elpusztul 1915
vérzivatarában.. /

1915 január 2

Ma hozzák nyilvánosságra a tiszti vizsga eredmé-
nyét. A vizsga eredményéhez képest Bubregh Jánost, Destek
Félt, Haas Félt, Molnár Endrét, Pereczet, Petricsevics Mátyást,
Schiffer Györgyöt, Vass Károlyt kinevezik kadettnek, Antal A-
ladért, Balácsi Andrást, Bánfay Ernót, Bokross Ferencet, Butt-
kay Bertalant, Csékvéryt, Csók Lajost, Fehér Sándort, Fellner Já-
nost, Freytag Guidót, Gerőfi Zoltánt, Haberfeld Ottót, Hahn Hen-
riket, Hardy Lászlót, Herschet, Heidecker Félt, Hockstock Jánost,
Jekl Ferencet, Jezisek Róbertet, Kaufer Ernót, Kiss Ernót, Le-
ichtag Emilt, Lövy Hermannt, Marosy Gyulát, Németh Kálmánt, Sán-
czél Miklóst, Polczer Lajost, Szabó Bélát, Szatlics Kálmánt, Tar
Antalt, Tas Endrét, Topos Józsefet, Várday Istvánt, Váry Kor-
nélt, Vörös Mihályt kinevezik kadettaspirantnak, Arnold Flórist

Székesfehérvár 1915. Márc.17.

Zemplénorosziból reggel 8 órakor indulunk tovább, a falut elhagyva egy meredek hegyet mászunk meg - mi-latt kapaszkodunk felfelé iszonyuan kinlódom a nehéz fel-szerelés sulya alatt. Zemplénorosziból egy nagyszerűen ki-épített és nagy gondnal karban tartott szerpentin ut vezet ugyan a hegyen keresztül - melyet megmászunk - Galiciába, mi-után azonban ez az egyetlen ut, mely összeköti a hadsereget a hátországgal, ezt kizárólag fogatok / tüzérség, trén/ vehe-tik igénybe, a gyalogság kénytelen toronyirányban neki vág-ni a hegynek. Délelőtt folyamán átlépjük a magyar határt; felsőhajtunk, viszontlátjuk-e még valaha szép Magyarorszá-got ?

Galiciában az első falu, melyet elérünk a mindössze pár faházból álló Rostoki Gori; a falu végén nagy hóban pihenünk egy órát. Lassankint újra beérünk a télbe. Otthon elindulásunkor már a legszebb tavaszi idő járta s mi-kor a felszereléshez meleg birkabőr bekecseket kaptunk, ne-vetve kérdeztük, mire való ez, hisz itt a nyár! Nos itt hó van, hideg van, tél van, akár nálunk otthon február elején, hegymászás közben izzadtunk, most meg fázunk - elő is kerül-nek egyszerre a hátzsákokból az eddig fölösleges tehernek gondolt bekecsek.. Egyébként pihenő közben azzal szórako-zunk, hogy egy fejünk felett keringelő repülőgépet nézege-tünk..

Déltájt elérjük Cisanát; hitvány kis falu ez, melyet óriási barakkvárossá építettek ki, körülötte kilomé-terekre nyulnak el a trénéllások és mindenfelé óriási sür-gés-forrás és élénkség uralkodik. Egy tábori sütőében ke-nyeret vételezünk fel, aztán indulunk tovább; letérünk a forgalmas utról és hegyek között vezető keskeny mellékuton - mely mellett egy vasutvonal húzódik - menetelünk; a vi-dék képe teljesen télies, vagy hóban járunk, vagy pedig tér-ig érő hóleben. Délután négy órakor holtfáradtan érjük el Zubracsét, hol beszállásolnak bennünket. Kis falu ez: piz-kos faházak, hó, hideg és csend, a házakban tüzérek. / Tőlük halljuk, hogy a napokban itt valahol a közelben egy egész cseh ezred adta meg magát - szidjuk is ám a cselákokat mint a bokrot! / A legénységet padlásokon szállásolják el; mi önkéntesek felfedezünk egy üres szobát és behurcolkodunk oda. Negyedóra múlva megjelenik L. hadnagy, s minden továb-bi nélkül kidob bennünket a szobából és beállítja oda a - lovát. Fontosabb neki az, hogy a lova el legyen helyez-

ve, mint az, hogy az okafentesek embeirez helyen voltak az éjszakát. Nem baj, kározkodunk egyet és elindulunk új szállást keresni, végre felhurcolkodunk mi is egy padlásra. Ejjel meglehetősen fázom; a sok hótól, víztől, sártól bakkancsom, ruhám átnedvesedett és sehogysen tudok felmelegedni.

1915 március 25

Bataillonunk Maniovon keresztül Balnicára menetel. Az ut melyen megyünk hegyi ut; jeges, sikos, meredek, majd hirtelen ereszkedő, az egész uton szakadatlanul potyogunk és bukfencezünk, mintha az egész bataillon berugott volna. A sikamlós uton nagyokat zuhanok én is, a végén már azt hiszem, hogy nem maradt bennem egy ép csont se. A hegyek hóval vannak tele, ^llétlen-nyomon elhagyott lövészárkokat és drótsövényeket látunk. Külömben nagy csend, a hegyek hallgatnak, ágyuszót két nap óta nem hallunk. Délelőtt 10 óra tájban Maniova érünk, itten táborozik ezredünk trénje; rövid pihenő után indulunk tovább és két órai kegyetlenül keserves menetelés után - az ut teljesen folyékony állapotban van és térdig gázolunk a híg sárban - úgy déltájban megérkezünk Balnicára; itt van ezredparancsnokságunk szállása. A falu mindössze pár házból áll, egy kis dombon álló magányos házban lakik ezredparancsnokunk Rittner Lajos ezredes és ~~XXXXXXXXXX~~ segédtszjtje Crettier Ferenc százados. Rittner ezredes - ki Jankovich Lajos ezredesnek Szerbiában történt megsebesülése után vette át az ezredparancsnokságot - nem magyar ember, hanem osztrák; ennek dacára szeretik az ezredben mert ~~XXXXXXXXXXXX~~, testestől-lelkestől katona-ember, ki szereti magyar bakáit és tud is imponálni nekik bátorságával, meg azzal hogy egy cseppet sem kiméli magát: rossz bakaruhájában, görcsös botjával sárban, hóban, veszedelmekben mindig ott van az első vonalban.

Ezredünk a budapesti 32. gyalogezreddel együtt alkotja a 61. brigádot; a kaposvári 44. valamint a 3-as bosnyák gyalogezred ^{azt mond a 62. brigádot alkotják} ~~XXXXXXXXXXXX~~; a 61 és 62. brigádokból áll a budapesti cs. és kir. 31. hadosztály, melynek br. Lütgendorff Kázmér altábornagy a parancsnoka; amint hallom ezredünk jelenleg ki van véve a 31. hadosztályból és ideiglenesen a 29. hadosztálynak van alárendelve.

Napsütéses, de szeles, hideg idő van, mindenfelé hó és sár; egy dombos félig-meddig száraz helyen letáborozik bataillonunk és várjuk, hogy megtörténjék az ezredbe való beosztásunk. Én meglehetősen nyomorultan érzem magam, mozogni sincsen kedvem. A nehéz felszerelés, a fárasztó menetelések

41
teljességgel kimerítettek s a szénében való minden kényelem nélküli éjjelezések még jobban összetörtek; a térdig érő sártól, lucsoktól mindenem nedves; hozzá a gyomrommal sem vagyok rendben, folytonos gyomorfájásaim vannak.

A délután folyamán megtörténik a bataillonnak az ezredbe való beosztása; engemet a 7. századba osztanak be. Négy órára a beosztás teljesen be van fejezve és a felosztott VIII. marsbataillon feláll, de most már az új beosztás szerint, hogy bevonuljon a feldkompaniekhez; a 7. századhoz beosztott csoportunk élén Hardy László kadett áll - együtt végeztük a tisztiiskolát s mint én pécsi fiú. Az ezred a Balnica feletti hegyekben van állásban, ez a célunk, ide kell feljutnunk. Délután fél ötkör indulunk - szörnyűséges egy mars következik most. Mire elindulunk a nap erősen lefelé hajlik, aztán bealkonyodik, majd lassankint leszáll az este, sötét lesz és mi koromsötétben, ut nélküli úton, derékig érő hóban, egy borzasztó meredek hegyen csuszunk, mászunk kapaszkodunk fölfelé ahogy tudunk, legtöbbször négykézláb. Közben szakadatlanul bukfencezünk, én párszor úgy összeverem magamat, hogy a metsző fájdalomtól alig tudok újra lábamra állni; erőim teljesen elfogynak, de elmaradni a többitől nem merek, mert attól félek, ha elmaradok, a hegyek között a sötétben eltévedek és reggelre megfagyok; erőim legvégső megfeszítésével vánszorgok, kínlódom a többivel együtt fölfelé a hegyen. Több ízben megyünk el tüzérségi állások mellett, néha ~~xxxxxxx~~ elbódúlnak az ágyuk élesen, fűlszagga-
~~xxxxxxx~~ tóan, de annyira el vagyok tompulva minden iránt, hogy a behavazott fenyvesekben ezerszeresen visszhangzó ágyuszót szinte nem is hallom.

Este kilenc óra tájban érünk fel a hegytetőre, hol végiguzódnak állásaink. A sötétségben édes-keveset látunk; földhányások, itt-ott füstölő parázs, mely körül szótlan, sötét alakok gubbasztanak, különben nagy csend és feketeség, melyet csak néha szakit meg egy-egy távolban felszálló világító rakéta kísértetiesen sápadt fénye. - A 7. századnál koromsötétben Bozei őrmester fogad bennünket; nagyjában eloszt bennünket a szakaszok között, aztán elvezettet helyünkre. Egy méter, másfél méter mély árok, havas sár benne, a sárban pokrócokba, sátorlapokba burkolozott emberek alusszák az igazak álmát. A fáradtságtól valószínűleg belefordulok az árokba, végignyulok én is a sárban - pillanat alatt alszom mint a bunda.

Alszom körülbelül másfél órát - fél tizenegy felé lehet - mikor valami különös zörejre ébredek: a távolban mintha valami óriási kosárban diót rászónak; előbb halkán hal-

42
latszik, aztán közelebb jön a különös zöreje és erő-
vebb lesz, mi lehet az? Sötét van, az emberek kör-
gán hortyognak s én félálomban hallgatózom, de ego-
luste vagyok; jóformán azt sem tudom, hol vagyok,
szom, mint ébren vagyok. Ebben a pillanatban köz-
hangosan egy álomittas hang szólal meg " a tere-
vannak a muszkák!", ugyanekkor az árok mellett
lak rohan végig s kiabál "alárom, támad a ruszi
egészen felébredek: nem diót réznek ott, hanem p-
már is zizegnek, füttyülnek, sivitanak körülöttem
egyik dög, mint valami darázs, másik valósággal v-
lert kapott - és csak úgy pattognak a fákon és
száraz galyat. Az emberek felugrálnek a sárból,
álmot a szemükből, összepakkolják a sátorlapot
megukra kapkodják a rüsztungot s aztán fegyver-
várakozva bémulnak ki a sötétbe; én is követem
Rémes, szörnyen rémes a koromsötét éjszakában s
had jajongó, visító, füttyülő, sivító muzsikája s
ságtól remegő szívvel lesem, mikor lesz már egy
pokoli koncertnek. Talán tíz percig sem tart az
ink nem felelnek, az oroszok megunják a lövöldöz-
getnek, csend lesz; az altisztek jönnek-mennek,
posztokat meg a spéhereket - a posztok az ároktól
rek 30-40 lépéssel az árok előtt állnak - közben
egymás után teszik le a borjut, a fegyvert, újra-
nak pokrócukba s alusznak tovább, mintha misem
Végigfekszem az árokban, betakarózom pokrócomba
lok újra elaludni; az izgalomtól reszket az ég
csak nagy sokára nyom el az álom.

1915 március 26

Arra ébredek fel, hogy havas eső
ét vagyok ázva és hogy nagyon fázom: hajnal öt
esik és ver a hóval vegyes eső. A tegnapi mars
gyon elcsigáztak: fáradt vagyok, álmos vagyok, s
minden tagom; semmivel sem törődve nyitott sze-
tovább a sárban, esőben. Fekszem egy darabig, de
kannx len lesz az eső, kikapaszkodom az árok s
félíg dermedten toporgok fel és alá az árok me-
zegetem, hol is vagyunk tulajdonképen. Az ezred
cától északnyugatra fekvő Tousty Hill magasla-
lupkovi szorostól - húzódnak / amint mondják a
nunk állásaiból tiszta időben Lupkow községet

43.
gig, velünk szemben egy másik hegyen - jóval magasabban mint
mi - van beásva az orosz rajvonal. A 7. század állásaiból nem
lehet az oroszokat látni, mert az előttünk elterülő fenyves le-
hetetlenné tesz minden kilátást; a századunktól kb. 1000-
1500 lépés távolságra lehetnek a muszkák. Jobbra tőlünk a 8.
századnál erőset kanyarodik a lövészárók, innen már lehet lát-
ni a muszkákat, amint földszinü köpenyükben ide-oda mászkálnak;
a 8. századtól alig lehetnek 4-500 lépésre. A lövészárók elka-
nyarodása ránk nézve meglehetősen kellemetlen, nem elég, hogy
felülről löhetnek bennünket az oroszok, de végig is oldalazhat-
ják századunkat. Ma különben nagy a csend, egész nap nem halla-
ni egy lövést sem; esik a havas eső s ez nemcsak bennünket ér,
hanem éri az oroszokat is - még ez a szerencse, mondja a baka -
mehuzódnak ők is árkaikban. A vidék lakatlan hegyi vidék - a
legközelebbi falu jó pár óra járásra van - mást se látni mint
hegyet, fenyvest meg havat. - Ahogy fázódva toporgok az árok
mellett, vidáman trécselő asszonyhang üti meg fülemet, majd
az árokban egy piros szoknyát látok megvillanni. Mi a kő, asz-
szony a lövészárókban? Igen asszony, infante~~rist~~ ~~xxxxx~~ Ju-
hász József sárbogárdi cigányprimás felesége, a Juhász ~~x~~ Ka-
ti. Mosolygó szemü, pajkos nevetésü, pergő nyelvü teremtes; 103.
már vagy ötször transzportálták haza a frontról, de mindig
visszaszökött az ura után, hát most hagyják hogy itt legyen,
a regimentshilfsplatzon beteget ápol, majd meg kinn az árokban
varr, mos az emberekre, ahol megjelenik mindig jobban a hangu-
lat, az emberek egyszerre felderülnek, jobb kedvűek lesznek. - E-
gyébként pedig a hangulat olyan csendes, az emberek megszokták
már a háborút, a telet és a megszokottság közömbösségével élik
életüket. Van ki a fagyos eső dacára félmeztelenül tetvészke-
dik s öli tizivel az állatkákat, mások meg nem törődve hóval,
sárral, esővel ~~xxxxx~~ beburkolóznak pokrócukba és nyugodtan a-
lusszák ki az éjszakai szolgálat fáradalmait. ~~Káxx~~ Két-három
ember teligyömöszöli hóval a csajkát és főzi a "kis kávét" az
inkább bűzölgő, mint égő parázson, fujják a nedves parazsat da-
gadt pofával egész nap, este lesz, mire lesz a kávéból valami;
az altisztek meg - jóképű energikus legények, ezeken ugyan
nem látszik meg a háboru nyomorusága - egyik zugsführernél ül-
nek össze egy kifeszített celtlap alatt, nagyokat pipáznak és
olyan vidáman vannak együtt akár otthon a nagyvendéglőben. ~~Nem~~
Nem, az emberek nem veszik tulságos komolyan a háborút, a ha-
vat, az esőt, ezt az egész feneketlen nyomoruságot - hosszú hó-
napokon át hozzászoktak ehhez a farkasélethez, a hidegben, hóban,
vizben, sárban szabad ég alatt való tanyázáshoz.. a háboru tu-

M:

lajdonkép csak az emberek külsején látszik meg: ijesztő hogy kinéz a bakatársaság. Torzonborz a szakálluk, nyila a hajuk, sárosak, vizesek, piszkosak, csatakosak, kiégve a penyük, kiégve a bakkancsuk: hja hideg van, mindenki olajzel bujiks a tűzhöz amennyire csak lehet és alvás közö mar megpörkölődik a ruha; még jó ha csak a köpeny ég nem az ember is. S a hideg ellen magukra vesznek mind ami csak kezük ügyébe akad; mindenféle állatbőr, kacat, házból kikerült rongydarab fig fityeg rajtuk, szalmát derekukra, lábaikra, egyik-másik úgy néz ki, mint valamiféle szalmakazal. Mondom ijesztő ahogy kinéznek, mintha is rendes magyar emberek lennének, de vademberek..

A pillanatra nem szünetelő esőben fázva, regve csavargok erre-arra és csavargás közben találkozok a századnál régebben levő önkéntesekkel is: Oravetz János-val, Nagy Gyulával, Steuermann Jenővel - együtt önkéntesünk Fehérváron és most nagyban örvendezünk egymásnak, jótékánják hogy inkább holt vagyok, mint eleven és nevetve bírálnak: "Te is megszokod majd ezt az életet és lesz majd másféleképp is, jobban is !" - Átkalandozok a szomszédos századhoz, itt felfedezem Várday Istét és Agoston Gyulát a szőlőkkel, celtlappal befödött gödörben üldögélnek és káromkodnak, hogy az eső mégis megtalálja hozzájuk; tőlük hallom, hogy iskolánkból Markovics Ernő elment, Szász Lajos súlyos sebet kapott, melybe a kórházban meghalt, Fuchs Manó pedig megbetegedett és hazament. A 8. századhoz összetalálkozom Csók Lajossal, ugyanolyan vidám és mosolygós mint otthon. Vele együtt elsétálok a bataillon parancsnokához - a kommandónak tágas és kényelmes fedezéké közt a lépcsőre fekszik árkaik mögött. Bataillonskommandánsunk Schreiber Jenő százados - az 52-sőktől van ideiglenesen ezredhez vezényelve - a regimentskommandóra ment, csak a társát Hockstock János kadettet találjuk otthon. / A bataillon parancsnoka Fomezansky Kláren őrnagy, a IV. Batailloné pedig a volt marsabataillonskommandánsunk Demeter János százados, ki tegnap vette át a bataillon parancsnokságát / Hockstock János szintén jóbarátom még a tisztiből, mindjárt meg is vendégel sajttal és szardiniával nagyban biztogat: "Csak el ne hagyd magad, az első időnkön nehezek, míg meg nem szokja az ember ezt a vad életet, ha egyszer aztán megszoktad, szinte el sem tudod képzelni, hogy másféleképp is éltél valaha !"

a századba beosztott Farkas és Schön önkéntesképlárok - mindketten az októberi önkéntesek közül valók - bemutatkozunk századparancsnokunknak Simonics Lajos zászlósnek. Fialtal gyerek, alig husz éves, a háboru kitörésekor került ki a kadettiskolából; már a negyedik hónapja van fenn a harctéren, közben megszerezte a nagy ezüstöt is. Kedves és közvetlen fiu, ki igen barátságosan fogad bennünket. Eddig egymagában volt a századnál tiszt, most a mi marsbataillonunkból Hardy Laci kadett jön a századhoz alantos tisztnek. A századnál dienstführende Bozai őrmester, egy markáns arcu, villogó szemü, gyorskezü, energikus ember. A század létszáma a marsbataillonból való kiegészítés után sem tesz ki többet 120 embernél.

A havas eső esik egész délelőtt és esik egész délután; az emberek fázódva lézengenek ide-oda, nagy csend, csak az esőcseppek kopognak a fákon. Az árok felett egy helyen sátorlapot feszítettek ki, az "árnyék" alatt kis, inkább füstölő, mint égő parázs körül csomó baka próbál megmelegedni; meginvitálnak, én is behuzódom az árnyékba. Fázódva, öideregve töltöm el itt a délutánt.

1915 március 27

Meggel megkapom végleges beosztásomat: az 1. szakasz 2. svaarmjába osztanak be Cravetz lista mellé svaarmkommandánsstellvertréternek. Cravetz nagy örömmel fogad, mindjárt egy közös sátorlap alá hurcolkodunk. Jóképü fiu nagyon, de most saját szülőanyja sem ismerne rá ahogyan kinéz: arca kormos, piszkos akár egy kéménysöprőé, köpenyén, bakkancsán meg több a kiégett hely mint az ép. De azért jó kedve van: ha kávéfőzhet vagy különösen ha szalonnát pirithat, arca csak úgy sugárzik a megelégedettségtől - valószínű költői lendülettel pirítja a szalonnát, gyönyörűség, élvezet, szórakozás ez neki. - Cravetz mindjárt bevezet a szolgálat rejtelmeibe is. Éjjel minden svaarm fele teljes felszereléssel készenlétben van, a készenlétből egy ugynevezett avizoposzt az árokban, két spēher pedig a drótkadálynál áll - amennyiben drótkadálynak lehet nevezni azt a három szél drótot, mely az árok előtt 30-40 lépésre karókon ki van feszítve. A szolgálat minden két órában váltódik a két fésvarm között; a posztokra minden szakaszban egy szolgálattelvő altiszt ügyel fel, kit szintén két óránként váltanak. Nappal minden svaarmból egy spēher áll a drótkadálynál, sem készenlét, sem avizoposzt-

46.
tok nincsenek. Tüzet rakni csak nappal szabad, éjjel nem, hogy a sötétben a fény el ne árulja állásaink fekvését. / Persze a baka meg nem lehet anélkül hogy - dacára a tilalomnak - tüzet ne rakjon, kicsikét melegedni vagy kávét főzni; ilyenkor celtlappal befödik az árkot, hogy ki ne verődjék a tűz fénye, a legelső gyanús neszre pedig rugják szét és tiporják le a nedvesen pislákoló parazsat./

Az idő ma valamivel jobb, mint tegnap, istennek hál legalább nem esik az eső; az emberek tisztogatják az árkot a hótól, sártól, srapnelltetőket fabrikálnak, tetvésszkeednek, no mindenütt főzik a "kis kávét". Dél tájban tüzérségünk el kezd lőni az oroszokat; úgy szólnak az ágyuk, mintha egy rengeteg vasököl valami óriási mérvénylagra csapdosna, csak úgy visszhangzik körülöttünk a fenyves az ágyusztól. Az oroszok hallgatnak aztán úgy délután négy óra tájban egyszerre ránk erőstenek néhány srapnell. Épp kinn állok az árok szélén mikor zugva, sivi va megérkezik az első: pont a fejem fölött robban el, én lélek szakadva ugrom be az árokba - csak úgy potyognak a fákról a száraz galyak. Márat még lőnek az oroszok - a mi századunktól megsebesül, a 8. századtól pedig súlyosan találva meghal egy ember - aztán elhallgatnak; a mi tüzérségünk is elhallgat és csend lesz a nap hátralevő folyamára.

Beszélik, hogy állítólag elesett Przemysl; általában nem igen hiszik el, mindenki kacsnak tartja a hírt.

Beszötétedés után száz lépést jobbra húzódik századunk; az 1. és 2. szakasznak az új helyén van árka, a 3. és 4. szakasz meg éjjel és magának svermonkint árkot.

Az éjszakát nagyon rosszul töltöm. - Mindennap más bataillon eszik meleget, így melegételt csak minden harmadik napon kapunk. Abban sincs sok köszönet: tréptirok hozzék fel gefechtstrénünktől Maniovból, este lesz míg hozzánk érnek vel, addigra a rizses gulyás, melyet mostanában adogatnak, szépen megáporodik, megbűdösödik - jobb fajta hazai moslák jobban néz ki, mint amit itt rizses gulyás címen az ember csájkájába mérnek. - Nos ma a mi bataillonunk kap meleg ételt, persze rizses gulyást s a bűdös és áporodott rizses gulyás annyira kiforogtatja gyomromat, hogy egész éjjel hányok. Közben meg ember-telenül fázom.

Virágvasárnapja. Egész nap esik, úgy szakad az eső, mintha dézsből öntenék; hiába sátorlap, galytető, mindenhová befolyik a szakadó eső és vízzel lesz tele minden. Bőrig át vagyunk nedvesedve, csuromvizesek vagyunk, tüzet persze a zuhogó esőben nem tudunk gyújtani ~~xxxxxxx~~ - majd a lélek szakad ki belőlem úgy fázom; a szakadatlanul zuhogó eső megfoszt minden energiámtól és teljes apáthiába süllyeszt. Alkonyat tájban hirtelen szélvihar kerekedik, majd az esőt hó váltja fel és a sötétség beálltával szörnyűséges hóvihar szakad ránk. A pokol éjszakája ez: x nekivedultan üvölt a vihar, kavarja a havat, vágja az ég felé s be^u az ember képébe; a sötétben kinosan jajong az erdő, recsegnek-ropognak a fák, mintha az egész világ összedölni készülné.. Csontkeményre fagy minden: rajtunk megfagy az egész napi esőtől átázott ruha, csak úgy zörögnek köpenyeink; ez így mint valami jeges, merev páncéling szorul a testemhez - kínzóan gyötrelmes egy érzés ez.. Lézik bennem még a velő is és azt hiszem, hogy meg kell fagynom. Az éjszakában néha távoli erős fegyverropogás hallatszik a dübörgő viharon keresztül, de én már nem törődöm semmivel..

1915 március 29

Egész nap tart a hóvihar, méteres hó borít mindent, a hideg rettentő - borzalmas pokol ez ! Hozzá délután még az orosz is elkezd bennünket srpanellozni, gránátolni: egy óráig lövi az orosz tüzérség állásainkat.

- Estefelé Oravetz lista újságolja, hogy Nagyápi Lajos zászlós - egykori pécsi jogásztársam - délután a IV. bataillonnál elesett, megölte egy orosz gránát.

1915 március 30

Harmadik napja tombol már a hóvihar; apathikusan, félig megfagyva kuporgok a hótól ellepett árokban. Éjjel a Deutschmeisterek vonulnak el árkaink mellett: hosszú libasorban órák hosszat vonulnak vagy inkább csetlenek botlanak, potyognak a koromsötét viharos éjszakában. Lideregve, szédelgő fejjel hallgatom a véget érni nem akaró bakkancskopogást, a bukfencezéseket, a bécsies káromkodásokat - a végén már kábult fejjel azt hiszem, hogy az egész regiment, a

sok ember mind-mind engem gázol, rajtam táncol és mind-mind az én fejemen bukfencezik keresztül..

48

1915 március 31

A hóvihar változatlan erővel dühöng tovább. A ránk zúduló rettentő ~~hó~~ hótömeg teljesen eltemetett bennünket; minden kihalt és mozdulatlan, néha egy-egy baka kimászik az árkot betemető hóból, hogy kissé megmozogtassa dermedt tagjait, egyedül ez mutatja, hogy emberek tanyáznak ~~xxxxxxx~~ ebben a havas pokolban. Délután a hóviharon keresztül erős puskaropogást és gépfegyverkatakolést hallunk: IV. bataillonunk harcol a Iluboki vrchen.

- Lelkileg, testileg teljesen összeroppantam: szédülök, hányok, nyomorultan, tehetetlenül fekszem a hóban, szinte már nem is érzem az arcomba végődő hópor éles mardoságát - inkább halott vagyok, mint eleven. Cravetz lista épül ahogyan tud, Glöggél mellettem, sőpri le rólam a havat, dörzsölgeti kezemet, lábamat, nem elég hogy végzi saját szolgálatát, de helyettem is ellátja ebben az itéletidőben a szolgálatot. Nekem csak egy vágyam van: meghalni, meghalni..

1915 április 1

Hajnalban egyszerre eláll a vihar; hideg, borús napra virradunk, a felhők jóformán a fejünkre lógnak, de legalább szélcsend van és se hó, se eső nem esik. Hogy a vihar megszűnt, kezdek kissé magamhoz térni; ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ nagyon gyenge vagyok, de nem hányok nem szédülök, jobban érzem magamat, mint az előző napokban.

- Reggeltől kezdve erős gyalogsági és tüzérségi tűzben vagyunk. Az oroszok nagy erővel támadják IV. bataillonunkat a Iluboki vrchen, előttünk ugyan nem mozognak, de hogy lekössenek folytonosan lőnek bennünket: három oldalról is kapjuk a golyókat és mindet ~~é~~ felülről; a nagy tűzben mozdulni alig tudunk, mindenki olyan mélyen huzódik be az árokba ahogyan csak tud. Délutájban eszébe jut Cravetz listának, hogy egy kis kávét kellene főzni; úgy ám, de egyikünknek sincsen kávéja; nem tesz semmit, majd ő elmegy Hardy Lacihoz és kér attól. Hiába mondom neki, hogy ilyen erős tűzben ne sétálgasson ide-oda, nem hallgat rám, kiugrik az árokból és fix futva eltűnik az erdőben. Alig megy el Cravetz, egy golyó bevág a svarmáekungba és könnyen megsebesíti infante-

rist Molnárt - örömtől vigyorgó képpel szalad el a bataillons-hilfsplatzra a tizezer koronás sebbel - tíz perc^e rá meg infante^rrist Bosnyáknak lövik át a karját. - Három óra tájban megjön ű Cravetz lista kis csomaggal a kezében; nézdelődve megáll az árok ~~szárá~~ mellett és leszól hozzám: megjöttem, hoztam kávét, mi ujság? Mikor látom az árok szélén ácsorogni, ijedten szólók fel neki: az Isten áldjon meg, két emberünk sebesült már meg, mit ácsorogsz odafenn - de még jóformán be sem fejezem a mondatot, mikor valami csattanást hallok s Cravetz egész hosszában beesik az árokba. De mindjárt fel is kel és tele tudóvel kiabálni kezd: szanitéc, szanitéc, majd hogy a nagy lövöldözés miatt nem jelentkezik szanitéc, káromkodva szíóni kezdi a gyáva szanitéc fajzatot. Még ép gondolom, úgy látszik könnyű lövést kapott lista, mikor egyszerre elakad a szava, eldől és fehéren, mozdulatlanul fekve marad; megijedve most már én kezdek torkomszakadtából szanitéc után kiabálni, pár perc múlva meg is jön Donoszlovits Dénes önkéntes szanitéc képlár, felnyitja Cravetz ruháit, megnézi, aztán be sem köti, hanem két érkező szanitéccel hátraviteti, tőlem meg azal bucsuzik: szegény lista alig ér meg még egy félórát, dum-dum lövést kapott és a golyó feltépte egész hasát. / Nem is értem, hogy ilyen körülmények között, hogyan tudott szegény gyerek sebesülése után még felállni és kiabálni. / Egész lelkemben megrendülve nézem mint a szanitécek a golyók elől a fák között bujkálva elcipelik a mozdulatlan testet - nem is keli neki egy félóra, mire a hilfsplatzra érnek vele már halott. Alig voltam együtt Cravetz listával egy hétig, de ebben a hétben nagyon-nagyon megszerettem ezt a nagy, erős, tenyeres-talpas, örökösen jókedvű fiút, ki mint valami idősebb testvér pártfogása alá vett engem, az átélt rettenetes napokban gondozott, épolt, biztogatott és nyomoruságomban el nem hagyott.

- Lassankint bealkonyodik, beáll az este, lecsendesedik, majd teljesen elhallgat a tüzelés - amint halljuk a IV. bataillon diadalmasan verte vissza az egész nap egymást követő orosz támadásokat. Este nyolc órakor eltemetjük szegény Cravetz listát, ő ma századunk egyetlen halottja, kivüle 8 sebesültünk van még. A lövészárók mögött van egy kis dombocska, ennek tulsó védett oldalába ásnak a szanitécek sirt Cravetz számára. Simonics Lajos zászkós elmondja felette a Miatyánkot, mi pedig könnyes szemmel bucsuzunk magunkban szegény fiutól - Temetés közben meghasadoznak fejünk felett a felhők, kezdenek előbujni a csillagok, éjszaka aztán teljesen kiderül.

1915 április 2

50.

Gyönyörű szép, napsütéses, langyos időre virra. Egyszerre megpezdül a bakatársaságban a vér: hányják a vat az árokból, szárítgatják a ruhákat, tisztálkodnak, tednek, kedvük is mindjárt hangosabb. / Annál vigasztal a hilfsplatz: tele van fagyott lábú, kezű emberekkel. / A kák nyugodtan vannak - úgy látszik azok is szárítkoznak, legesznek - egész nap nem hallani egy lövést sem. Reggel fekszem Oravetz lista sirja mellé a domboldalra - kis helyet találok itt, védve van ez a hely esetleges kőszalyóktól és nagyszerűen éri a napsütés - s itt fekszem egész nap és csak úgy szívom magamba az éltető drága, napsütést. Tájt erre sétál Simonics zászlós és valósággal megijed beesett arccal, viaszszárgán, témolyogva felállok előtte - nálam kifizetési hilfsplatzra akar küldeni. Megmondom neki, hogy megyek, itt akarok maradni a századnál, úgy érzem hogy ma től is meg fogok gyógyulni, csak napos meleg időt adjon ten !

1915 április 3

Ujra szép derűs, meleg idő van, egész nap k fekszem Oravetz lista sirja mellett és sűtkérezem: hál ten gyógyulok, szinte érzem, hogy lesz belőlem ember; k visszatérni az étvégem és nem érzem magamat már annyi gyengének sem. A napon lassankint mindenem megszárad ram Isten micsoda gyönyörűség száraz ruhát hordani..

Nagyszombat van, délután négy óra felé Simonics zászlós összehív bennünket önkénteseket s fedezé szardiniával és sajttal vendégel meg; beszélgetünk, keljük "Feltámadt Krisztus e napon" éneket és sokat, n sokat gondolunk haza..

Hallom, hogy a havas, viharos március 31-i utánon lozta önkéntes káplár a IV. bataillonnál könny bet kapott; elindult a hilfsplatzra, hogy bekötöztesse másnap reggel a hilfsplatz'oz vezető uton holtan talál - megfagyott szegény gyerek..

Este parancsot kapok, hogy a 4. szakasz 3. jának parancsnokságát vegyem át. Összepakkolok és az svernomhoz költözöm. Kilenc embert kapok kezem alá és

51
dig Bucci, Császár, Csurgó, Hackstock, Miholics, Nebel, Ruderer,
Vajda, Windics infanteristákat; svarmon tizedik embere in-
fanterist Emperger kommandírozva van.

1915 április 4

Husvét vasárnapjára gyönyörű meleg időnk van;
a napsütés és a meleg teljesen meggyógyítottak, a napok óta
derűs kék ég újra visszaadta önbizalmamat, életkedvemet - e-
zen a gyönyörűsége husvéton bennem is diadalmaszkodott az é-
lat a halálon! Hazulról sok levelet és csomagot kapunk, sze-
gény Cravetz lista még halála után is jött tesz velünk: a ré-
szére érkezett élelmiszeres csomagok tartalmát köztünk önkén-
tesek közt osztja fel Simonics zászlós. Egész nap nagy csend
uralkodik, csak délután szólalnak meg rövid időre az ágyuk.

1915 április 5

Egész nap nagy csend, csak néha bődül el egy-egy
ágyu, vagy dörren el egy-egy puska lövés.

Hogy mulnak mostanában a napjaim? Eddig a szo-
katlan fáradalmaktól végletekig kimerült, hidegtől-hőtől, e-
sőtől agyoncsigézott ember voltam és rezignált kétségbeesés-
sel vártam, mikor szabadít meg a halál szenvedéssel teli éle-
temtől; most hogy a napsütés visszahozta egészségemet, újra
felegyenesedem és magabizakodó kedvvel nézek a jövő elé. Az
átélt rettentő napok megnövelték életkedvemet, megacélozták
ellenálló erőmet - úgy érzem nehéz szenvedések árán, de már
is hozzáaklimatizálódtam a harotérhez.. Reggel kibujok pokró-
comból s rendbe hozakodom; közben egyik emberem megfőzi a ká-
vét, egész csajkéval felbörpintek belőle, aztán elmegyek Cra-
vetz listához látogatába, leheveredem sirja mellett a szokott
helyemen és sütkérezem; délelőtt 10 óra tájban megérkezik a
trágtir had - pár nap óta Felsőalmédiből jönnek, Maniovból
Felsőalmédiba költözött át trónunk - és kezdődöt veszi az
"országos vásár"; a bosnyák trágtirfűhrerek éktelen kiabálá-
sok között lerakódnak öszvéreikről és Bozai őrmester átve-
zi a század fűssungját, majd pedig felosztja a szakaszok kö-
zött. Tizenegy óra tájban elballagok Bradákhoz, a 4. szakasz
firerjéhez és átveszem tőle svarmon járandóságát - kenyeret,
konzervkávét, cigarettát, hidegeteles napokon főtt marhahúst,
szalonnát, aztán néha cukrot, sajtot stb. - celtlapban kkkkkk-

hazacipelem és otthon felosztom embereim között; az emberek körülülnek és aggodalmas arccal kísérik kezem járását, de valahogy több ne jusson egyiknek, mint a másiknak. Azzal keze is van a délelőttnek; délután ellátogatok az ismerősökhez Hardyhoz, Csókhhoz, Várdayhoz, besötétedésre itthon vagyok, elrendezem a svarmban az éjjeli szolgálat sorát, aztán a pokrócomat, sátorlapomat, leheveredem az árok fenekére, vetkező pillanatban alszom mint a bunda. Éjjel mikor ráébredül a szolgálat sora felrésznek, feltépészkodom, sétálgatok szakaszrajonban, végigjárom a posztokat, spéhereket, bémulok bele az ellen éges sötétbe, addig-addig míg le nem telik két óra és visszabujhatok pokrócomba - most már elhatok érvényesen reggelig. Ászre sem venném, hogy nem tollas ágyban, hanem szabad ég alatt csupasz földön töltöttem az éjszaka jelt, ha úgy hajnal felé meg nem gémberedne a hidegtől a szám - a nappalok kezdenek már tavasziasak lenni, de bizony éjszakák még erősen téliések, foga van még éjjel az időnek.

Csak a koszt, csak a koszt! Kevés is, gyomrom is. Naponta negyed vagy fél kenyéret, egy-két kanál kávékávét, ezenkívül meleg ételes napokon egy csajka rizses gulyást, hideg ételes napokon pedig egy darab hideg, szárított marhabúst és egy darab szalonnát kapunk. Mikor meleg ételes nap van koplalok, mert a rizses gulyás - és örökös rizses gulyás! - bűdös és undorító, még a szagát sem bírom elviselni; a hideg ételes napokon megint csak koplalok, mert a szalonna avas fagyú, melyet nem lehet megenni, a marhabús pedig olyan kevés, hogy az ember félfogára is alig elég. Pedig hogy az egészségemmel együtt visszatér az étvágyam, gyomrom nagyon követeli jogait: mindig éhes vagyok, folyton enni szeretnék. Nekünk századbeli önkénteseknek Hardy Laci nagy patrónusunk. Jószívú gyerek és meg nem mondható, hogy ne segítsen rajtunk, minden feleslegét közöttünk osztja szét: ellát bennünket kenyérrrel, kávéval, cukorral, sőt olykor-olykor egy kis sajt, szalémi vagy szardíniai sajt jut nekünk - gyönyörűséggel fogyasztom el amihez így megérkező jutok. Hardy Lacihoz járunk kaszinózni, svéb pucerja Cuber Jóska főzi számunkra a kávékat, sőt ha nagyon neki vagyunk keseredve még vigasztalgat is: ne busuljanak önkéntesek urak, lesz ez még másképp is!

1915 Április 6

Nagy csend, egész nap jóformán puska-
lövés sem e-
sik.

A IV. bataillonunk az április 1-i - nagyosütör-
töki orosz támadás alkalmával igen szépen viselte magát, min-
den támadást visszavert, százával feküsznek állásai előtt az
orosz hullák és több mint 500 orosz fegyvert hoztak be a ba-
kák. / Pittner ezredes szokása szerint maga is kinn volt az
állásban és bakáival egy sorban lőtte a ruszit / Nos Pittner
ezredes jutalmul ma az összes ezredbeli kadettokat és kadett-
aspirantokat zászlósokká nevezi ki, egyuttal felhívja a szá-
zadparancsnokokat, hogy a szakaszparancsnoknak alkalmas ön-
kénteseket előléptetésre adják be. Simonics zászlós a szá-
zadtól Nagy Gyulát, Steuermann Jenőt és engem ad be beför-
derungra.

1915 április 7

Működés, borús, szeles idő. Reggel Guber Jóska
meg mi önkéntesek - Hardy Laci "kliensei" - hozzáfogunk
Hardy Laci fedezékének kijavításához, mindenféle lyukak s
nyílások támadtak rajta és rendbe akarjuk hozni. Ép le-
szedjük a tetőt, mikor hirtelen alarmirozzák bataillonunkat.
marsberek leszünk. A nap izgatott várakozásban telik el;
teljes felszereléssel ülünk helyünkön, a távolból alig halli-
hatóan szakadatlan puskaropogást és gépfegyverkatakolást
hoz a szellő - ülünk és várunk, közben pedig a legellentéte-
sebb hírek járnak közöttünk: Áttörték az orosz frontot és e-
lőre megyünk, egy cseh ezred megadta magát, visszavonulunk
stb. Így megy el a nap, este hat órakor aztán jön a parancs:
leszerelni, maradunk ahol vagyunk.

1915 április 8

Ejjel három órakor alarm - nincs kellemetlenebb
dolog, mint mikor az ember pokrócába burkolózva mélyen alszik
és valaki hirtelen oldalba löki: "alárom !" ijedten ugrunk
fel, az álmoságtól lerugadó szemmel kapjuk magunkra a rüsz-
tungot és fogalmunk sincs mi történik körülöttünk és mi ké-
szül.. Fél négykor - ép csak hogy szürkül - parancs jön:
visszavonulás; nyomban indulunk is, itt hagyjuk Tousty Dillt

54
melyen olyan rettenetes napokat éltem keresztül - szegény
ravetz Pista is most már majd csak magában alussza örök ál-
mát.. Hegyről le, majd hegynek fel - közben önkéntelen haj-
li fürdőt veszek egy jéghideg hegyi patakban, melybe étkelés
közben sikerül szerencsésen belepotyognom - végre két óra
keserves hegymászás után megállapodunk Jarilov vrchen - de-
re Tousty Dilltől - az oroszok úgy látszik nem veszik észre
meglógásunkat, mert akadály nélkül jövünk ideig. Jarilov vr-
en még java tél van; nyoma sincs itt tavasznak, olvadásnak
magas hó borít mindent, az emberek méteres hóban kezdenek
kot ásni. Általában pedig döbög mindenki: ezzel a visszavo-
lással a Beszkiéknek egy jelentékeny részét lövés nélkül
tuk fel, különösen pedig az nem tetszik senkinek, hogy ezáltal
Galiciából magyar területre helyeződött át a front. - A hó-
sókásással telik el, nyugodtan dolgozhatunk, orosz pár kil-
méterre nincs a közelben. Éjszakára minden félszázad egy a-
tisztból és négy emberből álló patrullt küld ki megfigyelé-
re a Jarilov vrch oldalába. Rám úgy éjjél felé kerül a sor
méteres hóban gázolok le a hegyoldalon embereimmel, beletel
egy félóra míg elérem felváltandó őrsünket, mely egy nagy f-
ves szélén áll. Egymástól 10-15 lépésre felállunk és egy-
nagy fa mögött meglapulva mozdulatlanul meredünk bele a s-
tét, alvó, behavazott erdőbe. Különös és egy cseppet sem bar-
ságos helyzet; elszakadva mindentől negyedmagammal itt áll
a sötét éjszakában, minden pillanatban kitéve valami ellens-
ges megrohanásnak - megmarkolom fegyveremet és teljes figye-
lemmel nézek bele a sötétbe, gyanus a legkisebb nesz is.
legnagyobb baj az, hogy a nagy hóban lábaim elkezdenek fáz-
ni, hiába topogok, a hideg egyre jobban metszi lábaimat - igaz-
fellélegzem mikor végre letelik a két óram, megjön az ablak
és embereimmel indulhatok vissza az árokba. Hazatérve vég-
nyújtózom az árok fenekén és pár perc múlva vígan alszom.

1915 április 9

Borus, nedves időre óbredünk. Délelőtt havas
só kezd esni, miután orosz általában nem látni, kétszáz
lépésre árunk mögött egy kis völgyben sátrakat ütünk és
ész nap a sátrakban tanyázunk, az árokban minden svarmból
csak egy-egy poszt marad. A délutánt Hardy Laci sátrában
töltöm, Lacitól hallom, hogy a nagycsütörtöki harcokban
nedek önkéntes káplár is elesett.

Schreiber százados betegesen elmegy haza, helyet

55.
te a II. bataillon parancsnokságát Neubauer Károly főhadnagy veszi át.

Az esti regimentskommandoabfertigungban megjelennek a kinevezések: a mi századunkból Nagy Gyula és Steuermann Jenő - mint kik két hónapot meghaladó időt töltöttek a harctéren - kadettokká lesznek kinevezve, én pedig kadettaspiranttá; egyben Nagy Gyulát áthelyezik a 3, Steuermann Jenőt a 6. századhoz - én továbbra is megmaradok az öreg hétszázánál. Nagybán örvendezünk és gratulálunk egymásnak, aztán indulok felvarratni az új ~~distinkciót~~ distinkciót. Az önkéntesi sárga pertliből kikerül az aspiranti szalag, valahonnan kapok harmadik csillagot is, a századból egy ügyes ember nyomban réaplikálja galléromra az új rangot - utána büszkén megyek kadettaspiranti mivoltomban jelentkezni Simonics zászlóshoz. Sok szerencsét kíván, egyben közli velem, hogy megszűnt századparancsnok lenni, az esti ezredparancs értelmében Csipő Mihály hadnagy veszi át a század parancsnokságát, de ő továbbra is megmarad mint szubaltern tiszt a századnál.

Mint kadettaspirant pucert kapok, Bozai őrmester mindjárt ki is jelöli számomra pucernak infanterist Bernvallert, kinek másutt ugysem igen lehet hasznát venni. Külön boldogság: vége a legénységi kosztolásnak, ezentul tiszt menázst kapok. én is.

- Örülök, nagyon örülök a kadettaspiranti kinevezésnek, de azért úgy érzem nagy hasznomra voltak a harctéren legénységi állapotban eltöltött keserves hetek, sok mindent megtanultam, miről egy hazulról már tisztként harctérré került embernek fogalma sincs. Megtanultam mi az legénységi sorban lenni, a nehéz felszereléssel kinlódni, éjszaka posztolni, gyenge legénységi menázson élni és saját kinlódásomon keresztül értékelni tudom az emberek fáradtságát, erőfeszítését; és a bakák között élve alaposan megismertem az embereket, megismertem eszejárásukat, megtanultam nyelvükön beszélni, velük bánni. Nehéz tanulói idő volt ez a három hét, de úgy érzem nem vezett el rám nézve haszontalanul ez az idő!

1915 április 10

Reggel átveszi a század parancsnokságát Csipő Mihály tartalékos hadnagy / a 3. századtól jön hozzánk /. A századparancsnokság átvétele után Csipő hadnagy - mokány kinézésű, alacsony, szimpatikus ember - tiszt beosztást csinál:

Simonics zászlós kapja az 1. szakasz parancsnokságát, én a 3. szakaszét, Hardy zászlós pedig a 4. szakasz parancsnokságát; a 2. szakasz parancsnoka tiszt hiányában Arvai zugsführer lesz.

Délelőtt 10 órakor alarmórozzák bataillonunkat: jobbra huzódunk; századunk régi állásától kb. 800 lépésre jobbra foglal új állást és itt kezdünk új árkot ásni. Délután két órakor egyszerre megszólal az orosz tüzérség s vagy egy óráig gránátoz, srappelloz bennünket; persze lapulunk frissen kiásott árkunkban ahogy csak tudunk, a végén még csak sebesültünk sincs. Mikor elhallgat az égyezés kapjuk a parancsot, hogy a fél 7. század a Parilov vrch-től délkeletre fekvő Na Stobach hegyen foglaljon állást; a másik félszázad Parilov vrch-en marad mindaddig, míg a 8. század fel nem váltja, akkor csatlakozik a Na Stobach hegyen állást foglalt félszázadhoz. Csipő hadnagy és Simonics zászlós nyomban elindulnak az 1. és 2. szakasszal a Na Stobach hegyre, míg Hardy és én a 3. és 4. szakasszal maradunk a Parilov vrch-en. Késő estig várunk, végre úgy 9 óra tájban megérkezik a 8. század egy szakasza Kiss Ernő zászlós vezetésével és felvált bennünket, mi pedig elindulunk a Na Stobach hegyre az előrement félszázadunk után. Hosszan elnyulva libasorban megyünk; az élen Hardy Laci vezet, én pedig a félszázad végén tartom össze az embereket. Már egész este nagy szél fujt, de most valóságos orkánná fokozódik a szél, majd elvisz bennünket mialatt a sötétben nagy ügyelbajjal botorkálva, bukácsolva ereszkedünk le a Parilov vrch-ről. Végre leérünk a völgybe - a szél itt alig fuj - keresztül megyünk a Rika patakon, x aztán elkezdünk kapaszkodni a Na Stobach hegyre. Rendkívül meredek, sziklás, köves hegy ez, valószínűleg négykézláb mászunk fel rá; és mentől magasabbra jutunk annál erősebb lesz a szél: rettentő munka így koromsötétben, dübörgő szélviharban, folyvást potyogó, guruló kövek között megmászni ezt a hegyet. Csak úgy csurog rólam az izzadság és a megerőltetéstől reszket minden tagom midőn éjjel tájban végre felérünk a hegy tetejére, hol aztán teljes erejével elkezd bennünket korbácsolni az orkán, csak úgy harsog körülötünk minden és az éjszakában fekete felhőlovagok vágatnak tova fejünk felett a szélvihar szárnyain. Az első félszázad persze már be van ásva; a mi embereink pihenő helyett szintén hozzákezdenek a beásáshoz, reggel lesz mire úgy ahogy elkészül a lövészárkok s az emberek pihenőre térhetnek. Legényem Bernwallner a szakaszom mögött 20 lépésre nagy gödröt

és számomra, a gödröt ketten telehordjuk száraz levéllel, ágakból tetőt csinálunk föléje, reggel felé aztán vigan bujok be "házamba", nem cserélném el most a budai várpalotával..

1915 április 11

Az idő boros és meglehetősen hideg; az éjjeli nagy szélvihar reggelre teljesen eláll. A völgyeket alattunk sűrű köd borítja, alig látunk pár száz lépésre. Három órai pihenés után újra hozzálátunk a munkához, mélyítjük, szélesítjük az éjjel ásott árkot; nyugodtan dolgozhatunk, az oroszok körülbelül egy kilométerre vannak tőlünk és a ködtől amúgy sem igen látnak ide hozzánk. Tizenegy óra tájban megered az ~~eső~~ eső és konok következetességgel ver bennünket; egy darabig csak állom az esőt, aztán megunom, ott hagyom az árokásást és bebujok "palotámba". Három perc múlva elalszom, alszom egyfolytában délután négy óráig, mikor hirtelen valami különös zürzavarra ébredek: kívülről kiabálás, szaladgálás és izgatott lövöldözés zaja hallatszik, valahol rekedten katalol egy gépfegyver. Pillanat alatt kinn vagyok a fedezékből - mi történik tulajdonképpen? Századunk jobb szárnyától kb. 5-600 lépésre van a kavarodás: emberek szaladgálnak össze-vissza, kiabálnak, lövöldöznek; a mi embereink nyugodtak, parancsszó nélkül is magukra kapkodták a felszerelést és teljes készenlétben állnak az árokban. Csipő hadnagy és Simonics zászlós futva jönnek hozzám és most már hármásban nézzük a kavarodást. Csipő hadnagy elküld egy patrult körülnézni, hogy mi van ott, de már felesleges is, mert ismeretlen piros parolis katonák tömege szalad felénk, két baka futva cipel le a völgybe egy úgy látszik sebesült törzstisztet, néhányan meg egy géppuskát cipelnek a völgy felé. Csipő hadnagy elébe rohan a futóknak, revolverrel megállít egy csomót közülük; csehül óbégatnak össze-vissza és aki teheti oldalra el Csipő elől le a völgybe. Kiderül a következő dolog: a tőlünk jobbra eső 805-ös magaslaton - a mi századunkhoz osatlakozva - vonulnak a piros parolis cseh 74-esek állásai; az oroszok minden tüzérségi vagy gyalogsági tűz nélkül, csupán szuronnyal megrohanták a 74-eseket - úgy látszik tudták a muszkák, kikkel van dolguk, mert a 74-esek egy része szó nélkül megadta magát, a többi pedig pár perces lövöldözés után megszaladt, vagyis a meredek és szinte bevehetetlennek látszó 805-ös kőte minden véráldozat nélkül az oroszok kezére került, mi pedig lógunk a levegőben, minden pillanatban fenyegethet bennünket a felgöngyölítés veszélye. Megérkezik Neubauer főhadnagy bataillonskommandója

lépést visszahuzódva jobbra kanyarodjon be és vegyen frontot a 805-ös kóténak. Ritkás erdő szélén arccal a 805-ös kóténak beássuk magunkat és nyugodtan várjuk a muszkát, közben az emberek tele tüdővel szidják a cselákot, úgy kell őket visszatartani, hogy a szórványosan még mindig mutatkozó futókat le ne puffogassák; egy ilyen szaladót szerencsétlenségére elcsip Bozai őrmester és rettenetesen elveri, mikor kiszabadul a markából, csupa kék-zöld folt az ember. - Várunk, várunk de nem történik semmi; az oroszok megelégesznek a 805-ös kóte elfoglalásával és nem mozognak tovább, teljes a csend. Besötétedés után tehát visszamegyünk újra régi állásunkba, csupán - meglepetések megakadályozása végett - a 4. szakasz Hardy Laci vezetésével a 805-ös kóte alá megy és vele szemben ássa be magát.

1915. április 12

Itéletidőre virradunk. Éjszaka elkezd a hó esni, hajnalban feltámad a szél és egyre erősödik, egyre fokozódik, csakhamar borzasztó hóvihar szakad ránk - itt a tetőn szinte elviselhetetlen erővel dühöng a vihar, két lépésre nem látni a kavargó hóban és arcunk csak úgy ég a belé vágódó kegyetlenül éles hóportól. A hó valósággal eltemet bennünket; délfelé annyira tele lesz a kuckóm hóval, hogy úgy kell magamat kiásni belőle. Elmegyek Hardy Lacihoz, kinek a fedezéke még állja a vihart. Csipős hideg van, fázunk mindketten; megpróbálunk tüzet gyújtani, de a nedves, havas fa nem igen akar égni csak füstölög, majd kimarja szemünket a füst; végre is szétrugjuk a parazsat és vigan didergünk tovább. Délután 4 óra felé betoppan hozzánk egy behavazott, agyonfáradt 74-es százados, embereit szedi össze és egy kicsit fel akar melegedni. Mesél a tegnapi heccről s közben tizszer is elemlegeti, milyen kitűnő, milyen nagyszerű ezred az övé - "Wir haben gestern gesehen" veti közbe szárazon Hardy Laci - meg sem tudja érteni, mi történt tulajdonképpen tegnap. Vagy két óra hosszat ül nálunk a fedezékben, kissé felmelegszik, aztán megy tovább emberei után. Egyébként a nap folyamán összeszedik a világgá szaladt 74-eseket és a hóvihar oltalma alatt új árkot ásnak a 805-ös kótéval szemben. Este felhozzák a gépfegyvert, mellyel tegnap meglógtak - a százados szerint tüzelés közben elromlott azért szaladtak el vele - pár lövést le is adnak a gépfegyverrel. Tanulunk azért a tegnapi esetből: nemcsak az oroszokra vigyázunk, hanem a "kitűnő", a "nagyszerű" 74-esekre is, minden órában patrol megy ki feléjük megnézni

mit csinálnak. Hiába no, nem szeretjük a meglepetéseket!

1915 Április 13

Egész éjjel dühöng a hóvihar, csak úgy hajnal felé csillapodik le, reggel úgy kell magunkat kiásni a hó alól; méteres hó borít mindent, szinte mozogni nem lehet a ránk zudult borzasztó hótömegetől. Dél előtt kitisztul, kisüt a nap is. Tüzérségünk felhasználja a jó időt, elkezdí gránátózni az oroszok által elfoglalt 805-ös kőtet és lövi egész nap; az oroszok hallgatnak, csak alkonyat tájban srappelloznak közénk néhányat.

Délután két szakaszombeli ember kijavítja fedezékemet, kihányják belőle a havat, kimélyítik, kiszélesítik és galyakból erős tetőt fonnak rá; egy kőműves ember primitív tüzhelyet is csinál a fedezékembe, ég is benne éjjel-nappal a tűz s mondhatom nagyszerűen esik, mikor átfázottan bebújhatok meleg földodumba.

Este tizenegy óra felé ép elindulok szakaszom posztjait vizitálni, midőn tüzelés kezdődik tőlünk jobbra, ropognak a puskák s katalognak a gépfegyverek és egyre erősebbé, egyre hevesebbé válik a tüzelés - a 74. gyalogezred árkaikhoz csatlakoznak a 42. gyalogezred árkaik és a 42-sőket támadják az oroszok. A nagy harci zajra készenlétbe állunk mi is. Biztonság okából patrullokot küldünk ki a 74-esek felé; nem valami jó hírrel jönnek vissza a patrullok: mindenki alszik a 74-eseknél vagy úgy csinál mintha aludna, az árok fenekén kuporog valamennyi piros parolis; egyik századnál egy tiszt revolverrel költögette embereit, de azok meg sem mozdultak, ahhoz pedig úgy látszik az illető tisztnek nem volt elég bátorsága, hogy az emberei közé durrantson. Megkettőzött éberséggel vigyázunk tovább, közben pedig hallgatjuk a távoli zenebonát: szakadatlanul ropognak a puskák, ugatnak a gépfegyverek, a tüzérek is felébredtek, mert megszólalnak az ágyuk is és viharzó erővel dörögnek, közben pedig minden pillanatban titokzatos fények lobbannak az ég felé. világító rakéták azok. Csak úgy hajnal felé szűnik meg a harc - a 42-sők keményen tartják állásaikat s véres fejjel kergetik vissza az oroszokat.

1915 április 14

60

Tüzérségünk folytatja a 805-ös kőte gránátózását: egész nap lövi az oroszokat; az oroszok mindössze pár srappel-
lal és gránáttal válaszolnak - ketten meg is sebesülnek a szá-
zadtól.

Alkonyat tájban elkezd a hó esni, szél meg örökké
van ezen a hegyen: éjjelre itt a hóvihár, üvölt, csapkod, recessenti
derékba a vékonyabb fákat..

1915 április 15

Reggelre elcsendesedik a hóvihár, de úgy kell ma-
gunkat kiásni a hó alól; az emberek egész délelőtt lapátolják
a havat az árokból. Borús, ködös, szomorkás időnk van; a nap
csendesesen telik el, lövés sem esik.

Megvélük tőlem "házi miniszterem" infanterist
Bernwallner; napok óta betegeskedik, a lábaira alig bír állni,
csak fekszik, ma aztán annyira erőt vesz rajta a betegség, hogy
kénytelen vagyok elvitetni a hilfsplatzra. Bernwallner helyé-
be infanterist Pap István ajánlkozok pucernak; derék, tiszt-
tességtudó parasztgyerek - magam mellé is veszem.

Sok a beteg az ezredben: sebesültünk alig van,
betegünk annál több. A folytonos hideg, szél, hó, eső, mellette
a gyenge élelmezés a legkülömbözőbb betegségek csiréit hin-
tik el, hozzá sok a fagyás is, alig van nap, hogy valakinek el
ne fagyjon a keze vagy lába. S az orvosok nagyon szigorúak; a
századok létszáma jelenleg alig 110-120 ember, ha minden be-
teg vagy fagyott embert haza engednék pár hét alatt elfogy-
na az ezred; felsőbb parancsra tehát csak azokat engedik el,
kik már annyira vannak, hogy a lábukra sem tudnak állni. A
századok tele vannak fagyásos és betegeskedő emberekkel, mi-
nek viszont a következménye az, hogy a századok hangulata
egyszerre megrosszabbodik és a harckészségük észrevehetően
csökken; az emberek kezdenek nem törődni semmivel, csak apa-
thikusan fekszenek, Bozai őrmesternek az a legutóbbi napok-
ban többször is bothoz kellett nyulni, hogy a szolgálatot
rendesen ellássák. Pittner ezredes maga is látja ezrede le-
romlását, látja, hogy ez így tovább nem mehet, hiszen február
eleje óta szakadatlanul tűzvonalban áll az ezred és feltét-

61.
ül pihenőre van szüksége, tehát kár, követel, fenyegetőzik a
xáxx magasabb parancsnokságoknál, hogy váltsák le az ezre-
; a válasz: kitartás, amint lehet leváltanak, egyelőre a-
ban nincs ki leváltson bennünket. Csak aztán késő ne le-
n, mire megjön a leváltás..

5 április 16

Reggelre teljesen kiderül az idő, ragyogóan süt
nap, szinte csak úgy káprázik a szemünk a hóban szikrázó nap-
fénytől..

Délelőtt előkelő társaság látogat meg bennün-
t: vezérkari tisztak, elegánsak, tiszták, lakkosizmások, fris-
n beretváltak - mi piszkos, torzonborz, vad kinézésű csapat-
sztek gunyos idegenkedéssel nézzük őket. Nézegetik állása-
kat, agyba-főbe díosérnek bennünket, a legénység között meg-
parrettét osztogatnak - fellélegzünk valamennyien, mikor vég-
átmennek a 74-esekhez. Sehogysem illenek aranyujtásos, e-
legáns uniformisáikkal ebbe a mi piszkos, sáros, havas világunk-
..

Tüzérségünk kora reggeltől kezdve vehemensen
vi az oroszokat. Délután két óra tájban aztán megszólal az
osz tüzérség is és visszaadja a kölcsönt de alaposan: ret-
netesen elkezd bennünket gránátolni; nem csupán egyes lövé-
ket ad le, mint ahogy eddig szokta, hanem pillanatnyi pihenő
lkül lő egész délután - tulajdonképpen most vagyok először
g: bb szabású tüzérségi tűzben. Izgalmas órák ezek! Bugva,
süvöltve jön egyik gránát a másik után, folytonos nehéz rob-
banásoktól hangos a környék és remeg a föld s mi eltorzult
ccal lapulunk árunkban; szemeimet marja, gyomromat kavarja
állandó erős, kénes füst, szívem veszettül kalimpál és
ajd kiugrik helyéből mikor egy-egy süvöltő szörnyetegnek fe-
nk felett - szinte érezni vélem - megtörik pályája, levág
földbe és hatalmas fekete-fehér föld és hótömeg vágódik az
felé jajongó siránkozással vegyes tompa dörrenéssel. Így
ulik óra óra után és szakadatlanul zuhognak a "osomagok", e-
yik másik alig 10-15 lépésre vágódik le tőlünk. Végre úgy 5
ra felé elhallgat az orosz tüzérség és mi megkönnyebbülve lé-
egzünk fel. Halottunk nincs, sebesültünk alig van egy-kettő,
nnál nagyobb a morális hatás: az emberek sápadtan, összetör-
en, megviselten bujnak ki az árokból. - Árkunk egész környé-
e gránáttölosérekkel van teleszórva; egyik gránáttölosér

szokhoz. - És ez az ember Osztoic százados kedvence volt és 66.
mint szakasz illetőleg századparancsnokságra kiválóan alkal-
masnak minősített hagyta el a tiszti iskolát !

1915 április 23

Cirókaófalu előtt pár kilométerre Stellungba
hoznak két harminc és felest. A két ágyuszörnyeteg délután
több lövést ad le. Lessük a lövéseket: a lövedék rendkívül
nehezen megy előre, utjában szinte kinlódva kapaszkodik a le-
vegőbe - az a benyomása az embernek mintha kutya uszna a
vizben - és huhogva megy el a messzeségbe; hirtelen pillanat-
nyi csend, aztán a távolban valami megrendítő, kolosszális
dörrenés - Isten irgalmazzon az ott levőknek..

Romezansky őrnagy, az I. bataillon parancsnoka
betegesen elmegy haza, helyette Reviczky Ádám alezredes veszi
át az I. bataillon parancsnokságát.

1915 április 24

Repülőgépek mászkálnak fejük felett, saját gé-
pek mennek az ellenség felé felderíteni; az oroszok persze
erősen vadásznak rájuk, szépen lehet látni, hogy pontosza kö-
rül őket apró srappellifelhőkkel az orosz tüzérség; hasz-
talan lőnek az orosz tüzérek, egy gépet sem sikerül leszed-
niük.

Mióta a cirókaófalui táborban vagyunk alaposan
megjavult a legénység ételmezése: nyoma sincs már a bűdös ri-
zses gulyásoknak. Reggelire, vacsorára nagy csajka forró fe-
ketét kapnak a legények, ebédre meg kitűnő zsíros huslevest,
nagy csajka becsületesen elkészített főzeléket jó darab hus-
sal avagy valami főtt tésztát - tésztás napokon a leveshez
kapják a húst - mellette a legénységi faszolás is bőséges, i-
gazán nem éheznek mostanában a baka.. Virulnának is az emberek,
ha az egész ezredet nem gyötörné a - hasmenés. Talán az olva-
dó hólével kevert víz teszi ezt, de nagyon ránk jött a nyava-
lya, a latrinák állandóan tele vannak emberekkel. Magam is
benne vagyok a nyavalyában, naponta legkevesebb tizszer kell
szaladnom; néha olyan bágyadtnak érzem magamat, hogy mozdulni
alig kívánok.

Az esti postával kilenc levelem és hat kisebb

1915 április 27

A pihenőt felhasználják az összes hiányok pótlására rendbe hozzák az uniformisokat, bakkancsokat, a használatlanná vált bakkancsok, alsó és felső ruhadarabok helyett jakat osztanak szét s minden alaposan ki lesz pucolva - Boormester Árgus szemekkel jár az emberek között s jaj, hol a gondozatlan fegyvert, kipucolatlan bakkancsot, borotvátlatlarcot fedez fel. Réldaadás kedvéért - no meg mert Csipő és monics örökösen csipkednek miatta - magam is levetetem ~~xxkx~~ ~~xxkx~~ szakállamat.

Este a bataillonok előtt armeoberkommandobefehlt olvasnak fel, mely szerint a prágai 28. gyalogezred a reiban elharapózott rossz szellem miatt feloszlattatik, a 4. és 12. gyalogezredek pedig az ellenséggel szemben tanúsított hősiességükért dícséretet kapnak.

1915 április 27

Előbbre viszik a falu előtt álló harminc és leseeket két kilométerrel; azt beszéljük, hogy 23-án egy orosz úteget szétlőtték s az egész orosz tüzérséget hátrább vonulásra kényszerítették.

1915 április 28

Délelőtt táborig mise, az ezred táborig papja Horváth Lajos tartja; igazi katonapáter, az első napok óta az ezreddel van, 1914 őszén Orosz-Lengyelországban el is fogják, úgy vágják ki a bakák az oroszok közül / szokták a "hadifogságával" heccelni a páttert, azzal csipkedik, hogy amikor a muszkák elfogták nagyban osztogatta nekik az áldást, biz a muszkák ahelyett, hogy letérdeltek és keresztet vetettek volna csak a - szivarjai után érdeklődtek.. / Mise után Horváth páter nagy beszédet mond, beszédének alapgondolata: tartani, mert még csak egy nagy utolsó erőfeszítés kell és azal győztünk. - No nem sokan vannak a tisztek között azon véleményen mint Horváth páter. Végigkergettek bennünket Galicián, Magyarország területén állunk s a páter még egy utolsó erőfeszítésről beszél? Sőt vannak olyanok is, kik már mind reményüket elveszítették és azt mondják, ha el akarjuk kerülni a teljes legyőzést azonnal békét kell kötnünk, még ha

69
megy Galicia is a békére, úgy sem éri meg ez a hitvény ország az érte elfolyt sok vért. No én nem látom bukásunket olyan valószínűnek, de az bizonyos igaz, hogy ha csak Galicián volna a béke, inkább ma adnám oda az oroszoknak, mint holnap..

Este parancs jön: fel kell készülnünk arra, hogy minden pillanatban marsbereit lehessen az ezred. Ugy látszik végére értünk a ~~xxx~~ cirókaófalui idillnek..

1915 április 29

Reggel Simonics zászlós megváltik a századtól, a megbetegedett Mattanovics Géza főhadnagy helyett átveszi a 8. század parancsnokságát; Simonics távozásával az 1. szakasz parancsnoka Einbacher zugsführer lesz.

Délben jön a parancs: délután 4 órakor indul az ezred - hogy hová megyünk nem tudni, úgy hírlik egy másik ezredet fogunk Stellungban felváltani. Délután 4 órakor aztán bucsut veszünk Cirókaófalutól, hol oly kellemes és nyugodt napokat töltöttünk és északi irányban elmarsolunk. Ahogy megyünk szakadatlan sorban hozzák velünk szemben a sebesülteket, jajgató, véres embereket, aztán viaszsárga, apathikus, inkább halotthoz mint elevenhez hasonló szerencsétleneket - mondogatják is ám a bakák: úgy látszik jó helyre megyünk.. Este hét óra felé egy erdő szélén pihenőt tartunk, a századparancsnokok egy-egy tiszttel ^{or}elmennek megnézni az állásokat, melyeket ezredünk át fog venni; Csipő hadnagy Hardy Lacit viszi magával. Hardy 8 óra tájban érkezik vissza; nincs valami nagyon eőragadtatva a látottaktól, azt mondja, hogy az állások előtt nagyon sok halott fekszik és a levegő hullaszaggal van tele - persze most még jobban furja az oldalunkat, hová a pokolba visznek bennünket. Fél kilenckor tovább indulunk és pedig az egyes bataillonok külön-külön. A mi bataillonunk kb. 9 óra tájban egy nem tulságosan magas hegyre ér; abban a pillanatban, midőn felérünk a hegytetőre, meglepetésszerűleg veszett gépfegyver és puskatüz ér bennünket. Egyszerre szétugrik a bataillon; én magam beugrom egy félig vízzel telt árokba, következő pillanatban mások ugrálnak a nyakamba - a nagy tűzben az árokban keresünk menedéket. Iparkodom tájékozódni, de koromsötét van, nem látni semmit honnan lőnek, a sötétben veszettül fűtyülnek a golyók és csapkoznak le az árok körül; árunk mel-

lett békésen legelészik egy szürke ló, pár perc múlva szerencsésen fel is fordul. Egyszerre aztán a koncertba beleszólik a mi tüzérségünk, az orosz tüzérség is válaszol - hirtelen nagy zenebona kerekedik; a helyzetben ~~xx~~ a legundokabb az, hogy sem telmünk sincs arról, hogy merre és hol vagyunk s fogalmunk sincsen róla, mi történik tulajdonképpen.

Csak úgy tíz óra felé csendesedik el az ágyuzás meg a lövöldözés, néha még fel-fellobban egy-egy világító rakéta, de egyébként csend lesz. Nagynehezen összeszedjük a szétvert bataillont, de biz embereinknek csak alig a fele kerül meg a többi Isten tudja hová keveredett a sötétben. Mindegy, megyünk tovább, csakhamar elérjük leendő állásainkat, hol a 42-esteket váltjuk fel. Az éjszakát nagyon idegesen töltjük; holdvilág nélküli sötét éjszaka van, nem ismerjük a helyzetet és állandóan hátunkba meg oldalunkba kapunk lövéseket - én egész éjjel talpon vagyok, attól tartok, hogy az éjjel valahogy hátunkba kerültek az oroszok és az aggodalom fokozott örökösre serkent.

1915 április 30

Hajnalban amint kivilágosodik első dolgunk körülnézni, hol is vagyunk tulajdonképpen; látva a helyzetet persze megértjük azt is, miért kapjuk oldalunkba és hátunkba a lövéseket.

térkép!

Allásaink a Nagypolány község körüli dombokon vannak végig; a lövészárók keresztülvégja a falut is. Allásaink eredetileg a falu előtt húzódtak, azonban az oroszok visszanyertek bennünket a falu körüli dombokra s most az állások zsáklakban veszik körül a községet; a zsák egyik oldalát tartjuk mi a 7. század megszállva arccal Nagypolány felé - a vázrajzból megérthető mért lövik századunkat oldalba és hátba az oroszok - hozzánk a 7. századhoz balra csatlakozva a zsák feneké a 8. század tartja megszállva, a 8. századhoz csatlakozik aztán balról a 6. gyalogezred csatlakozó századával a zsák másik oldalán elhelyezkedve. Jobbra hozzánk hegyes szögben s az orosz állásokkal immáron párhuzamosan a 6. század állása, ehhez pedig folytatólag az 5. század állása csatlakozik; a mi bataillonunktól jobbra az I., majd az I. bataillontól jobbra a IV. bataillon állásai húzódnak és pedig a Kozioláta 922-es kótén keresztül. Amint már mondtam, az eredeti állások Nagypolány előtt húzódtak, innen azonban az oroszok kiszorítottak bennünket, azonban az oroszok sem voltak képesek tartani a tőlünk elfog-

79a

Nagypolány (1939. aug. 8-án készült felvételek)

79b

80

...mert a Nagypolányt környező magasabb fekvésű domboldalsággal elárasztották őket tüzzel; visszahúzódtak eredeti és Nagyplánytól északkeletre fekvő északnyugat-kelet irányban vonuló dombhullámokon levő állásaikba, a Nagypolány előtti árok elhagyatva és üresen tárt állás között. Az első orosz vonal mögött kb. 800 méter távolságon tisztán ki lehet venni az orosz tartalékállást. Az első vonala a leghátrébb fekvő 8. század állásaitól kb. 1800 lépésre lehet, a 6. század állásaitól azonban nincs messzebbre 1000 lépésnél. Maga Nagypolány teljesen üres, inkább rom mint falu, csupán szodálatosan a temploma áll épen a falu szélén egy kis domboldalon. - Nagypolány körül különben heteken át elkésztett harc dühöngött, az oroszok szakadatlanul támadtak, azonban a 6-osok és 42-sők kemény ellenállásán megtört a muszlim minden támadása; a két állás között sok az eltemetetlen halott ma is, különösen a 6-osok előtt egész hullamező van.

Állásaink igen erősek; a lövészárók a hegynek is domboldal szikláiba van vágva, előtte 30-40 lépésre soros drótakadály húzódik minden félszázad területén egy méter mély árnyékos s hozzá a domboldal még fatörzsekkel is el van takarva. Minden svarmnak sziklába vágott tágas fedezéke van, mely kizárólag lakóul szolgál - van hát helye az embereknek, ahol éjjelenként vagy eső esetén meghúzódhatnak. A tisztek fedezékek meg valóságos paloták; Csipő hadnagy a szomszédos 8. század parancsnokával Mattesz főhadnaggal lakik e "kastélyuk" egy domboldalba van beépítve a lövészárók falai kiéskézottak, rendes ajtaja, ablaka van és asztalok, székek, ágyak állnak benne, melyeket Nagypolányból hoztak, az ágyakban a matracot persze csak szalma pótolja. A fedezékem benn az árokban szakaszom közepén áll; szintén nagy és kényelmes - állva is lehet benn tartózkodni. - Belső része asztal, pad, deszkafekvőhely.

A tegnap este szétugratott emberek egész éjszaka a reggel szélingóznak "haza", délre újra együtt van az 8. század. - A nap egyébként csendesen megy el: tüzérségek által rövid ideig lövi az oroszokat, az oroszok - elcsúszva egy-egy puska lövéstől - egésznap hallgatnak.

Hardy Laci pár nap óta nincs rendben a gyomrával, a betegségét megjelent és pár napra a regimentsorvezőre fordítják, hogy kikurálja. Hardy helyettesítésére

81.

mikor vonul be az ezredhez, bizonytalan.

Körülbelül éjjel féltizenkettőig vagyok fenn; nyugalmas csendes éjszeka borul ránk, a csendet csak néha szakítja meg egy-egy pak-kum - végigvizitálom szakaszom posztjait és azal megyek lefeküdni.

1915 május 8

Éjjel egy óraker a legédesebb álmomból ráz fel egy ordonánc: kadét ur futólépésben Csipő hadnagy urhoz! Kitörölöm szemeimből az álmat és loholok Csipő hadnagyhoz; világosság van a fedezékében és nagyban tanakodik Mattesz főhadnaggal a 6. század parancsnokával. Majd leragadnak szemeim az álmoságtól, mikor jelentkezem Csipő hadnagynál, de egyszerre kirepül szemeimből az álom, mikor kapom Csipőtől a következő parancsot: "Az oroszok állítólag visszavonultak; kadét ur maga mellé vesz 3 altisztet és 15 embert s felderíti - szükség esetén látszólagos támadással - van-e előttünk orosz vagy sem; ha az orosz állás üres megszállja és érintkezést keres balra a 6-osoktól, jobbra az I. bataillontól ugyanezen feladattal kiküldött patullokkel; hír szerint a IV. bataillontól egy kisebb patrull már benn van az orosz állásban." - Kx Magam mellé veszem Matlák zugsführert Forster és Tamás káplárokat - mind a három tapasztalt harctéri róka - kiválogatok 15 ~~xxxxx~~ megbízható embert, aztán kis csapatommal neki vágok az éjszakának. Nagy csend, se távolban, se közelben semmi nesz s a hallgató éjszakában folyton figyelve óvatosan lopózunk előre az orosz állások felé. Egy kis bozótosban valami neszt hallunk, mintha emberek mozognának ott; hasra vágódunk, infantekriszt Csepregi parancsomra óvatosan előrecsuszik s bevág a bozótosba egy rücskös gránátot; tompa buffenással robban el a kézi gránát, nem kapunk semmi választ, indulunk tehát tovább. Nem messze vagyunk már az orosz állástól s most lélegzetvisszafojtva, a legnagyobb óvatossággal mászunk a földön előre; végre elérjük az orosz árkot, beugrálunk - az árok üres, nincs benne egy szál orosz sem! Azazhogymégis van, ép kiküldök egy altisztet és négy embert a második vonal megszállására és rendelkezem a jobbra és balra való összeköttetés megteremtése iránt, midőn embereim neszre lesznek figyelmesek, szerencsésen elő is halásznak egyik fedezékből négy elbujt oroszot. Büszkén nézegetem saját külön hadifogoly muszkáimat - nagy igyekezettel próbálják velünk megértetni, hogy a többi muszka mind elment - aztán jelentést írok s a jelentést és a ruszikat két ba-

kával elküldöm Csipő hadnagynak. Az éjszaka tünedezik, lassan-lassan szürkülni kezd, addig is míg történik valami, körülnézek a muszka állásban. Becsületesen megásott jó mély árok - az árok mögött felfedezek egy elég kényelmes tisztai fedezéket is - a legénységnek azonban nincsenek olyan rendes férőhelyei, mint amilyenek a mi bakáinknak is vannak, az árok falába vannak kisebb-nagyobb lyukak vágva, úgy látszik éjszakánként vagy eső elől ide bujtak az oroszok. Az árokban mindenfelé nagy büz van: ez az a speciális muszkaszag, melyet ha egyszer szagolt az ember, sosem felejt el s melyről még órák múltán is meg lehet állapítani, hogy muszkák jártak valahol / patullok sokszor úgy mennek a muszka után, mint a vizsla a vad után: a muszkaszag vezeti őket / penetráns, átható szag ez, gondolom legnagyobb része a zsirnak van benne, mellyel az oroszok csizmáikat kenik. - Kivilágosodik, lassankint felkel a nap, végigfekszem az árok mellett egy kis réten, gyönyörködöm a tavaszi napfelkeltében s nézegetem régi állásainkat; kitűnően vannak maszkirozva, ha nem tudnám hol húzódnak, bizony meg nem talál-nám őket a Nagypolányt környező részben erdős, részben kopár dombokon. Reggel 6 órakor aztán hosszú rajvonalak kezdenek leereszkedni a falu mögötti dombokról: megindult az ezred utánunk, tíz perc alatt el is érik a rajvonalak az egykori orosz állást és az ezred végig megszállja az üres árkot. Mint az ezred megszállja az orosz állásokat rögtön hozzá kezdünk az árkok "visszafordításához" - az ördög nem alszik s bátha kedve támad a muszkának visszajönni. Közben a halott ország-ut is megelevenedik, tüzéség, gyalogság vonul rajta előre, majd cökmőkkel telerakott kocsik jönnek, az elmenekült nagypolányiak kezdenek visszaszállingózni: a falu lassankint megelevenedik, új életre támad. Szanitéceink nagyban tenetlik a ~~mindenfelé~~ mindenfelé seregestől fekvő halottakat, a regimentspionirok meg az elhagyott orosz fegyvereket, töltényeket gyűjtik össze. Hátunk mögött tompa robbanások reszkettetik meg a levegőt; a volt állásaink előtt levő aknákat robbantják fel, hogy kért ne tegyenek valakiben.

Végre 11 óra tájban parancs jön: az ezred Zemplén-orosziba menetel; negyed tizenkettőkor indulunk. Végeláthatatlan hosszú oszlopban marsol ezredünk. Ugyanazon az úton marsolunk, melyen valamikor a marsbataillonnal mentem és így a vidék ismerős. A táj néma és kihalt; mindenfelé egy nagy visszavonuló hadsereg nyomai: összetört és árokba lőköttrónkocsik, elhagyott tréállások, kidöntött és földön heverő távíró póznák; az országut mentén sűrűn látni gránátölcséereket. Délután 2 órakor érünk a teljesen kihalt Zemplén-orosziba, alig egy-két em-

83.

ber lézeng a faluban; sok ház leégve, mindenfelé gránát nyomok. A falu mellett egy dombon pihenőt tartunk; heverészünk és nézegetjük az alattunk fehérülő országutat: egy-egy huszárpatrull kocog végig rajta, gyalogság menetel, majd meg tüzérmunicios kolonnék zörögnek el alattunk nagy szekereikkel, aztán emeletesen megrakott kis parasztkocsik kezdenek feltűnést okozni, az elmenekült lakosság tér á lassankint vissza otthonába. A távolban óriási füstfelleg száll az ég felé: Cisna ég ott, felgyújtották a visszavonuló oroszok. Egyébként nagy csend, ágyuszó sem hallatszik; azt beszélnek, hogy az oroszok már 25-30 kilométerre járnak tőlünk - hiába a visszavonulásnak mesterei a muszkák. Azt is beszélnek, hogy a divíziónál kész volt már számunkra a mai napra a támadási parancs arra az esetre, ha az oroszok még ma is tartják előttünk állásaikat, azáltal hogy éjjel békésen elmentek, egy véres csetepatét takarítottak meg számunkra. - Délután három órakor indulunk tovább biztosított menetben, az elővéd szolgálatot az I. bataillon látja el. A Zemplénoroszi feletti serpentin uton megyünk, átlépjük a magyar határt, aztán letérünk a rendes utról és nagy, erdős hegyek között vezető szűk kis hegyi uton vonulunk előre. - Délután 6 órakor Kostoki Gori falutól délre nyugatra megszállunk egy nagy erdős hegyet és itt töltjük az éjszakát. A fahrküchéknek semmi nyoma; koplalunk.

1915 május 9

Reggel hat órakor indulunk tovább; az elővédet ma a mi bataillonunk adja: vortrull Neubaquer főhadnagy vezetésével a 8. század, vortrab Falusy százados vezetésével a 6. és 7. század. Egész éjjel szemerkélt az eső, az idő ködös, csöpörgős, a gyomrok is üresek, a hangulat tehát megáthatósen savanyu. Magas hegyhátára kapaszkodunk fel és mennél magasabbra jutunk annál barátságtalanabb lesz az idő, nyoma sincs errefelé még a tavasznak, magas hó borít mindent, helyel-közzel fél méteres hóban gázolunk. Tíz óra tájban elérjük a tetőt, az 1153-as kőtét és kezdünk lefelé ereszkedni; amint ereszkedünk lefelé a völgynek, lassankint elmarad mögöttünk a hó. Fél tizenkettő tájban érünk le a völgybe, hol Przyslup falu mellett pihenőt tartunk. Szerencsésen beérkeznek a fahrküchék és a kiéhezett ezred végre - másfél napos koplalás után - menázshoz jut. Délután egy órakor indulunk tovább, utunk északi irányba vezet; fenyvesekkel borított nagy hegyek között kanyargó országuton ha-

meg fogjuk támadni. Látcsővel vizsgálgatom a terepet: körülbe-^{86.}lül másfél kilométerre előttünk húzódnak az orosz utóvéd ál-
tal megszállt dombok, a dombtetőt végig erdő borítja, úgy lát-
szik az erdő előtt ásták be magukat az oroszok; nézőpontunk
és az oroszok által elfoglalva tartott dombok között széles
lapos völgyteknő fekszik, a völgyben erdő zöldel; egyébként mi
sem mutatja, hogy a közelben ellenség van, a tájék békés mozdu-
latlanságban terül előttem el a déli napsütésben s a csendet
semmisen zavarja. - Megkapjuk a támadási parancsot és pont
tizenkét órakor megindul előre rajvonalunk. Az oroszok észre-
vesznek s hirtelen élénk tüzelésbe kezdenek; az ellenséges
golyók füttyülésére egyszerre meglódnál a svarmlinia, kezdünk
gyorsabban mozogni - utóbb már teljes erővel szaladunk előre.
Az oroszok még vehemensebben lőnek, a szántó melyen szaladunk
csak úgy porzik a lecsapódó golyóktól; szaladás közben az ap-
ró kis ~~porgolyák~~ porgomolyagok között idegesen kapkodom lábai-
mat, fülem meg csak úgy cseng a szakadatlan golyósivítástól.
Öt perces rohanás után elérjük a völgyteknő fenekén elterülő
erdőt és itt hirtelen lehasalunk - vigan potyognak körülöt-
tünk a golyók, nagyokat koppannak a fákon, tördelik az ágakat,
sodorják a lombot; lassankint aztán lecsendesedik a tüzelés,
majd teljesen elhallgatnak a muszkák. Ekkor az erdő oltalma
alatt rendezkedni kezdünk; a nagy rohanásban teljesen össze-
keveredtek a századok, a legnagyobb összevisszaságban értük
el az erdőt s most megpróbáljuk a századokat úgy ahogy ösz-
szeszedni; örömmel állapítjuk meg, hogy az oroszok rösszul
lőttek, eddig nincs sem halottunk, sem sebesültünk. - Körül-
belül egy óra tájban a svarmlinián végigszalad az avizó, auf
vorwärts! - "előre hatvankilenc!" s azzal megindulunk előre.
Amint a svarmliniánk egy része kikeveredik az erdőből az oro-
szok erősen kezdik lőni őket, én, embereimmel még mindig az er-
dőben megyek és így jóformán alig kapok lövést. Az erdőből ki-
került századok nem bírják az erős tüzet, az erdőtől kb. 150
lépésre lefeküsznek és a szántásban kezdik magukat beásni / az
5. 6. század és a 7. század 1. 2. 4. szakasza / erre persze
mi többiek is megállunk az erdőben / a 7. századtól az én
szakaszom és a 8. század /. Mi kik az erdőben vagyunk telje-
sen nyugodtan lélegzünk, mert egyetlenegy lövést sem kapunk,
annál hevesebben lövik az oroszok az erdő g hajlásban magukat
nagy igyekezettel beásó századokat. Délután három óra tájban
egyszerre megszólal az orosz tüzérség is - úgy látszik csak
most kaptak ágyukat a muszkák - és gránátozni kezdik az 5. 6.
és 7. századot. A gyalogsági tűz teljesen megszűnik, csupán az

7. század
terület!

orosz égyuk szólnak, egyik gránát a másik után robban el az erdőhajlásban. A délután folyamán beszélek Falusy századosal, ki azt mondja, hogy ~~xx~~ a többi bataillonnál sem áll különben a dolog, a támadás mindenütt megakadt, halott kevés van, sebesült annál több.

Fél hatkor kapjuk a parancsot, hogy hat órákor folytatjuk a támadást. Az 5. 6. és 7. század az erdőhajlásban megy előre, a 8. század pedig az erdőben; az erdő és a 7. század között mintegy 100 lépésnyi üres tér van. ezt a területet - csatlakozva a 7. század három szakaszához - én töltöm ki szakaszommal. Hat órákor megindul a támadás. Hogy kilé-
~~nek~~ⁿⁱⁿⁿ az erdőből örült tűz fogad bennünket, fülem cseng-bong a szakadatlan és rettenetes golyósivítástól - egyszerre csak nagy jajgatás, kiabálás kerekedik, mindenfelé sebesültek fetrengenek és jajgatnak; a nagy tűzben nem tudunk előbbre jutni, a támadás újból megakad, az emberek kezdik magukat beásni; tüzérségünk nincs és tüzérség nélkül minden erőlködésünk hasztalan. Közben egyik emberem szalad hozzám azzal, hogy a legényem súlyosan megsebesült és beszélni akar velem. Úgyet sem vetve a fűtyülő golyókra elszaladok rapp Ristához: még eszméleténél találom, de hamuszürke arca, kapkodó lélegzése, lázasan ide-oda forgó szemei azt mutatják, hogy csak pár órája van vissza már az életből; görcsösen szorongatja a kezemet, lázasan lihegi egyre: kadét ur, kadét ur - vigasztalgotom szegény gyereket, de a felindultságtól alig tudok beszélni; két emberrel hátravitetem a hilfplatzra, hol aztán az éj folyamán meg is hal. Derék, jobb sorsra érdemes magyar gyerek volt Rapp Rista - nyugodjék békében!

Közben lassankint besötétedik; a sötétség beálltával a lövöldözés megszűnik és csend lesz. A sötétség leple alatt összeszedik a halottakat és sebesülteket. A 7. század vesztesége: 3 halott / Csincsa gefreiter~~k~~, Ivanics közember és Rapp István pucer /; 15 sebesült / ^{szakaszomból} Jzokolay zugsführer, Barkas önkéntes káplár, Horváth gefreiter, Vleskó ordonánc, Imre közember és még két másik ^{szakaszomból} közember /; 1 eltűnt.

Rapp Ristán kívül Csincsa gefreiter elostét ~~fájlik~~ fájlalom nagyon. A szakaszomban szolgált, idősebb, nagy darab vörös bajszu ember volt, kinek sosem fogyott el a jó kedve s ki mindig tele volt tréfával. A századnál csak komám uramnak hívták s a komám uramnak a legnagyobb fázások, koplalások, fáradalmak közepette is mindig volt egy-egy vicce, kiszólása, tréfája mivel megnevettette, felvidámitotta a legényeket; jóízű humorával elfelejtetett minden nélkülözést és viszonttag-

1915. V. 15.

fogad bennünket a lakosság, a falvakban csak úgy hordják elének a friss vizet, kenyeret, tejet, tojást, turót; jóképű lengyel lányok, menyecskék kínálják a sok jóval a bakatársaságot, a férfiak meg - valamennyien testhez álló, alul harang alakú, zsinoros lengyel kabátot hordanak - mondom a férfiak meg vígan paroláznak velünk, arcuk csak úgy sugárzik az örömtől. Délután 5 órakor pihenőt tartunk Wieckowska-Wolán; a lakosság nagy izgalomban van, a kozákok délután megleptek a falu mellett egy huszárpatrullit s a huszárok felét levágták, a másik fele a patrullának ép csak hogy el tudott menekülni. A falu keleti szélén nemesi kastély áll, emellett pihenünk; amerre csak ellátunk mindenütt füstfellegek szállnak az égnek, legalább öt-hat falu ég a környéken. Mintegy 20 perces rasztolás után újra utnak eredünk, hat órakor aztán Wieckowicére érünk; itt éjjelezünk. Simonics zászlóst és engem a lengyel kántortanítóhoz szállásolnak be; eleinte bizalmatlanul fogad bennünket, de mikor meghallja, hogy magyarok vagyunk, örömeben elkezd ölelgetni bennünket és nyomban tejes kávéval, meg fehér kenyérral kínál meg. Igazán kedves estét töltünk az öregurnál; házigazdánk végtelen szívéllyes lengyel ur, ki azt sem tudja hogyan járjon kedvünkben; csak lengyelül beszél, mi meg nem tudunk lengyelül, de azért valahogy nagyszerűen megértjük egymást. Odatelepszik harmoniuma mellé és elénekli a Jesce polskét, mikor erre mi meg ketten a lengyel himnuszt énekeljük el, a meghatottságtól könnyes szemmel ölelget össze bennünket. Este fél kilenc tájban Márton legényem és Miklós bácsi - Simonics legénye - meghozzák vacsoránkat, viszonzásul az uzsonáért meghívjuk vacsorára az öregurat. A szebb szobájában terített fel. Simoniccsal szinte kéjelegve élvezük a fehér terítés asztal, porcellántányérok, ezüst evőeszközök, üveg poharak, asztalkendők látványát - Uramisten de régen volt mindebben részünk! Vacsora után darabig "elbeszélgetünk", aztán 10 óra felé elvezet bennünket az öreg ur a hálószobánkba. Falusi uriszoba, tiszta, barátságos és kedves - valósággal elérzékenyülök, midőn levetkőzöm és behajlok a ragyogóan tiszta paplanos ágyba, a hónapok óta tartó piszkos, elvadult táborigény élet után olyan fájdalmasan szokatlan tiszta, puha ágyban aludni. Alig fekszünk le midőn egyszerre rőt fény világít be a szobánkba, az utcán meg emberek kezdenek szaladgálni. Kiugrunk az ágyból, mi történik odakint? A faluban kigyulladt egy ház, az világítja be lángjaival a szobát. Ujra lefekszünk, fal felé fordulunk és nem törődve semmivel pár percmulva az igazak álmát alusszuk.

100

nyugodtan vagyunk, mert habár az orosz tüzérség szakadatlanul lő csak az országutat srappellozza, minden két-három percben a falu elé ereszt egy srappellszalvét - úgy látszik a faluba való bejutást akarja eképp megakadályozni. Délután négy órakor parancs jön: az ezredhöz be kell menni a faluba! Tehát bemegyünk és pedig a következőképp: az orosz tüzérség minden két-három percben lead egy szalvét, mikor a szalvé elrobban, felugrik egy svarm és örölt szaladással berohan a faluba, mire jön a következő szalvé, addigra a svarm a falu első házainak oltalma alatt van már. Így lassankint bemegy a faluba - anélkül hogy egy ember vesztesége lenne - az I. bataillon, a II. bataillomból az 5. és 6. század, majd a mi századunkra kerül a sor; az 1. szakaszbeli svarmok szaladását Simonics zászlós dirigálja, a 2. szakaszbelieket Csipő hadnagy, a 3. szakaszbelieket Horváth kadettaspirant, a három szakasz baj nélkül bejut a faluba, következik az én szakaszom. Egymás után indítom a svarmokat, én az utolsó svarmmal szaladok. Az esedékes szalvé megérkezése előtt végignézek az országuton: mintegy 3-400 lépésre fehérlenek előttünk Ostrozec legszélső házai, ezt a távolságot kell beszaladnunk. Hirtelen éles sivitás, aztán idegekbe markoló csattanás, a srappellok végsősöprik az utat - abban a pillanatban elordítom magamat: "auf vorwärts!" s az utolsóknak maradt svarmmal a dombról le az országuton át lélekszakadva rohanunk a falu felé; az emberek a nehéz felszerelés dacára úgy szaladnak mint a nyulak - iparkodnak, mert tudják, hogy a halállal futnak versenyt. Talán 10 lépésre vagyunk már csak a legszélső háztól mikor váratlanul egy magányos srappell jön és pont a fejünk felett veszekedett recsegéssel elrobban - a rémülettől szinte megáll a szívverésem, ugyanakkor valamiben megbotlom és egész hosszúságomban végigvágdom az országut porában; hirtelen arra gondolok megsebesültem, de aztán hogy fájdalmat nem érzek, felugrok és szaladok tovább. Minden porcikámban remegve érem el a falut, az erős felindulástól csak úgy hasogat a szívem és majd kiugrik helyéből, úgy dobog. - Az ezred Ostrozec faluban gyülekezik; utánunk lassankint szerencsésen megjön a 8. század is, közben az orosz abbahagyja az országut lövetését és a IV. bataillon már kényelmesen besétálhat a faluba. Mikor végre együtt van az ezred, az I. és IV. bataillon kivonul a faluból és az esti sötétség leple alatt a falutól északkeletre 4-500 lépésre beássa magát; a mi bataillonunk tartalékképp a faluban marad s a templomtérre ásuk be magunkat. Márton legényem egy jó mély, sirszerű gödröt ás számomra; bebujok a gödörbe és elalszom. Tizenegy óra tájban aztán hirtelen arra ébredek fel, hogy csak úgy füttyül-

nek és sivitanak körülöttünk a golyók és kopogva, pattogva, csattogva verdesi házakat - az oroszok géppuskával lövik a falut; a sötétben nagy a zürzavar, emberek rohannak össze-vissza, elbujnak a házak mögé, beugrálnak a kiásott lyukakba s mindenfelől jajgatás hallatszik. Az történt hogy egy negyedórával ezelőtt megérkeztek a fabrküchék és a századok felálltak menézsosztásra a templom előtti hosszukás tér végén; a szakácsok ép megkezdték az ételosztást, mikor megszóltak az orosz gépfegyverek - a konyhák persze a világgá váltak, a menézsra váró bakatársaság pedig megriadva szétzaladt. Kb. tíz percig tart a gépfegyvertűz; sajnos elég áldozata van: halottak is vannak, sebesültek meg pláne tömegesen - az orosz gépfegyverek valósággal végigkaszálták a mozgókonyhák körül tömegben álló századokat.

15 május 17

Kora reggel megkezdődik a tüzérségi harc, szakadatlanul bömbölnek az ágyúk és csapkodnak le körülöttünk az ellenséges gránátok - úgy látszik nyolc napi szaladás után végre megállt a muszka és most keményen tartja állásait. A nagy gránáttűzben erősen dolgoznak a századok, mélyítik a fedezékeket és tetőket csinálnak rájuk.

Délután négy órakor aztán parancs jöh: *általános támadás* ~~angriff~~ az I és IV. bataillon az első vonalban, a II. bataillon pedig a második vonalban támad. Az emberek hallgatósan készülődnek a harcra, nézegetik fegyverüket, bajonettjukat, leveleket írnak, a jóbarátok, egyfalubeliek összeölelkezve bucsuzkodnak egymástól - van valami megrázó ezen a komor, halálra készülő tömegben. Négy óra 45 perckor megindul a bataillonunk ki a faluból: szívem veszettül kalimpál, idegesen szívom egyik cigarettát a másik után, az emberek sápadtak, szótlanok, egyesek kenyeret majszolnak, mások görcsösen rágják pipájukat, az arcokon van valami merev, valami idegen. / És még egy jelenség - cseppet sem esztetikus de feljegyzem, mert hozzátartozik a háboruhoz - és ez: *an emberek* ~~szagok~~ bűdösek; a halálfélelem legtöbb embernek a gyomrára hat és a felkavart gyomrok bűzlögnek. / A falu északkeleti végén zöldelő gyümölcsösökben svarmlániába fejlődünk és lefekszünk; Falusy százados végigjárja a svarmliniát: vigyázni, minden pillanatban megjöhet a parancs, előre! ~~ixx~~ - Fekszünk és várunk; gyönyörű szép tavaszi délután van, a lassankint aláhanyatló nap mosolyogva csókolgatja a zöldelő fákat, bokrokat, a falusi kertekből virágillatot hoz felénk a szellő; madarak hívogatják párijukat

méhek döngicsélnek körülöttünk, bérsonyos fűben szemmel a-
 lig látható apró bogarak élik világukat - s a szent tavaszi
 életpezsdülésben hallgatagon fekszünk várva az indulási pa-
 rancsot. Rettentő halálfélelem gyötör: úgy érzem magam mint
 a halálraitált, kinek mindössze negyedórája, félórása van
 vissza az életből.. - A fák árnyékai lassan megnyulnak, a
 nap már a láthatáron van - mohón iszom be bucsuzó sugarait,
 talán ez az utolsó napnyuhta mit látok - negyedóra mulik ne-
 gyedóra után, itt az este és nem történik semmi. Egy orosz
 gránát becsap a falu egyik házába: asszonyok sivalkodnak,
 gyerekek jajgatnak - úgy látszik alkonyattal felmerészked-
 tek pincéikből, hol napközben elbujtak és most ijedt jajon-
 gással szaladnak szanaszét; majd orosz golyók kezdenek fe-
 jünk felett elfütyülni, de ez sem tart sokáig, abbahagyják a
 muszkák a lövöldözést. A nap már régen eltűnt, a beálló söt-
 éttséggel az égyuk is elhallgattak, fenn az égen kezdenek a
 csillagok előtűnedezni s mi csak fekszünk a békésen bóloga-
 to fák alatt s még mindig hiába várjuk a parancsot a táma-
 dás megkezdésére. Végre este 9 órakor értesítés jön: a dél-
 utánra tervezett támadás holnap hajnalra ~~támadás~~ ha-
 lasztatott, az I. és IV. bataillon támad, a II. bataillon
 tartalékban marad. Kissé mekkönnyebbülve lélegzünk fel
 - nyertünk egy éjszakát ! Gyönyörű, meleg, millió csillagos
 májusi éjszaka borul ránk - maradunk ahol vagyunk, mindenki
 próbál aludni pár órát, ahogy tud..

1915 május 18

107. Járkép!

Hajnali fél háromkor halk szóval ébresztő - az
 emberek jóformán egyenkint lesznek felköltve. Három órakor
 - ép csak hogy szürkülik - megindulunk előre. A gyümölcsös-
 ből kiérve puska és gépfegyvertűzet kapunk; futólépésben me-
 gyünk a falutól északkeletre mintegy 2-300 lépésre huzódó
 dombokig, hol aztán kapjuk a parancsot: a bataillon beássa
 magát ! Itt elég nyugalmas helyen vagyunk, gyalogsági tűz
 nem ér bennünket és a domboldal - bár körülöttünk csak egy
 reszket minden a közben megszólalt orosz tüzérség lezuhogó
 gránátjaitól - meglehetősen védelmet nyújt a tüzérségi tűz el-
 len is; támadásunk megkezdődött és az orosz tüzérség a tere-
 pet, melyen az elrenyomuló I. és IV. bataillonunk mozog, va-
 lóságos gránátcsővel érasztja el. /~~a~~ támadásból különben
 nem létünk semmit, a domboldal véd bennünket, de egyuttal el
 is takarja a kilétést./ Persze a mi tüzérségünk sem alszik

borzasztó tüzrel kíséri az előrenyomulókat - a gyönyörű szép harmatos május reggelen mindkét részen tömegesen dörögnek az ágyuk, néha oly hevesre fokozódik az ágyutüz, hogy alig lehet kibírni s majd belé siketülünk.. Reggel 8 óra tájban egyszerre közvetlen közelünkbe kezdenek orosz gránátok levágódni, előbb egy-kettő, aztán egyre több - valósággal körül-táncolnak bennünket a gránátok, földdel szórnak tele és füsttel árasztanak el. Körülbelül egy óráig tart ez a megpróbáltatás, akkor a gránátok másfelé fordulnak és mi kissé nyugodtabban lélegezhetünk. De alig mulik el fejünk fölül a vész midőn újabb baj kezdődik: északkeleti irányból - végig a domb hosszában - gépfegyverrel kezdenek löni bennünket; az orosz állás behajlik oldalunkba és úgy látszik az oroszok felfedeztek bennünket: egyenesen az oldalunkba dolgoznak géppuskáikkal. Mint valami mérges darázsraj zugsnak a gépfegyvergolyók és vad igyekezéssel ássuk be magunkat még mélyebben a domboldalba; aztán elhallgatnak az orosz géppuskák és ismét kissé nyugodtabban lehetünk. A domb alatt hol vagyunk egy kis csermely folydogál; tizenegy óra felé megszomjazik infanterist Juhász József s fegyver nélkül csupán ivókulaccsal a kezében leszalad a dombon - úgy látszik a kulacsát akarja megtölteni a csermelyből - de alig szalad tíz lépést, hirtelen gépfegyvergolyók zizzennek északkeleti irányból: Juhász felbukik s a következő pillanatban véresen hemperedik le a domboldalon. Szegény ember meghal azonnal, Kati asszony özvegyen maradt.. A szanitécek beviszik a holttestet a faluba.

Déltájban aztán lassankint kezd alábbhagyni a tüzéségi tűz, a fegyverropogás is elhallgat, egy óra felé szinte egész csend lesz. Nem sokáig tart a nyugalom, három óra fele újra kezd élénkebbé válni a tűz, majd fokozódik, egyre fokozódik, fél ötkor pedig már megint valóságos pokol tombol körülöttünk. Rettentő erővel dolgoznak mindkét részen az ágyuk, a föld valósággal reszket a levágódó nehéz gránátok szakadatlan robbanásától. A nagy tűznek az alkonyat vet véget, lassankint elhallgatnak az ágyuk és megszűnik a fegyverropogás. A csend beálltával kezdek hátrafelé özönlenni a sebesültek, csupa I. és IV. bataillonbeli ember; sápadtan, véresen vánszorognak Ostrozec felé, hol a regimentshilfsplatz fel van állítva. Nem sok jót mondanak az ütközetről. Két bataillonunk egész délelőtt hiába küzdött, nem bírt az orosz állások közelébe jutni; délután három óra után megpróbálták folytatni a délelőtt megakadt támadást, azonban ez újabb e-rőlködésük sem vezetett sikerre, az oroszok ismét visszaverték őket; a két bataillon a nap folyamán igen súlyos vesztesé-

geket szenvedett, tömérdek a sebesült és a halott - egy átlótt kezű baka ujságolja, hogy többek között elesett volt önkéntes-társam Streliczky László kadettaspirant is. Közben szakadatlanul hordják hátra a súlyos sebesülteket; köpennyel letakarva hozza két ember Schwarz ~~XXXXXX~~ főhadnagyot, négy maschinengewehrgolyót kapott s az egyik szanitéc lemondólag int, nem éri meg a főhadnagy ur a holnap reggelt. Es csak nem akar végre szakadni a hordágyak hosszú sorának: a kín és szenvedés száz alakban vonul el előttünk, véres, hadonászó, jajgató emberek, apathikus, ~~XXXXXX~~ viaszszárga, lehunyt szemű szerencsétlenek - hozzák, egyre hozzák őket és mi fásultan nézzük az elvonuló hordágyakat..

Este nyolc óra után kapjuk a parancsot: a bataillonok visszamennek Ostrozecebe, az ezred a faluban gyülekezik. Teljes sötétség van mire beérünk a faluba, egymásután vonulnak be komoran.csendben a többi bataillonok is. Az egész falu egy nagy kórház, nemcsak mi, de a '44-esek is idehordják sebesültjeiket és az éjszakában mindenfelé fáklyák, vöröskeresztes lámpák égnek, a házak, pajták mind, mind sebesültekkel vannak tele; és egyre hordjába szanitécek őket, mindenfelől csak nyöszörgés és jajgatás hallatszik. A doktorok lóhalálban dolgoznak, kiket bekötözték azonnal parasztkocsikra rakják és küldik hátra a divízióhoz, a faluban csak azok maradnak, kiknek már ugyis minden mindegy. Ezredünk az iskola előtti térségen gyülekezik; az iskolaépületen vöröskeresztes lámpa pislog, előtte valóságos szekértábor tanyázik, kivilágított ablakai mögött lázasan dolgoznak, itt van a 69-es ezredsegélyhely. Rendezik a századokat, aztán következik a veszteség megállapítás. A mi bataillonunk csak könnyen meguszta a napot - a 7. századnak például mindössze egy halottja / Juhász József / és 10 sebesültje van, a többi századok veszteségei is ehez hasonlók - annál súlyosabb veszteségei vannak a harcban aktíve is részt vett I. és IV. bataillonnak; az 1. század embereinek több mint egyharmada hiányzik, a többi századok legénységüknek átlagosan egynegyedét veszítették el. Közben bezörögnek a faluba a mozgókonyhák, veszteségmegállapítás után menzst osztanak.

Ugy van, hogy nagy veszteségeink miatt kivonják az ezredet a tűzvonalból és hátraküldenek bennünket retablizálni, fél tizenkettő tájban azonban parasztszekéren megérkezik Pittner ezredes és fordulat áll be dolgunkban. Pittner otthon értesülve a meginduló harcokról nyomban félbeszakította szabadságát és lóhalálban jött fel ezrede után a

parancsnokunk *Reviczky* alezredes az I. bataillon parancsnokságát veszi át - tájékozik a helyzetről s midőn hallja, hogy a II. bataillon még jóformán érintetlenül áll, lóra pattanva elvéptat a hadosztályparancsnoksághoz, hol azt kéri engedjék meg neki, hogy hajnalban újra támadhasson, a támadást személyesen fogja vezetni és garantálja, hogy az ezred az ő vezetésével be fog törni az orosz állásba. - Fittner ezredes visszaérkezésére várva végigheveredünk az utca porában s úgy próbálunk egy keveset aludni, még a felszerelés sem kerül le rólunk. Deliriumos sebesültek kiabálnak, a sötétben golyók füttyülnek, hát nagyon nehezen megy az alvás, inkább csak úgy félálomban bóbiskolunk, mint \bar{x} alszunk.

1915 május 19

hadonaty Éjjel két órakor visszaérkezik Fittner ezredes a divíziótól, megadták neki az engedélyt a támadásra. Fittner visszaérkezése után nyomban felzavarnak bóbiskolásunkból s gyülekezünk; mindjárt meg is tudjuk, hogy támadni fogunk.

Negyed három téjben indulunk el a támadásra; legnagyobb csendben megyünk: pipázás, cigarettázás tilos, beszélni nem szabad, a zörgő dolgokat, mint a ^{asó}spátnit, bajonettet le kell fogni. Még egész sötét van mikor végigmegyünk a falun; az utolsó háznál borzalmas, velőkiadó üvöltés köszönt bennünket, egy haslövéses szerencsétlen éli utolsó óráit, hosszan elnyújtott, állatias fájdalomkiáltása végigborzongat s messze a falun túl elkísér bennünket. Északi irányba menetelünk; kb. 15 perces menetelés után szelíd emelkedésű dombhullámokhoz érünk, a dombok oltalma alatt svarmliniába fejlődik ezredünk; a 7. század tartalékkép áll fel a II. bataillon mögött és pedig 50 lépésre az első vonaltól. A felfejlődés után pár pernyi nehéz várakozás - háromnegyed három után aztán elhangzik: ^{előre}vorwärts és azzal lassan, csendben, óvatosan megindulunk föl-felé a dombon; épen hogy csak szürkül, lassan tűnedeznek az éjszaka árnyai, sápadt világosság terjeng és a lapályokból köd száll fel. Felérünk a dombtetőre, hirtelen puska és gépfegyvertűzet kapunk; rajvonalunk ordítva előrelődül, mi második vonalban haladó 7. század pár perc alatt összekeveredünk az első vonalban haladó századokkal és együtt rohanunk az orosz állás felé; emint szaladunk egyszerre jobbról-balról gépfegyverek szólalnak meg s a viharzó puska és gépfegyvertűzben csak úgy potyognak az emberek, a gépfegyverek valósággal kaszálnak bennünket. A terep tele van szórva kiásott pödrökkel még a koráb-

106.

bi harcokból, az emberek a minden oldalról ránk zuduló tűzben meginognak és beugrálnak ezekbe a gödrökbe; magam is lélekszakadva ugrom be egy közeli gödörbe, melyben úgy ahogy védve vagyok a minden irányból sivító golyók elől. Közvetlen mellettem ~~xxxxxx~~ Reviczky alezredes csücsül egy gödörben; köpenye nincs vele, sapkáját elvesztette, meglehetősen didereg a friss hajnali levegőben; köhécsei és torkát kötözgeti zsebkendőjével. Érszót váltok vele midőn jön az avizó: maradjunk ahol vagyunk, egy bosnyák bataillon meg fog bennünket sűrüsíteni s majd aztán azzal együtt előre! Már maradunk gödreinkben; lassankint megszűnik a lövöldözés, csend lesz, csak a sebesültek jajgatnak mindenfelé. Körülbelül félóra múlva megérkeznek a bosnyákok, ebben a pillanatban Reviczky alezredes kiugrik gödréből, elordítja magát "előre hatvankilenc!" s kurta lábával teljes erejéből elkezd előre karikázni; egy szép szál bosnyák szuronyos puskájára tűzött fezét mint valami zászlót meglengeti feje fölött és azzal ugrálunk ki a gödrökből - hurrá, előre! - és bosnyákok, hatvankilencesek összekeveredve bögve, ordítva, hurrázva mint az örültek rohanunk a közvetlenül előttünk levő orosz állás felé. Borzalmas pillanatok ezek: hirtelen füstfelhő borít el bennünket és reo-seg-ropog, süvit, füttyül körülöttünk minden, ~~xxxxxx~~ ^{magyarul} kikelt arcú emberek hurráznak és srápnellek reccsennek, gránátok dörrennek, jobbról-balról mindenünnen golyórajok süvitenek, emberek buk fenceznek, sebesültek jajgatnak. A minden oldalról ránk zuduló tűz kibírhatatlan, a roham megakad: az emberek egy része visszaszalad, más része lefekszik - egy vérben forgó szemű, rekedten ordító bosnyák zászlós spátnival veri embereit előre, míg egyszerre golyót kap, elhanyatlik, két bosnyák felkapja és visszaszalad vele. Piába minden erőlködés, az embereket nem lehet előre vinni, erre magam is szaladok vissza, utamba esik egy gödör s beugrom ide. Szaladók robognak el fölöttem, egy ember ép a gödör mellett rohan el, egy csattanást hallok, a szaladó ember hang nélkül összeesik és pont rám potyog - iszonyodva lököm le magamról ki a gödör mellé a véres holttestet.

És most a helyzet ez: talán száz lépésre előttünk - a 297-es és 304-es kőtékon keresztül - húzódik az orosz állás, mely vonulásában nagy öblöt alkot, ebben a hajlásban csücsülünk mi, úgy hogy az oroszok nem csak előről, de balról és jobbról is kényelmesen lőhetnek bennünket, hozzá magasabban vannak mint mi és így minden lövést felülről kapunk. Az eleven ~~xxxxxx~~ pokol nyitja meg ránk száját, hogy elérasszon minden kinjával; az ~~xxxxxx~~ orosz tüzérség teljes e-

rejével, ver bennünket gödreinkben: szakadatlanul, recsegnek közöttünk a srappeltek, dörrennek a gránátok, a ránk zuhdzó földtömegek elboritanak, az állandóan terjengő kénes füst marja szemünket, kavarja gyomrunkat - mindenfelől jajgatás, hörgésbe fulladó halálordítás hallatszik. Egy tömegben kuporgunk 69-esek, 3-as bosnyákok, 32-sők, 23-asok, 33-asok - hogy a 32-sők, 23-asok, 33-asok hogyan keveredtek közénk, vagy mikor, fogalmam sincs róla - s az oroszok szakadatlanul lövik ezt az összekeveredett társaságot; borzasztóan pusztit közöttünk a srappell és gránátvihar - nekem is homlokomba vágódik egy srappellgolyó, alaposan megszedülök tőle, de isten csodálatos kegyelme megment, nem esik komolyabb bajom, fáradt volt a golyó. A nap már magasán fennjár az égen és a tüzérségi tűz lassankint elább hagy, ellenben az orosz bakák kezdenek most szerezni: célba lönek. Valamennyien fennállnak a Stellung tetején s ha valakit mozdulni látnak, nyomban tüzelnek; veszedelmes biztonsággal lönek, majdnem minden lövésükre jajgatás felel. Mindenfelé kiértek vizért jajgatnak, nyöszörögnek, ordítanak a sebesültek, mellettem egy gödörben egy 33-as kadett hangosan jajgat, sir, imádkozik, aztán mintegy deliriumban hangosan felkacag és ordít - azt hiszem megőrült szegény fiú - a levegőben átható, orrfacsaró hullaszag terjeng, a nagy melegben egy-kettőre oszlásnak indultak a hullák és undok lehetükkel megmérgezik a levegőt. A gödör mellett fekvő holttestet egész légyraj lepi be és elviselhetetlen szaga majd megfojt. Már lépésre tőlem egy gödörben egy bosnyák gubbaszt, szuronyos puskája a gödör mellett fekszik, intek neki adja ide a puskáját; óvatosan átcsusztatja hozzám, a szuronyt belebököm a hullába, aztán hátamra fordulva teljes erőmből lökök rajta a puskával: a dolog sikerül, a hulla nehézkesen kezd lefelé görögni a dombon, vagy tíz lépést elgurul s aztán megáll. Fellelegzem, még sem érzem annyira a szagát, mint mikor közvetlenül mellettem feküdt.

Bélután egy óra felé szünet áll be a tüzelésben - úgy látszik az oroszok sziesztát tartanak - de három órakor újból elkezd az orosz tüzérség és gyalogság csépelni bennünket: gránátok zuhognak, srappeltek csattanak, golyók sivítanak, mindenfelé sebesültek rikácsolnak, haldoklók hörgőnek, és a mi tüzérségünk csak hallgat, hallgat, egész nap nem ad le egyetlen lövést sem. Ha csak fele olyan vehemenciával lőnének tüzereink mint tegnap, már sokat segítenének rajtunk; eltekintve ettől, hogy az orosz bakák egész bizonyosan nem másznának fel fedezékeik tetejére, hogy onnan lődözzenek bennünket, nagy

110.
lenne az égyütűznek morális hatása - az emberek mindjárt meg-
kép néznek a nagyvilágba, ha hallják hátuk mögött a felhars-
zó ágyuszót és látják az ellenséges árok körül levágódó grá-
nátokat; enélkül úgy érzik, hogy Istentől-embertől el vannak
hagyatva és az ellenség kényének-kezdvének ki vannak szolgál-
tatva.

Végre úgy öt óra felé végigszalad az emberek
az avizó: tüzérségünk egy óra hosszat fogja az orosz álla-
kat löni, utánna ^{roham} sturm! Tényleg hat órakor megszólalnak
göttünk az ágyuk, de megdöbbenéssel konstatáljuk, hogy a grá-
sek túl rövidek, egyik sem éri el az orosz állást, a gránátok
közvetlenül orrunk előtt robbannak; megdöbbenésünk azonban
mületté változik, midőn a lövések hirtelen még rövidebbek
nek és tüzérségünk gránátjai közöttünk kezdenek levágódni.
ségbeesett ordítás kél az emberek ajkán, kiabálnak, sapkák-
puskákkal integetnek hátrafelé, de ott mintha mindenki sü-
és vak lenne, csak lőnek és egyre borzalmasabb erővel lö-
kénes füst borul ránk, harsog, csattog körülöttünk minden-
lik ránk a föld, sivitva repülnek szanaszét a robbanó va-
rabok - a pokol dühöng körülöttünk és én a ~~szakadt~~ sza-
datlan, nehéz dörrenések, sebesültek jajgatása s az emberek
kiabálása közben vadul, örülten hahotézni szeretnék: és
a mi saját tüzérségünk csinálja velünk!!! - Végre is
lehet kibírni, az emberek, jajgatva, ordítva, fenyegetőzve
rélnek ki a gödrökből és szaladnak amerre látnak - nekem
többi tisztnek annyi erőnk sincs, hogy maradást parancsol-
nekik; a lehetetlen állapot, hogy saját tüzérségünk lö-
ra bennünket, megtör minden erőt bennünk - szaladunk mi is
emberekkel együtt.. Izzó vasdarabok sivitának körülöttem,
lottak között bukdácsolok és csak szaladok és szalad mi-
ki, teljesen szétszóródik az ezred - tüzérségünk nem is
egy óra alatt véghez vitte azt, mi az orosz tüzérségnek
logságnak egész nap nem sikerült; ha nem is tudtunk el-
ni, de a ránk zuduló vasföregteg dacára meg nem hátráltu-
lyünkön maradtunk s most saját tüzérségünk tüzeben fejve
csorda módjára szaladunk ahányan annyifelé..

Hátunk mögött egy erdő húzódik, az erdőben
kanok Csipő hadnagyra s a 6. századtól Agoston és Fenyő-
lósokra, mindahárman csak úgy tajtékzanak a dübtől, felha-
dástól, elkecserevéstől. képesek lennének megsturmolni a
reket és könnyörtelenül levágni mindenkit, kit az ágyuk
találnak; Csipő hadnagy mondja, hogy már a legelső közén-
gódó gránátnál telefonált vissza, aztán embereket küldött

ra jelentéssel, de hiába volt minden, csak annál erősebben löt-
tek a tüzerek - a felindulástól és a tehetetlen dühtől csak
ugy vonaglik beszéd közben Csipő arca..

Közben lassankint besötétedik és a sötétség oltal-
ma alatt elkezdjük az embereket összeszedni; összeszedünk így
kb. 100-120 különböző százbéli 69-est - Isten tudja hol a
többi.. Fogalmunk sincs róla, hol az ezredparancsnokság, batail-
lonparancsnokság - magunk között meghányva-vetve a helyzetet,
legokosabbnak tartjuk visszamenni korábbi helyünkre. Este 10
óra felé tehát az összeszedett embereket újra visszavisszük
korábbi helyünkre és megszálljuk az orosz állás előtti gödrö-
ket, melyekből kivert bennünket saját tüzérségünk.

Az éjszaka nagyon nyugtalanul telik el, az oroszok
ugy látszik éjjeli támadástól félnek, mert szakadatlanul lövik
ki a világító rakétákat és géppuskáikkal folytonosan szorják
a terepet; szanitéceink, kik az éjszaka legjele alatt összesze-
dik a sebesülteket állandó életveszélyben dolgoznak.

1915 május 20

Hajnali három órakor tőlünk balra 1000-1500 lé-
pésre a 44-esek rohamot intéznek az orosz állás ellen. A szür-
kületben ordítva, hurrázva mennek előre, az oroszok valóságos
srappnell és gránátesőt zúdítanak rájuk, hullanak jobbra-balra,
pillanatra meginognak, aztán füstben, porban újra csak felhar-
san: hurrá, előre! - ropognak a puskák, rekedten ugatnak a
gépfegyverek és a kis fekete alakok srappnelok, gránátok vihar-
zása közben szinte örjögve rohannak előre; egyszer csak nem
birják a ~~kxxx~~ nagy tüzet, visszafordulnak, de pár perc mul-
va újra megindulnak előre, néha egészen ellepi őket a füst,
nem látni belőlük semmitsem, aztán megint megpillanton őket
amint rohannak az orosz állás felé és állandóan dühödten har-
sog füstön, poron keresztül hurrá, hurrá! De végre is a lehe-
tetlent nem birják megvalósítani, az oroszok valósággal leka-
szálják a támadó sorokat s kik megmaradnak kénytelenek vissza-
fordulni. - A támadás visszaverése után az oroszok teljesen
megvadulnak, örült tüzzel árasztják el az egész előttük fekvő
terepet; eddig csak pöholyból néztük a dolgokat, most aztán
rajtunk is rajt a sor! Véges-végig füstölögnek a völgyek és
dombok és a könnyörtelenül zuhogó gránátesőben megsemmisülve
lapulunk gödreinkben. Kisebb szünetekkel kb. délelőtt 11 órá-
ig tart az örült együtüz, akkor lassankint lecsendese^dik, majd
teljesen elhallgatnak az orosz égyuk, csupán a puskák és gép-

M2

fegyverek dolgoznak; fejük felett egész alacsonyan orosz repülőgépek szállnak - szinte ki lehet venni a pilóta arcát - végigrepülnek egész vonalunkat, mintha arról akarnának meggyőződni, vagyunk-e még itt élők és bányán; közelben-távolban sebesültek jajgatnak - egy Burkovics nevű legénynek hajnalban egy srápnell eltörte mindkét lábát a kinjában üvölt egész nap, mint egy megkínzott állat; a levegő büzzel, kegyetlen, maró, gyomorkifordító, pestilenciás büzzel van tele, a nagy melegben két-három nap óta kinn fekvő halottak teljesen megmérgezik a levegőt.

Délután három óra tájban aztán ^{hagyománytis} szivó jön: a sötétség beálltával az összes 69-esek vonalunk mögötti erdőben gyülekeznek és innen bemegyünk Ostrozecha. Golyók fűtyülnek, meg-meg szólalnak az orosz gépfegyverek - a be szörnyűséges hosszúak most a percek és a nap mintha sohasem akarna lehanyatlani.. Délután öt óra ~~faax~~ tájban mozgolódás támad, hátulról szanitécek csusznak előre és dacára az oroszok tüzelésének kezdik összeszedni a sebesülteket; kimondhatatlan fáradtságukba kerül míg egy-egy szerencsétlent a folytonos golyófűtyülés közepette te hason csuszva valami védett helyre tudnak bujni, honnan aztán hordágyon tovább vihetik a segélyhelyre; Gály ^{önvezet} gefreiter vezetésével néhány ember kuszva elindul előre, hogy pár vonalunk előtt fekvő sebesültet behozzanak; talán 10 lépésre sem mészik el gödrétől Gály nőön fej-lövést kap és pillanatnyi kinbódás után meghal-. Nem mesz-sze volt tőlem a gödre s egész nap hallottam amint tré-félkozott szomszédaival - ennek a napnak minden megpró-báltatása nem tudta jókedvét megtörni és most örökre csendes.. Hat óra után az emberek kezdenek lassankint visszazéllingózni a hátunk mögötti erdőbe - annyira tú-relmetlenek, hogy nem várják meg a besötétedést sem s a szakadatlanul süvöltő golyók között ugrálva, bukácsolva, szaladva iparkodnak hátrafelé. Látva az emberek vissza-zéllingózását Isten kezébe ajánlom magamat és én is el-indulok visszafelé; gödörtől-gödörig ~~szzixixix~~ szaladok, pár percig pihenek s aztán újra szaladok az előre kisse-melt legközelebbi gödörig, mire célba vehetnének már el is tűnök; egyik gödörben felfedezem binonics zászlóst és most már kettesben folytatjuk utunkat, szintén ~~ják~~ jön ve-lem. Végre elérjük az erdőt - nagyot lélegzünk, ide már nem látnak az oroszok; az erdőben nem találunk senkit, te-bét az erdőn keresztül elindulunk Ostrozech felé, hogy meg-keressük az ezredet. Egy helyen az erdőben tűzerek tábor

MS.

telefonhuzalokat szerelnék le a fákrol, közben egy csomó ba-
ka - kik ugyancsak a tűzvonalból jönnek vissza - majdnem meg-
veri őket, hiába a tegnapi esti tűzvédelmi komédia óta nagyon
bögyében vannak a bakatársaságnak a tűzerek..

Ostrozec északnyugati szélén egy kis védett
völgyben találjuk meg a gyülekező ezredet, a századok összeke-
veredve egy tömegben tanyáznak. Szakadatlanul és a legkülöm-
bözőbb helyekről jönnek az emberek egyesével vagy csoportosan;
mindenegyes érkezőt nagy örömmel fogadják, Simonicsot és en-
gem majd agyonszorítanak a bajtársak öleléseikkel. Mindjárt
legelsőnek egy jó és egy rossz hírrel lepnek meg, a jó hír
az, hogy Simonicsnak megjött a hadnagyi kinevezése, a rossz
hír pedig, hogy Wittner ezredes súlyosan megsebesült; sok
mindenkiről beszélnek egyébként, hogy elesett vagy megsebesült,
ma még azonban nem lehet semmi bizonyosat tudni, nagyon sokan
hiányoznak, de folyton szállingóznak emberek, közöttük olyanok
is, kiket már elparentáltak. Wittner ezredes helyébe Krausze
Lajos 23-as alezredes jön ~~ezredes~~ ideiglenes ezredparancsnok-
nak, ki a nap folyamán már meg is érkezett; Horváth tábori
pappal heverészik együtt a fűben. - Közben azonban a kimorült-
ségtől alig állok a lébamon; Márton legényem megitat velem
egy csajka forró feketét és szalmából pompás fekvőhelyet rögf-
tönöz; levégődöm, pokroccal fejem hujáig betakarózom, kö-
vetkező pillanatban alszom mint a bunda; alszom egyfolytában
mély, nehéz alvással vagy tizenhárom órát.

1915 május 21

Reggel 9 órakor ébredek fel. Alaposan kimosako-
dom, tiszta fehérneműt váltok, a legényem kitisztogatja uni-
formisomat, jól bereggelizem - milyen gyönyörűséges is az é-
let így kialudva, kimosakodva, frissen, tisztán, jólakottan!

Reggel hivatalosan is átveszi az ezredparancs-
nokságot ideiglenes parancsnokunk Krausze alezredes.

Egész délelőtt folyik a veszteség megállapítás;
nagy veszteségeink vannak, az ezred állományának 60%-át el-
vesztette / amint hallom ugyanilyen veszteségei vannak had-
osztályunk többi ezredeinek is. / A századok között legtöbb
embert vesztett az 1. század; ez a század ugyszólván telje-
sen megsemmisült, a századból csupán Sziklay Ödön hadnagy, öt
infanterista, két telefonista és a századordonanc, tehát a

harcban részt nem vett tisztiszolgákon és szanitéceken ki-
 vül mindössze kilencen maradtak, a többi elesett vagy megse-
 besült. A 7. század 25 halottat és 52 sebesültet veszített,
 a sebesültek között van Horváth István kadettaspirant is; a
 századból elestek többek között Székely zugsführer, Venczkó
^{Őrnagy} gefreiter, Csepregi, Balázs, ^{Őrnagy} Huskás infanteristák stb. - A
 halottak között van Neubauer Károly főhadnagy a 8. század
 parancsnoka - tényleges tiszt volt és izig-vérig katona; 19-
 én hajnalban haslövést kap, iszonyu kínok között buzza el
 ma hajnalig, mikor öt és hat óra között az ezredsegályhe-
 lyen meghal. Volt neki egy különös szokása és ez a halott-
 nézés; nem tudott elmenni egy halott mellett anélkül, hogy
 alaposan meg ne nézte volna, képes volt végigbongészni így
 egy egész csatamezőt; mondogatják is az ezredben, úgy lát-
 szik szegény előre érezte sorsát és arra volt kíváncsi,
 hogy fog majd egykoron saját maga kinézni. Barátaim közül
 Csók Lajos zászlós esik el 20-én hajnalban, egy gránát ö-
 li meg; barátságunk a tiszti iskolában kezdődik, kinn a
 harctéren pedig csak még jobban megerősödik; nyílt modoru,
 kedves és közvetlen fiu, az ellenség előtt meg ügyes és bá-
 tor tiszt volt - Isten nyugosztalja szegény gyereket! Ki-
 vüle még egy önkéntestársam esik el és pedig Bencsik János
 kadettaspirant 19-én hajnalban. Elesik Markas Ferenc ör-
 kester - ugyancsak 19-én hajnalban - ki velem együtt a
 VIII. marsbataillonnal jött fel a harctérre. - Littner
 ezredes ~~19-én~~ 19-én hajnalban sebesül meg; segédtisztjével
 Crettie Ferenc századossal az ezred élén indul meg a táma-
 dásra, de jóformán az első negyedórán leüti egy sragnall,
 sebesülése olyan súlyos, hogy életben maradásához kevés re-
 mény van. A sebesültek között van Reviczky alezredes is;
 a 19-iki hajnali rohamnál majdnem az orosz drótakadályig
 jut el, az orosz drót előtt 20-30 lépésre kap hat lövést;
 hire fut, hogy elesett, 19-ről 20-ra virradó éjjelen pat-
 rull megy ki holttestéért, de a nagy tűz miatt nem sikerül
 behozni; ma éjszaka végre behozzák Reviczky alezredest és
 ekkor meglepetéssel konstatálják, hogy dacára a hat golyo-
 nak, dacára annak, hogy két teljes napon át feküdt bekötö-
 zetlenül eszméletlen állapotban, még él; állapota minden-
 esetre nagyon súlyos. Barátaim közül súlyosan megsebesül
 Polczér Lajos zászlós, Várday lista viszont egy tizezer
 koronás sebhez jut, combját lövik keresztül. Egyik önkén-
 tes társam Lövy Hermann zászlós idecsokkot kap; a nagy
 társam ~~...~~ csinál az erős fiuból:

fix pontra, egész teste rezeg és állatias hangon üvöltözik.

Délután rendezik az ezredet. A II. bataillont felosztatják, ennek a bataillonak az embereivel pótolják az I. s IV. bataillon veszteségeit - mostantól kezdve tehát az ezred csupán két bataillonból áll, az I-ből, melynek Reviczky alvezredes megsebesülése után Titze Oszkár százados lesz a parancsnoka és a IV. -ből, melynek Demeter Kálmán százados a parancsnoka. Falusy Jenő századost, a II. bataillon eddigi parancsnokát für besondere Verwendung az ezredparancsnoksághoz vezénylik, Csipő hadnagy elmegy a 3. század parancsnokának, Simonics hadnagyot és engemet a 7. század legénységének zömével a 15. századba osztanak be. - Uj századparancsnokom Dr. Mihálffy István tartalékos főhadnagy; civilben kollégám szegedi kir. törvényszéki jegyző. Szép szál férfi sok dekorációval, még német vaskeresztje is van neki. Kivülem a következő tisztek lesznek a századnál: Simonics Lajos hadnagy az 1. szakasz parancsnoka, Fehér Sándor kadett a 3. szakasz parancsnoka és Szatlics Kálmán zászlós a 4. szakasz parancsnoka; én a 2. szakasz parancsnokságát kapom. Délután négy órára az ezredrangsorozás be van fejezve; utánna bataillonunk feláll és parancsnokunk Demeter százados - egykori marsabataillonkommandánsom - megszemléli bennünket.

Este parancsot kapunk: az ezred tartalékállásba menetel; megtudjuk, hogy hadosztálytartalék leszünk. Tíz órákor indulunk el; tábortüzek világítanak mindenfelé, legelésző lovak ropogtatják a fűvet, az erdőkben tüzérség és trén táborozik. Megyünk, megyünk, de olyan nehéz szívvel megyünk, valami úgy huz vissza Ostrozechez, ehez az átkozott faluhoz; pár nappal ezelőtt még ép oly szürke, piszkos galíciai falu volt szemünkben, mint a többi száz, most testvéreink vére megszemtelte számunkra ezt a helyet, titokzatos lelki kötelékek fűznek hozzá és csak megindulással tudunk a gyászos falura gondolni, hol annyit szenvedtünk s mely körül annyi derék bajtársunk alussza örök álmát..

Éjfél tájban elérjük a Krukienice falutól délre a Zagumienka patak völgyében fekvő tartalékállást; az állás meglehetősen kezdetleges.

16.

A nap csendesen telik el, a csendet csak dél-
lé zavarja meg négy-öt orosz nehéz gránát, mely ⁱⁿtőlünk kb.
egy kilométerre zuhognak le, alaposan szétzavarva az ezred-
nek ép azon a tájon legelésző lovait. Az emberek egész nap
dolgoznak, a kezdetleges állapotban levő tartalékállást hoz-
zák rendbe.

A kedélyeket még mindig erősen foglalkoztat-
ják az ostrozecei események; meghányják-vetik mi történt,
hogyan történt, ki milyen körülmények között esett el, vagy
sebesült meg. Előttünk már egy közös hadosztály elvérzett
Ostrozecnél, a mi hadosztályunk is félig ráment erre az
átkozott falura, mint halljuk utánunk mostan egy honvédhad-
osztály próbálkozik. - Erősen beszélnek, hogy az ütegek, me-
lyek 19-én este tönkrelőttek bennünket, csehek voltak és
szándékosan lőttek ránk, Lütgendorf altábornagy hadosztály-
parancsnok haditörvényszék elé állítottatta az ütegek parancs-
nokát, az illető tisztet halálra ítélték és tegnap ki is
végezték. Hogy lehessen egy olyan hadsereggel győzni, mely-
nek egyes csapattestjeiről sohasem tudhatja az ember, mikor
mennek át az ellenséghez, vagy mikor lövik szét saját baj-
társaikat? - Azt is beszélnek, hogy átmegyünk Bukovinába. az
orosz állítólag ott erősen nyomul előre és most minden nél-
külözhető csapatot odavisznek, mert az orosz előrenyomulás
állítólag már Csernovicot fenyegeti.

Délután Szatlics Kálmán zászlós elmegy a szá-
zadtól, Szinnára rendelik ujjonckiképzőnek. Boldogan távo-
zik, örül hogy legalább egy időre megszabadul a háborútól.

~~Északi nagy nyugtalan: a távolból egész éjjel erős~~
szaka meglehetősen nyugtalan: a távolból egész éjjel erős
puskaropogás, gépfegyverkatakolás és ágyudörgés hallatszik.

1915 május 23

iros pünkösd napja; napsütéses meleg nyári nap.
Reggel 9 órakor táborig mise. Térdre borulva adunk hálát Is-
tennek, hogy kimentett az ostrozecei pokolból és alázatosan
könyörgünk Hozzá, hogy legyen velünk továbbra is - oltalmaz-

117

Délelőtt Simonics hadnagy parancsot kap, hogy vegye át a 2. század parancsnokságát - bucsut vesz tőlünk és megy rögtön a 2. századhoz. Távozása után csak Fehér kadett és én maradunk a századnál szubaltern tisztek.

alantos (tűz helyettes)

A nap eseménytelenül megy el, mindössze egy orosz repülőgép száll el felettünk, a délelőtt folyamán egy közelünkben álló üteg lövi kevés ideig az oroszokat, délben pedig az orosz tüzérség ad le két-három nehéz gránátot ugyanoda hová tegnap; miután óvatosságból az ezred lovait ma már másfelé legeltetik, nem sok vizet zavarnak a gránátok.

Olyan hírek keringenek, hogy Olaszország megüzen-
te a háborút Ausztria-Magyarországnak. Nem igen hisszük a
dolgot, hiszen még csak gondolatnak is nevetséges, hogy a mi
szövetségünk háborút üzenjen nekünk !

Halljuk, hogy az ezred káderét Székesfehérvár-
ról Pilsenbe helyezték át. Vajjon hogyan fogja magát érezni
a magyar bakatársaság Csehországban ? Helyünkbe viszont egy
cseh ezred káderét helyezték Székesfehérvárra.

Este fél kilenckor parancsot kapunk: azonnal fel-
készülni ! A bataillonskommandórol kiszivárog a hír, hogy stel-
lungba megyünk, a fronton felváltunk egy ezredet. Felkészülünk
és 9 órakor indulunk északi irányba; utközben találkozunk a 3-
as bosnyákokkal, kik meg viszont a mi helyünkre mennek pihenni.
Felkészülünk Krukienice falun s körülbelül éjfél tájt el-
érjük a frontot, hol koromsötétben felváltjuk a 94-eseket. Az
éjszaka feketeségében nem látunk az orrunknál tovább, tájéko-
zódni sem igen tudunk, hogy tulajdonképpen hol vagyunk, azt a
frontban már a sötétben is konstatálhatjuk, hogy árkaink megle-
hetősen kezdetlegesek, hirtelenül kiásottak - valószínűleg ütkö-
zet hevében keletkeztek.

1915 május 24

Reggel hat órakor hatalmas ágyuzás ébreszt fel,
tüzérségünk igen nagy erővel lövi az orosz állásokat - feltá-
ráskodom az árok fenekéről, hol pár órát aludtam és megérdek-

a századok vagy elássák magukat vagy fejvesztetten visszasa-
ladnak a csak imént elhagyott ~~árokba~~ árokba, nálunk meg az
emberek csak úgy tapadnak az árok falához, mely hol itt, hol
ott szakad le és temet be mindenkit földdel. Végre kilenc ó-
ra tájban telefonon jön a parancs: a támadást beszüntetni
- úgy látszik az orkászzerű tüzérségi tűz az egész fronton
megállította támadásunkat. Az bizonyos, hogy ostobán volt ez
a támadás megrendezve; mialatt tüzérségünk olyan eszvesztetten
dolgozott szinte észrevétlenül odajuthattunk volna az orosz
állásokhoz - nem, hagytak bennünket az árokban, hogy azután va-
lósággal prédájául dobjanak az orosz tüzérségnek; s mikor az
orosz tüzérség félig agyonver, a mi tüzérségünk hallgat s meg
sem ki...¹¹, hogy támogasson minket az orosz útegek lövésével.
- A kapott parancsra megáll a támadás, erre lassankint az oro-
szok is alábbhagynak az ágyuzással. A nap hátralevő része
csendben megy el, csak néha szólal meg egye-egy ágyu, vagy hal-
latszok egy-egy puskalövés.

Besötétedés után mindenki visszazálingozik az
árokba, ki még kinn volt a mezőn és behozzák a sebesülteket is.
Megállapítjuk a veszteségeinket; a 15. század halottakban és
sebesültekben 25 embert veszített - ha így megy tovább nem so-
kára megint fel lehet oszlatni egyik bataillont a másik hiá-
nyainak pótlására; a század sebesültjei között van Fehér Sán-
dor kadett, a combján sebesítette meg egy gránátszilánk, szaka-
szomból többek között elesik ~~xxxxxxx~~ egyik igen ügyes
és használható sarzsím Novot ^{Freytag} Freytag. - A lefolyt ütközet-
ben ismét két jóbarátom veszett el: Freytag Guido zászlós el-
esik, Hockstock János zászlós eltűnik. Együtt voltam a két fiu-
val a tiszti iskolában és innen datálódik velük való barátság-
om. Freytag Guido mindössze 19 éves volt, de fiatalága dacá-
ra érett, komoly férfi, nagy intelligenciájú és vezetésre hiva-
tott. Mintaképe volt a megfontoltságnak, szilárdságnak, köteles-
ségtudásnak - én a karakteres férfit szerettem benne és barát-
ságomat ő is hasonló jóbarátsággal viszonzta. Gránát öli meg;
a pnikuti temetőben temetik el, nyugodjék békében! Hockstock
János otthon csendes, szerény és udvarias fiu volt; a harcté-
ren viszont pihenni nem tudó mozgékonyosságával és minden óva-
tosságról megfélelkező bátorságával tűnik ki. A II. bataillon-
nál volt segédtiszt s mikor a bataillon feloszlott a regiments-
pionirabteilung parancsnokságával bizták meg. A támadás megkez-
dése előtt Hockstock önként ajánlkozott, hogy mialatt a tüzérsé-
gi előkészítés folyik kicsuszik az orosz árotakadályhoz és fel-
robbantja azt, hogy a támadó csapatok könnyebben bejuthassanak

lödöm mi van. Ép az imént jött meg a parancs: ezredünk reggel 8 órakor támadást intéz az oroszok ellen és tüzérségünk a támadást készíti elő. Az emberek már teljes felszereléssel ülnek az árokban, várva a támadás óráját; nézegetik fegyverüket, irogatják a rózsaszínű táborig lapokat, eregetik pipájukból a füstöt, kenyeret rágcsálnak - ~~xxxxxxxx~~ hallgatók, komorak, arcukról elszántság és nehéz aggodalom tükröződik vissza. Körülnézek, hol is vagyunk tulajdonképpen. Állásunk ~~pnikut~~ falun megy keresztül; ~~pnikut~~ egy észak-dél irányú hosszukás falu, melynek északi felében oroszok vannak, déli felében pedig mi, jobbra előttünk jól látni a ~~pnikuti~~ templomot, mely a falu északi részén emelkedik; az I. bataillon állása keresztülvonul ~~pnikuton~~, az I. bataillon balszárnyához csatlakozik a mi bataillonunk, a 15. század jobb szárnya a falutól nyugatra kb. 500 lépésre lehet; állásunkból nagyon jól lehet látni az orosz állást, mely ~~pnikuttól~~ nyugatra fekvő 229-es kótén aztán, aztán a falu északi részén vonul keresztül - a támadási parancs szerint a mi bataillonunk a 229-es kótéra támad; az orosz állás távolsága tőlünk kb. 1000-1200 lépés lehet. ~~pnikut~~ Ostrozechtől kb. 4-5 kilométerre fekszik északnyugatra; úgy látszik ma az egész ~~pnikut-ostrozecei~~ frontszakaszon támadunk, amint hírlik Ostrozeceknél honvédek támadnak.

Tüzérségünk tüze egyre erősebbé válik, egyre fokozódik, sárgás-rőtes füstfelhő borul az orosz állásokra s a gránátok szinte örjögve dübörögnek le az oroszokra. Reggel hét órakor iszonyatos erejűvé válik tüzérségünk tüze, a nehéz dörrenések szinte teljesen egybefolynak, az elszabadult pokol üvöltöz az orosz dombokon, Tart ez fél nyolcig, fél nyolctól kezdve aztán lassan-lassan ^{majd teljesen mozdalmatlan orgonás} enged ágyútűzünk erejéből. Háromnegyed nyolc órakor puskázás kezdődik, majd pont nyolc órakor megkezdődik a támadás - a századok egymásután másznak ki árkaikból és megindulnak előre. A 15. századra kerül a sor. 4. szakaszunk ép megkezdí az árokból való kimászást, midőn az orosz tüzérség, mely eddig egyetlenegy lövést nem adott le, hirtelen megszólal. Tűzzel árasztja el a mezőn már szaladva, bukácsolva, előreiparkodó századokat, nálunk pedig az árokból való kijutást akarja megakadályozni s borzasztó erővel kezdí löni árunkat Másodpercenként zuhognak ránk a gránátok, reszket a föld, omlik az árok s a porban, füstben, kábultan, szédelegve kapkodunk levegő után. Sehogysem lehet a legényeket kimozáítani az árokból, mely mégis valami védelmet ad - Mihálffy főhadnagy a gránátok szakadatlan dübörgése ~~középen~~ közepette ordítva botjával veri ki ~~xxxxxxxx~~ az árokból a bakákat e-
 lehetetlen az oroszok örjögő tüzében valamire menni

az orosz árokba. Még is teszi, kicsuszik, felrobbantja az orosz drótkadály egy részét, utána azonban nem tér vissza és az ütközet után sem kerül elő; miután holttestét minden keresés dacára nem találják, mint eltűnt kerül a veszteséglajstromba.

- Az ütközetben még két ismerős fiú esik el és pedig Bániczky és Weisz önkéntes káplárok, Nagy Gyula kadett pedig, kivel valamikor a Tousty Dillen együtt ettem az önkéntes káplárság sanyaru kenyerét, súlyosan megsebesül.

- Stilszerűen fejeződik be ez a gyászos nap azzal hogy késő este hivatalosan is megerősítik az olasz hadüzenet hírét. Valamennyien fel vagyunk háborodva és szavakat sem igen találunk a ~~gyalázatos~~ gyalázatos árulás megbélyegzésére! Valami nehéz aggodalom szoritja össze a sziveket: megint egy ellenséggel több, megbirunk-e állni annyi ellenséggel szemben? Isten tudja, de én úgy érzem nincs okunk az aggodalomra; a végén az olaszok ép úgy ki fognak kapni, mint ahogy a franciák és oroszok már eddig kikaptak.

1915 május 25

A nap csendesen megy el, nem történik semmi, mindössze pár puska lövés esik.

Hazulról írják, hogy meghalt egykori jogásztársam Győri Nagy László. A háboru kitörésekor mint zászlós vonult be a 69. gyalogezredhez és az ezreddel együtt ment le Szerbiába; már hékében nem volt egészen rendben a tüdeje, a háboru végleg bead neki és hosszú betegeskedés után elpusztul. - Sorban pusztulnak, vesznek barátaim, ma ez, holnap az, egyik itt a harctéren, másik a harctéren szerzett betegségben otthon; valamikor egy hozzám közel álló jóbarát halálhíre napokra felkavarta lelkemet, most pillanatra megdöbbenek s aztán napirendre térek a dolog felett. Folytonos öldöklések közepette élve az ember teljesen elfásul és hozzászokik a halál gondolatához s különben is: ma neked, holnap nekem..

1915 május 26

Reggel egy repülőgépünk száll az oroszok felé, az orosz tüzérség valósággal kipontozza körülötte srappell-felhőcskékkal az eget; nap közben gyenge tüzérségi tűz - a tüzérek inkább csak azért lőnek, hogy ne unatkozzanak..

helyezik Tar Antal zászlóst; Mihályfy ronadnagy a +. szakasz parancsnokságát bizza Tarra. - Tar hozza az ujságot, hogy az eddig eltűntnek kezelt Hockstock Jánosnak megtalálták a holttestét. Az éjjel egy patrull járt kinn az I. bataillontól s egy gödörben egy tiszt feloszló holttestére bukkant. Behozzák a holttestet, mely az oszlás következtében teljesen felismerhetetlen állapotban van, de a zsebeiben talált tárcából és iratókból meg tudják állapítani, hogy a hulla Hockstock Jánosé. Ugy látszik már jött vissza a robbantásból, mikor golyó érte, annyi ereje még lehetett, hogy elvonszolja magát a védelmet nyújtó gödörig, a gödörben aztán rövid kínfodás után meghalt. ~~xxxxxxx~~ A pnikuti temetőben Freytag Guido mellé temetik el - nyugodjék békében !

Borzasztó nyomoruságosan folyik mostanában az életünk. Arkaink homokos földbe vannak vágva és a homok állandóan permetezik az árok falokról, a legkisebb szellő pedig egész homokfelhőket ver fel; arcunk, testünk, mindenünk homokkal van tele és a homok elviselhetetlenül marja bőrünket. Közben meg kánikulai forróság nehezedik ránk, nincsen se árnyékunk, se vizünk - szinte csak úgy támolygunk a napsütéstől izzó, csupasz, homokos árokban; hozzá az elviselhetetlen bűz: a mezőkön ~~xxxxxxx~~ szerteszét temetetlen hullák tömege rothad és teszük dögleletessé a levegőt - a század fele beteg, az emberek folytonosan hánynak és rosszul vannak. Nagyon, nagyon nyomoruságosan vagyunk ebben a gyalázatosstellungban s növeli a nyomoruságot, hogy amióta itt vagyunk a pnikuti állásban az emberek egyszerűen nem kapnak enni; egész kosztjuk naponta egy kanál leves - üresen ! - és egy pici falat kenyér, tegnap négy, ma három kenyeret kap az egész század és azt is milyet, kukoricából van a kenyér és sapkában kell a bakának tartani, mert inkább por mint kenyér. A bakatársaság egész nap éhesen ténfereg az árokban és az emberek éhségüket alvással próbálják agyonütni. Nem tudom, hogy ki érte a felelős, de azt tudom, hogy éhes emberekkel háborút csinálni nem lehet - könnyörtelenül fel kellene köttetni azokat az urakat, kiknek kötelességében állana a csapat ellátásáról gondoskodni s kik ezen kötelességüknek most, mikor ~~xxxxxxx~~ nem mozgunk, hanem egy helyben állunk, sem tudnak eleget tenni..

Hajnalban két harminc és feles vesz állást hátunk mögött és egész nap lövi az oroszokat. Szinte ugat a levegőben a lövedék s valósággal érezzük micsoda kolosszális tömeg buk-dácsol el fejünk felett az oroszok felé; mikor aztán a távol-ban levág, mintha valami tűzokádó törne ki - még körülöttünk is csak úgy reszket a föld..

Délelőtt telefonértesítés jön a bataillonskomman-dótól: este felváltanak bennünket - óriási örömmel fogadjuk a jó hírt, csak hogy megszabadulunk ettől a fülledt levegőtől, bűz-ödöt bomokfészektől! Alig várjuk, hogy megjöjjön az este, de olyan nehezen mulik az idő, az órák csigalassúsággal másznak. Unalmunkban távcsóval nézegetjük, hogyan verik a harminc és felesek az orosz állást; mozdulatlanul, mintegy halálos rémü-letben megdermedve húzódik előttünk az orosz ~~állás~~ stellung, máskor - különösen a pnikuti templom körül - mindig lehetett egy-két tányérsapkást alakot látni, most üres és kihalt min-den..

- Végre eljön az este, tíz óra tájban aztán felváltanak bennünket a 86-osok és mi - déli irányba - utnak ere-dünk; megint hátunk mögött hagyunk egy falut, melyhez most már lélekben örökké odafűz bennünket bajtársaink kiomlott vére..

1915 május 28

Hajnali három órakor - épen csak hogy szürkül - elérjük Vladipolt, ez egy pár házból álló falucska. Vladipol előtt kb. egy kilométerre egy harminc és feles van állásban, ez az egyik harminc és feles, mely tegnap lőtte az oroszokat; most van először alkalman közelről látni ilyen ágyuszörnyete-get, persze hogy megbámulom; ahoz képest, hogy milyen borzasztó harci eszköz, valósággal kecses jószágnak mondható; lombokkal, szénaboglyákkal kitűnően el van maszkírozva. - Vladipolban ta-láljuk sátrokban táborozva a X. marsbataillont, megérkezésünk-re álmosan bujnak elő a marsbeliek sátraikból - legfőbb ideje, hogy megjöjjön a mars, nagy szükségünk van arra, hogy lyukas so-raink kiegészítődjenek. Felütjük sátraikat mi is, sátorútés után menézst osztanak - hirtelenében nem is tudom vacsorának vagy reggelinek egyem-e meg a krumplifőzeléket és a hozzájá-ró marhahúst, de azért jó étvágygal megeszem. Jóformán már e-

123.
Égyon. - Mihálffy főhadnagytól tanulom el a szanitéc hordágy-
nak égyként való felhasználását, igaz ugyan hogy nem valami
vigasztaló érzés ilyen vérfoltos alkalmatosságon aludni, de
ha mégis puhább mint a csupasz föld - aztán nem törődve az
emberek zsibongásával, a régiek és újonnan jöttek barátkozá-
sával nyugodtan elalszom. Alszom délelőtt 10 óráig, akkor ki-
pihentem ébredek fel; alaposan kimosakodom, fehérneműt váltok
- egyszerre szinte egész új embernek érzem magamat. Kipihenve,
kimosakodva, frissen, tisztán, még a nap is szebben süt az égen..

Délelőtt folyamán beosztják a X. marsbataillont. A-
mint a marsbeliek mesélik május 7-én értek fel a harctérre, te-
hát épen akkor, mikor megindult a nagy előrenyomulás, azóta sza-
kadatlanul fájnak utánunk, már azt hitték, hogy a lábuk kopik
el a sok gyaloglásban. Egy szomorú eset hírért is hozzák maguk-
kal: május 19-én Malomréten öngyilkos lesz a bataillonból Le-
gier' Jenő zászlós, revolverével szíven lövi magát, hogy miért
kötötte el a tettét, senkisé sem tudja. - A marsbataillon beosz-
tásával kapcsolatosan új tiszti beosztás készül. Iváncsics
Frigyes százados - a marsbataillon parancsnoka - átveszi az
I. bataillon parancsnokságát; Tar zászlóst századunktól áthe-
lyezik a 16. századhoz, helyette visszajön megint hozzánk Si-
monics hadnagy, kit persze nagy örömmel fogadok; a marsbatail-
lonnal érkezettek közül két tisztet kapunk és pedig Bleyer
György és Baumgartner Richard kadettokat; Simonics hadnagy
az 1. Bleyer kadett a 2. Baumgartner kadett a 4. szakasz pa-
rancsnokságát kapja, én a 3. szakasz parancsnoka leszek.

Délben tiszti bemutatkozás Krausze alezredesnél,
ki azután a tisztikar jelenlétében több magát az utolsó har-
cokban kitüntetett legény mellére feltűzi a vitézségi érmet.

Hadosztályunk mind a négy ezrede Vladipok körül
táborozik; a 31. hadosztály itt Vladipolban hadtest tartalé-
kot képez.

1915 május 29

Egész nap csak fekszünk, alszunk, beszélgetünk és
nem csinálunk semmit - az utolsó napok nyomoruságai után na-
gyon ránk fér ez a kis pihenő. Az újonnan jött porosfülüek-
nek persze van mit hallgatni az utolsó hetekről, viszont ők
meg hazai ujságokkal traktálnak bennünket. A számvivő örmes-

konyakokat, likoróket, pálinkákat hoznak Sambórból - szóval nem
panaszkothatunk, hogy rosszul menne sorunk. Amióta itt vagyunk ¹²⁴
Vladipolban a legénység kosztja is egyszerre feljavul, kiadós-
sá, bőséggé válik - meg is látszik ez az embereken, az utol-
só időkben nagyon lehervadt bakatársaság ismét friss, mozgé-
kony és jókedvű lesz.

1915 május 30

Rihenésünk idillikus csendjét délután megrendítő
esemény zavarja meg: a falu előtt álló harminc és feles fel-
robban. Délután négy óra tájban egyszerre fülhasogató robba-
nás rázza meg a levegőt, táborunkban hirtelen kavarodás tá-
mad, senkisé tudja mi történt s az emberek össze-vissza sza-
ladfálnak, következő pillanatban azonban már telefonparancs
érkezik: mindenki a helyén maradjon, szigorúan tilos a tá-
bort elhagyni; röviddel utóbb aztán megtudjuk, hogy egy löve-
dek felrobbant a harminc és feles csövében, a kiszolgáló tűzé-
rek közül nyolcan meghaltak, a többi majdnem mind - ki súlyo-
sabban, ki gyengébben ~~megsebesült~~ - megsebesült; ~~estefelé~~
letakart teherautók viszik el az ágyukolosszus romjait.

1915 május 31

Brigadérosunk Felix Albert vezérőrnagy távozik;
brigádunk parancsnokságát Weissegg Károly ezredes veszi át.

Délben parancs jön, hogy az ezred estére menetké-
szen álljon; délután 4 órakor elmennek a 44-esek, 3-as bos-
nyákok és a 32-sők, éjjel fél tizenkettőkor mi is indulunk.
Közvetlen indulás előtt Falusy Jenő százados veszi át batail-
lonunk parancsnokságát, Demeter százados betegesen elmegy haza.

- Északnyugati irányba menetelünk; utunk erdőségek
között vezet. Halk tavaszi eső permetezik légyan és az éjsza-
ka sötétjében olyan titokzatos, olyan misztikus körülöttünk
az erdő - friss, úde erdei illat sohajt felénk a sűrűből és
elkábít és boldoggá tesz.. S az erdőillatos tavaszi éjszaká-
ban egyszerre olyan visszásnak, olyan érthetetlennek tünik fel
előttem, hogy fegyverrel a kézben érző, boldogságra vágyó, hoz-
zánk hasonló emberek ellen megyünk - mennyivel szebb, mennyi-
vel emberesebb, mennyivel természetesebb lenne megállni az
erdő szélén és gyönyörködni az éjszakai erdőben, ebben az e-
leven misztikumban és hallgatni az esőcseppek fáradt kopogá-

at lebírní akarás és fegyvereinket keményen megmarkolva
lünk előre a csendes, lassankint szürkülni kezdő éjsza- 125.
. Az erdő alázik, csak néha sóhajt fel, midőn végigsuhan
lló a lombok között s mi csak megyünk, megyünk..

junius 1

Hajnali három órakor elérjük Rajtarovice falutól
keletre fekvő 272-ös kótét és tábort ütünk; itt az erdő-
öltjük az egész napot. Délután négy órakor Krausze alez-
hivatja a bataillon és kompaniekommandánsokat. Mihálffy
nagy elmegy és egy óra múlva hozza a hirt: hadosztályunk
p hajnalban ~~kármán~~ támadást intéz a inikuttól nyugatra
303-as magaslat ellen.

junius 2

Éjfélkor ébresztő; fél egykor indulunk - utunk er-
ek között északi irányba vezet. Megyünk, megyünk, lassan-
után kelet felől világosodni kezd, a csillagok eltűnedez-
s az éj sötéttségét sápadt szürkesség váltja fel; egy he-
az erdőben táborozó honvédeket látunk, most ébrednek és
s lobogó tüzek mellett főzik a kávékat. Három óra tájban
y kósza golyó füttyül el mellettünk; pár percre rá kié-
az erdőből és rövid menetelés után elérjük a 303-as kóte
i utkereszteződést, hol egy már előre megásott árok huzó-
ép az utkereszteződéshez érünk, midőn hirtelen srappellok
nek fejünk felett robbanni, erre persze lóhalálban ugrá-
be az utkereszteződés mentén huzódó árokba. Nem is megyünk
b, ezredünk mint hadosztálytartalék az utkereszteződésnél
; miután az árok csak úgy hevenyészve van kiásva, azonnal
látunk kimélyítéséhez. Fél négykor nagy fegyverropogás és
gyverkatokolás kezdődik előttünk, majd dörögni kezdenek
yuk is - megindult a támadás a 303-as kóte ellen; látni
étünk semmit, csak a szakadatlan ágyudörgést és fegyverro-
t halljuk; a küzdelem nagyon hevesen folyhatik, mert töme-
hozzák a sebesülteket, 3-as bosnyákokat, 44-eseket, 32-sőket
ánt, legtöbbjük fejlövéses, úgy látszik az oroszok felülről
a mieinket. Délelőtt folyamán aztán elcsendesedik a nagy
amint halljuk az oroszok visszaverték támadásunkat; a nap-
levő részében többet nem ujul meg a harc, csupán az ágyuk
getnek ~~egymásnak~~ egymásnak. Délután a mi részünkről két
nc és feles is beleszól az ágyucsatába, sajnos megtörténik

az, hogy egymás után több harminc és feles lövedék nem robban el. Négy óra felé az orosz tüzérség bennünket is gránátolni kezd, kb. egy óra hosszat kapjuk a "csomagokat", szerencsére senkiben sem esik baj.

1915 június 3

Kora hajnalban újra kezdetét veszi a tüzérségi harc; éjjel több új ütegünk érkezik és az ágyuk hátunk mögött foglalnak állást; mikor kivilágosodik tüzérségünk teljes erővel kezdi löni az oroszokat. Pillanatnyi szünet nélkül dörögnek mögöttünk az ágyuk; egyszer aztán megszólalnak előttünk a gépfegyverek és a puskák is: a hadosztály elől levő három ezrede folytatja a tegnapi megkezdett támadást; északnyugati irányból szintén hatalmas gépfegyver és puska tűz hallatszik, ott meg a 27. hadosztály és egy német hadosztály támadja a Gáj magaslatot. Mindenfélől gépfegyverkelepelést és puskaropogást hoz a szellő; előttünk az egész vonalon nagy erővel folyik a támadás és ütegeink dörögve asszisztálnak a támadó csapatoknak. Délelőtt folyamán híre szalad, hogy a bosnyákok már 100 lépésre megközelítették az orosz állást; de az oroszok elkeseredetten védekeznek: csak úgy áradnak vissza a sebesültek, tömegesen jönnek ~~vixxxx~~ bicegve, egymást támogatva a könnyen sebesültek és szinte végeláthatatlan sorban hozzák a súlyosakat. Délelőtt 11 óra tájban mi is kapunk pár gránátot, ekkor tőlünk is megsebesül néhány ember.

- Külömben nagyon mozgalmas élet uralkodik körülöttünk. Tartalékállásunk egy völgyben húzódik s az ezredárkai közelében egy hatalmas fával, cserjével benőtt dombhátságba beásva tanyázik a 61. brigád parancsnoksága. Közvetlenül a brigádkommandó mellett ásta be magát a mi ezredparancsnokságunk, emellett pedig a 32. gyalogezred parancsnoksága; kissé tovább ugyancsak a domboldalon helyezkedett el a 3-as bosnyák, 44-es, 32-ös és 69-es ezredsegédhely. Szakadatlan sürgés-forgás uralkodik, lovasküldöncök vágatnak ide-oda, telefonistapatrullok jönnek-mennek és szerelnek fel újabb és újabb telefonhuzalokat, beállít egy szakasz pickelhaubés német katona is, a Gáj előtt harcoló németek közül valók és az összeköttetést tartják fenn. A segélyhelyeken gőzerővel dolgoznak a doktorok, lóhalálban kötözik a szakadatlan sorban érkező sebesülteket, bekötözés után kocsira rakják s azon nyomban küldik őket hátra a divisionssanitátsanstalthoz. Mi tiszték egész nap a brigád-

kommandó és ezredparancsnokságunk körül lézengünk, lessük a
híreket; délben kihirdetik, hogy irzemysl újra a mienk, az 127.
oroszok csak néhány keleti erődben tartják még magukat - per-
sze nagy lelkesedéssel fogadjuk a jó hírt; a brigádnál min-
den pillanatban várják az oroszok visszavonulását, az általá-
nos helyzet ugyanis olyan, hogy a bekerítés veszélye fenyege-
ti őket. Délután egyizben híre is szalad, hogy az oroszok kez-
denek visszavonulni, jelentés jön, hogy a távolban az orosz vo-
nal mögött egymásután gyulladnak ki a falvak és nagy robbaná-
sok észlelhetők - sajnos előttünk azonban még változatlan e-
rővel dühöng a harc; azt is mondogatják, hogy a nap folyamán
a Iuhallo és Mackensen hadseregek egyesültek és 45.000 orosz
foglyot ejtettek. - Így mulik el a nap nyugtalan várakozás
és hűléses között, ténfergünk ide-oda, híreket szimatolunk s
közben meg hallgatjuk a pillanatra nem szünetelő ágyudörgést
és fegyverropogást. Alkonyat tájban posta érkezik, jön néhány
ujság is; mióta eljöttem Székesfehérvárról nem volt kezemben
ujság, mohón fekszem hát neki az ujságolvasásnak: az olasz há-
boru legelső híreit hozzák a lapok. Istenem valamikor milyen
nagy dolognak látszott egy esetleges olasz háboru s most hogy
kitört valósággal elvész a világháboru kolosszális forgatagá-
ban.. Az olasz háboruval kapcsolatosan különben erősen tartja
magát a hír, hogy a budapesti IV. hadtestet, melyhez hadosztá-
lyunk is tartozik leviszik az olasz frontra.

Lassankint este lesz, nyolc óra tájban aztán te-
lefonértesítés jön, hogy a 27. hadosztálynak és a németeknek
elkeseredett küzdelem után sikerült végre elfoglalni a Gáj ma-
gaslatot; előttünk még javában áll a harc, a besötétedés u-
gyan véget vet az ágyuzásnak, azonban a puskák és gépfegyverek
sál erősebben dolgoznak, a csendes estében szinte megtizsze-
reződve hallatszik az előttünk dühöngő gépfegyverkatakolás és
puskaropogás.

1915 június 4

Reggel fél három órakor ^{piáo} alarm, az oroszok vissza-
vonultak. Meg kell adni páratlan ügyességgel csinálták a visz-
szavonulást. Még éjjel egy órakor is javában szóltak a fegyve-
rek, csak ugy fél kettő után állt be némi szünet a harcban; a
támadó ezredek kezdtek csendesen készülődni, hogy egy utolsó
rohammal betörjenek az orosz állásba, az oroszok meg ezalatt
a kis szünet alatt - ugy látszik felismerve helyzetük tartha-
tatlanságát - csendesen kivonultak állásaikból, rohamozó embe-

redparancsnokság összepakkolnak és mennek előre, a 44-es, 32-ös és 3-as bősnyák ezredsegélyhelyek ugyancsak felkészülnek és vonulnak ezredeik után. Megérkezik a divisionskommandó és elfoglalja a brigádkommandó helyét, telefonista patrullokat nyomban hozzálátnak a telefonkuzalok új kiépítéséhez; majd a mögöttünk álló tüzérség is kezd előre vonulni. Közben egyszer hatalmas riadalom ^{sz}támad; egyik municíós kocsinak tengelye erősen elkezd füstölni, nosza szalad ki merre lát - minden pillanatban várjuk, hogy robban a kocsi; szerencsére az egyik tüzért nem hagyja el lélekjelenléte, egy vödör vízzel végigönti a tengelyt, így az égés nem kap bele a kocsiába és nem történik semmi baj. Kora hajnal óta teljes felszereléssel ülünk, nézzük a nagy előremozgást és az orosz foglyokat, kiket előről hoznak, várjuk, hogy velünk is történjék valami, de csak mulnak az órák és mintha rólunk egészen megfeledkeztek volna.. Hat óra felé távoli puskaropogást hallunk, majd messze előttünk megszólalnak az ágyuk is, hat órára azonban minden elcsendesedik. Végre fél nyolckor mi is parancsot kapunk az indulásra; századonkint tíz perces közzökkel indulunk. Hátfél órai menetelés után elérjük a Gáj erdőt, itt az erdőben beássuk magunkat; alig van kilenc óra s már is kánikulai a hőség, egész kellemesen esik a hűs lombok alatt megtelepedni. Mindenfelé szólnak az ágyuk, délután különösen erős lesz az ágyutűz; az oroszok mindössze négyöt kilométert vonultak vissza és most tüzérségünk új támadást készít elő. Délután négy óra felé aztán hirtelen besötétedik az ég, hatalmas menydörögés reszketteti meg az eget és földet - a kitörő vihar egyszeriben véget vet az ágyuk feleselésének: hol Isten beszél, embernek hallgatás a helye. Hirtelen felütjük sátrainkat és belülről hallgatjuk a vihartól korbácsolt erdő kísérteties jajongását és az eget zengését. Vagy egy óra hosszat tart a vihar, aztán elvonul más vidékek felé, de az ég borus marad és lassan szemetel az eső. Az este csendesen mulik el; fázódva, nedvesen meghuzódunk sátrainkban és hallgatjuk az esőcseppek egyhangu kopogását..

1915 június 5

Gyönyörű napsütéses időre ébredünk, éjjel kitisztult, csak a sár emlékeztet a tegnapi viharra. - Egész nap tüzérségi harc folyik: közelben, távolban mindenütt ~~szólnak~~ szólnak az ágyuk, tüzérségünk igen nagy erővel dolgozik. Az oroszok alig válaszolnak tűzünkre; ezen a frontszakaszon tüzérségünk

nagy számbeli fölényben van az orosz tüzérség felett és az oroszoknak mintha a municiójuk is kevés lenne. / Mellette mint az elhagyott orosz árkok környékén tapasztaljuk tüzéreink ki-tünően dolgoznak. / Kora hajnalban közvetlenül az erdő mellett több ütegünk foglalt állást és délelőtt vehemensen lövik az oroszokat. Délfelé Simonics hadnaggyal elsétálunk megnézni őket ; most van először alkalom dolgozó tüzérséget közvetlen közelből megfigyelni, hát érdeklődéssel nézegetem, hogy végzik a tüzérek dolgukat. Körülbelül 30 ágyu áll egymás mellett hosszú sorban, minden ágyu mellett ott a nyitott municiókocsi, melyben szép rendben sorakoznak a lövedékek; szakadatlanul szól a tábori telefon, harsognak a kommandók, villámgyors mozdulattal tempirozzák a lövedékeket, töltenek, a tüzemester elrántja a zsinórt, szalad a cső vissza és fülrepezető csattanás közben dühörög ki a lövedék el a messze távolba; minden izgalom nélkül nagy energiával dolgoznak s adják le a szalvékat, lágékat a láthatatlan ellenségre, folytonos és villámgyors mozdulataikkal úgy tűnnek fel előttem a kiszolgáló tüzérek, mintha nem is emberek, de gépek lennének. Délután egy óra felé lassankint alábbhagy a tüzérségi tűz, ugyanakkor a távolban erős puskaropogás és gépfegyverkatakolás kezdődik; fél kettő tájban az ágyuk teljesen elhallgatnak, annál erőteljesebben viharzik a távolban a puskaropogás és gépfegyverkelepelés; az 53. brigád támadja Buchovice falutól keletre a 298-as kőtet - egy óra hosszat tartó kemény küzdelem után el is foglalják, az oroszok azonban ellentámadással kétszer is leszorítják őket a magaslatról és csak harmadszorra sikerről lábukat végleg megvetni a kőtén; a kőte elfoglalása után az orosz front a 256-os, 249-es, 247-es kőtékon húzódik végig, továbbá a 249-es kőtetől délre Buchovice felett a temetőben van az oroszoknak egy előretolt állásuk, melyet ugyancsak támadunk. - Mialatt a távolban dühöngve folyik a harc egész kellemes élet fejlődik ki a tüzéreknél; megjelennek a mozgókonyhák s az emberek vidáman nekilépnek az ebédnek, a tisztek meg hátul összeülnek egy csomóba s kacagásuk után ítélve ugyancsak jó a kedvük. Simoniccsal lassan visszaballagunk a századhoz s közben irigykedve konstatáljuk, mennyivel könnyebb a tüzérnek, mint a bakának; mi bakák örökös izgalmak között élünk, a tüzérek meg ezalatt sépiesen, minden emóció nélkül végzik munkájukat; s mikor a sárgaliniában gépfegyverek kaszálják ~~xxxxxx~~ rakásra az embereket, ők nyugodtan leülnek ebédezni s hozzá azt mondják, hogy ütközetben vannak..

Délután négy órakor újra elkezdi tüzérségünk működni, öt óra felé aztán igen erős a tűz.

név közben csatlakozom a századomhoz. Keresztülmegyünk az erdőn, aztán az erdő előtt pár száz lépésre beállunk magunkat; kijelölöm szakaszom helyét, ellenőrzöm a munka megkezdését, aztán végigfekszem a szántásban és mepróbálom aludni: egész nap nagy hasmenésem van és ez az átkozott nyavalya annyira legyengít, hogy alig éllek a lábamon.

148.

Ma különben csendes jubileumot ülök magamban: ma van egy negyedéve, hogy elindultam hazulról a harctérre. Három hónap rövid idő, de ezalatt a rövid idő alatt mennyi mindenen mentem keresztül, mennyit láttam, mennyit tapasztaltam - ennek a három hónapnak tapasztalatai, szenvedései felérnek egy élet tapasztalataival, szenvedéseivel. Ha visszagondolok a három hónap előtti énemre, úgy tűnik fel, mintha egy nagy kényes, puha gyerek állna előttem, ki csak jajgatni tud s ki kétségbeesik mindenben. Valahogy mennyire más vagyok ma! Ezalatt a három hónap alatt megtanultam, hogy úgy még sohasem volt, hogy rosszabbul ne lehetett volna, tehát semmin sem szabad kétségbeesni, legjobb mindenbe belenyugodni s mindent azzal fogadni, hála Isten hogy csak így van és nem rosszabbul; ezalatt a három hónap alatt megtanultam, hogy úgy még sohasem volt, hogy valahogy ne lett volna, tehát nem érdemes a bekövetkezőekkel sokat foglalkozni, adva van a jelen és a megoldandó feladat: a jelen körülmények között, legyenek bármily rosszak és viszontagságosak is azok ~~xx~~ azonnal feltalálni magamat és legcélszerűbben cselekedni - e rövid és mégis olyan hosszú három hónap alatt férfi lett belőlem! Nagy és nehéz tanulmány volt ez a három hónap, de ha Isten majd egyszer épségben hazaségít, elmondhatom, hogy megérte ez a három hónap a fáradságot, mert erős, fegyelmet szerezett férfit ^{szült} a kényes, puha gyerekből.

Azonban: világosan érzem, hogy egyáltalában keresztülcsinálhattam ezt a három hónapot, azt egyedül Isten csodálatos kegyelmének köszönhetem. Mennyi ember, ismerős, jóbarát pusztult el ez idő alatt - hiszen abból a marsból is, mellyel feljöttem tiszt már alig van egy-kettő. Idefenn, a legénységéből ~~is~~ is csak kevesen, nagyon kevesen - és én élek, erős, egészséges vagyok.. Isten velem volt, megsegített, hiszem hogy a jövőben is megsegít, egyedül Benne van minden bizalmam!

131.

kodik, itt mindenünnen a Halál viasoritja rád csontarcát - ez a kis szellő vajjon nem egy haldokló utolsó ~~szó~~ sóhajtsa? Komoran teríti rá mindenre sötét leplét az éjszaka: micsoda titkokat, micsoda borzalmakat rejtegethet alatta? Gyülöllek te gyilkos Éj!

1915 június 7

Kora hajnalban az orosz tüzérség elkezd gránátózni bennünket; kb. félóráig lövik az oroszok állásunkat, a századból két ember - infanterist Illai és Tillmann - meghal, hat pedig ~~sz~~ megsebesül. Végre elhallgat az ellenséges tüzérség és ekkor körülnézek, hol is ~~sz~~ vagyunk tulajdonképen. Állásunk közvetlenül Buchovice falu előtt húzódik; az ezredből csupán a 13. század s mi a 15. század vagyunk állásban, a 14. század mint bataillonsrezerve hátunk mögött pár száz lépésre van tartaléklásban, a 16. század és az I. bataillon pedig mint divisionsrezerve Buchovice faluban táborozik. A 13. századhoz balról a 44-esek, ~~sz~~ a 15. századhoz jobbról a 32-sők csatlakoznak. Az orosz állás valósággal átkarol bennünket és így az oroszok három oldalról löhetnek ránk; a két árok közötti távolság előttünk kb. 800 lépés; a 44-eseknek van két előretolt fedezékük - az egyik a 13. század közvetlen szomszédságában - melyek alig 100 lépésre vannak az orosz állástól. Az orosz állás elég erősnek látszik: széles drótakadály, spanyol lovasok, bakok védelmezik, annál kezdetlegesebbek a mi állásaink, hevenyészve vannak kiásva, vannak egyes helyek hol nincs is összefüggő árok, csupán gödrök tátonganak egymás mellett. Hiába, a bosnyák amilyen kitűnő katona, ép oly lusta munkás; képesek napokon át kis gödrökben meghúzódni és magukat agyongránátózatni, de észóhoz nem nyulnak, hogy rendes, mély árkot készítsenek, melyben az ellenséges gránátok elől kellőképp védve lennének. Okulva a veszteségen, melyet hajnalban az alig félórás ágyutüz okozott, hozzálátunk az állás rendesebb kiépítéséhez; nappal a muszkák miatt nem tudunk dolgozni, ezért csak éjszaka dolgozunk.

Egész nap dübörögnek az ágyuk, a tőlünk északra nyolc kilométerre fekvő Moscisca körül harcolnak és úgy saját tüzérségünk, mint az orosz tüzérség élénken asszisztál a küzdelemben - legalább békében hagynak bennünket az orosz tüzerek. Délután messze távolban egy kikötött orosz megfigyelő léggömb emelkedik fel, távcsővel pompásan lehet látni a kék égen lassan himbálózó óriási hurkát; alkonyat tájban egy repülőgépből

lésünk itt megakad; az orosz tüzérség ugyanis közben teljes erejével akcióba lépett s most elárasztja tüzével az egész területet, különösen pedig az orosz állások előtt fekvő két falut Zavadovot és Wojkovcét s a nagy tüzérségi tűzben lehetetlen előre jutni. A legnagyobb összevisszaságban értük el Zavadovot, a nagy előrerohanásban teljesen összekeveredtek a századok - senkisé tud bizonyosat, ki hol s merre van s mi történik jobbra vagy balra; szünet nélkül recsegnek-ropognak a házak között a srappellok - az ellenséges tűz elől védettebb házfalak között keresünk menedéket, mozogni se előre, se hátra nem bírunk. Lassan beesteledik, sötét lesz; a sötétség beálltával elhallgat az orosz tüzérség is, csend lesz. Hogy elhallgat az orosz tüzérség Zavadovból előremegyünk a Wojkovce-Stojancei országútra, itt az országúton gyülekeznek és rendezkednek az ezred. Kérlek az ezredes megbíz, hogy menjek át Wojkovcéba és az ott levő századokat hozzam az ezred gyülekezőhelyére. Nekivágnak az utnak: koromsötét este, nyomasztó csend, az ut mentén lóttak hevernek - határozottan kellemetlen érzés a sötét esteben egészen egyedül az elhagyatott országúton bandukolni; az ellenség közel van és állandóan attól tartok, hogy a sötétben bele találok szaladni valami kőszáló orosz patrull ölelő karjaiba. Kb. 20 perces gyaloglás után elérem Wojkovce falut, az első házban gyertyavilágot látok, bezörgetek ide, a zörgetésre Mattesz főhadnagy bujik ki a házból, nagy örömmel fogad, körülbelül két század van vele itt s már nagyban aggódott, mert nem tudta, hová tűnt el az ezred. Összeszedjük az embereket - kikötik a tüzérségi tűz megszűnésével a falu északkeleti szegélyére - ték be magukat - aztán visszamegyünk az ezredhez, mely közben balszárnyával a wojkovce-stojancei országútra támaszkodva arccal észak felé kezdő magát beásni. Az éjszaka csendes, puskalövés sem hallatszik, nyugodtan dolgozhatunk; éjjelig a dolgozókkal vagyok, akkor fáradtan levágom magamat az országút árkaiba, fejem alá teszek egy borjut, következő pillanatban aluszom, mintha valami selymes, ~~puha~~ puha ágyban aludnék.

1915 június 15

Szomoru, hűvös, borús, esős napra virradunk; az első egész nap esik, néha jobban neki kezd, aztán kissé alábbhagy de nem áll el és mi csuromvizesen, átázva, morgorva kedvvel gubasztunk gödreinkben. Az oroszok sem hagynak békében, reggel 6 óra felé elkezdnek srappellozni bennünket; éjjel azonban az emberek meglehetősen mélyre beásták magukat - nekem Márton le

kárt tesz bennünk, sokkal kellemetlenebb ennél az eső. A mi tüzérségünk délelőtt hallgat, délután aztán annál erősebben kezd el harsogni, ágyuink rettenetes erővel verik az előttünk kb. 800 lépésre húzódó orosz állásokat, egész gyönyörűség lenne nézni, hogy dolgozza meg tüzérségünk a muszkát, ha az étkezett eső folyton nem esne; gödreink sárosak, vizesek s az ember néha már bőréből szeretne kibujni annyira kellemetlen a ruhén, mindenem keresztülhatoló nedvesség; egyébként az orosz tüzérek sem hallgatnak, állandóan kapják ^{by rajbuzsunk} svermlinánk a srappellokat. Délután öt órakor tőlünk balra a 44-esek erős srappelltűzben előrenyomulnak; meglehetősen el voltak maradva és most velünk egy vonalba törnek fel magukat; közben az orosz tüzérség nagy erővel lövi őket, de azért bennünket sem hanyagolnak el a muszkák, egyre-másra csattognak körülöttünk a srappellok. Este hét óra felé kezdem a helyzetet türetetlennek találni, az eső csak esik és a gödröm, amelyben keresztülcsücsültem a napot, vízzel van tele, felülről is víz, alulról is víz - hozzá az egész napi kúporgástól annyira megmerevedtek a tagjaim, hogy szinte azt hiszem, nem is tudnék már lábaimra állni. Körülbelül 25-30 lépésre tőlem csücsül Baumgartner kadett egy másik gödörben hasonló körülmények között, egész nap hallom, mint szidja a muszkát, az esőt és az egész világot; gondolom meglátogatom, kettesben talán mégis könyebben viseljük el az "özönvizet". A gondolatot tett követi: hirtelen kiugrom gödrömből, lélekszakadva rohanok Baumgartnerig és egy ad j Istenem! beugrom melléje a gödörbe. Ebben a pillanatban éktelen zugással srappell jön, a gödör felett elrobban - elfehéredve kapjuk le a gödör elébe hányt földrakás mögé a fejünket - recsegés, csattanás és élésen sivitva valami nehéz dolog vágódik be a földhányásba és szór tele bennünket földdel. A srappell hüvelye az, fejemtől alig 8-10 centiméterre akadt meg a földhányásban, ha 8-10 centiméterrel időbb talál levégődni, egyszerűen leberetválja fejemet a súlyos vas-hüvely. Szó nélkül felugrom és egész testemben remegve visszahaladok gödrömhöz, de csak mikor újra benn csücsülök jutok teljes tudatára annak, hogy mi történt, hogy csak egy hjszál választott el a haláltól s hogy csupán Isten különös kegyelmének köszönhetem, hogy élek. -

Lassankint beesteledik, sötét lesz, a sötétség beálltával elhallgatnak az ágyuk is, csend lesz. Este 9 órakor ordonánc jön értam, Mergl alezredes hívát. Mergl alezredes a svarmlinia mögött mintegy 200 lépésre tanyázik egy gödörben segédtsíztáival. Vida zászlóssal, elmevnek Merglhez. A

rendkívül szépen és gondosan vannak kiépítve, az árkok előtt kettős drótakadály húzódik; az egész környék sűrűn tele van szórva gránátölcésérekkel és egész árokrészeket látunk bedőlve - tüzérségünk ismét kitűnően dolgozott! Reggel negyed nyolckor indulunk a visszavonult oroszok után, utunk északi irányba vezet; az egész hadosztály egy oszlopban menetel, a mi ezredünk képezi a hadosztály elővédjét: a 15. század vortrab, a 13. 14. 16. századok vortrab, az I. bataillon vortrab, a 1. kilenckor átgázolunk a Visznia patakon, kilenc órákor pedig egy oroszok által felrobbantott vasuti híd közelében átlépjük a leberg-przemysli vasutvonalat, a robbantás borzasztóan összeroncította a masszív vashidat. Ezzel az órákkal elérjük Zarzecet, ahol pihenőt tartunk, 12 órákor indulunk tovább és pedig északkeleti irányba. A vidék amerre megyünk kietlen, unalmas, a földek satnyák, rosszul műveltek, az egész téjékon valami szomorú sivárság ömlik el, csak a sűrűn következő oszlopok nyiresek hoznak némi változatosságot az elénk táruló képbe; és végig homok, bokáig gázolunk a homokban, pedig nincs gyötrelmesebb a homokban való marsolásnál, csak iparkodunk, csak rakjuk lábainkat és még sem jutunk előre, egy órai marsolás után ég az ember lába és olyan nehéz mintha ólomból lenne; ha meg valahonnan kis szellő kerekedik, a szelek szárnyán iparkodik tovább az anyaföld, ha ugyan lehet ezzel a drága névvel megtisztelni a homokot. / "No rusnya egy föld ez, mikor aratni kéne, elrepül" vélekednek a sorban a legények; persze, persze, csak ilyenkor tudja az ember igazán megbecsülni a kövér, zsiros hazai földet, aki igazán anyja az embernek és nem aféle mostohája, mint ez itt. / Ritkán vannak és nagyon szegényesek, lakosságuk legnagyobb részét lengyel - ha keresztülmegyünk egy-egy falun, kíváncsian nézgetnek bennünket a kerítések mögül; a férfiak a nyári meleg dacára nemes szabásu, gazdagon prémezett és zsinorozott bundát hordanak - Báthory István lengyel király egyik régi képén láttam ehhez hasonló ruhadarabot - az asszonyok piszék, általában elég csinosak, arcuknak sajátos lengyeles hajviseletük ad különös báj; koléusszegények, nyomorultak, eldursultak ezek az emberek, de mégis akármilyen elhanyagolt állapotban vannak, a férfiakban is, az asszonyokban is van valami nemes vonás - mint ahogy az előkelő család lezüllött fiából is kiütözik néha az ur - érzik rajtuk, hogy egy előkelő és finom race előkevényesedett sarjadéka ők s ez az ami megkülönbözteti a lengyeleket a hasonló sorban élő ruténektől. -

néba vették be magukat - úgy látszik kozákokkal van dolgunk, mert a gabonában lovakat is látunk - és ugyancsak hevesen tüzelnek ránk. Megyünk tovább előre csuszva, mászva minden vakondturást, kis röögöt kihasználva, de hiába teljesen fedezetlenek vagyunk és tulságos jó célt mutatunk az oroszoknak, erősen kezdik halottak tarkítani a rétet s minden pillanatban felhangzik egy-egy megsebesült ember keserves jajgatása; a fedetlen réten egyszerre megakad az előrenyomulás, mindenki beássa magát - hiába minden erőlködésem, sehogysem tudom megmozdítani, előrevinni embereimet.hirtelen azonban megjelenik a Gyula! A Gyulát Stefkovics Gyulának hívják,külömben egy minden zsirral-hájjal megkent csirkefogó,kinek örökké jár a szája s kinek minden szavára harsány kacagás szokott lenni a válasz. Nos Gyula Mihálffy főhadnagy ordonánca és most ideküldte, nézze meg mért akadt meg nálunk az előrenyomulás. Hát Gyula meg is néz mindent alaposan; nem bujkál, nem csuszkál, hanem mintha a korzón sétálna mászkál fel és alá, közben megvágja a grimaszokat, kapkod a mellette elfütyülő golyók után, és egyik aranyköpést a másik után adja le - mikor meglátja, hogy az egyik ember nagyon lapul a gödrében rékiabál: hát keet talán vakokndokkitalynak választották meg, hogy annyira bujik a föld alá? - ide és, oda is van egy-egy tréfás, csuforándos megjegyzése. S ahogy jön-megy komédiázik a Gyula, az emberek arca kiderül, felelgetni kezdenek neki - a golyók ép úgy csattognak, fütyülnek körülöttünk mint az előbb, de mintha az emberek kevesebbet törődnének velük: valahogy vége szakadt az előbbi szontyolodottságnak, újra megjött az emberek kedve. És még valami: az abszolút nyugodtság láttára, mellyel ez az ember golyósivítás, gépfegyverkatakolás közepette járkel anélkül, hogy a legkisebb baja esne, valami nyugodt biztonságérzet száll meg mindenkit - mintha a golyók nem is találhatnának bennünket.. Kik előbb aggodalmaskodtak és ijedten bujkáltak, mostan egyszerre szabadabban kezdenek mozogni, kik előbb mozdulni nem akartak némi védelmet nyújtó gödrükből, mostan egymásután megindulnak előre - a jég megtört, az előrenyomulás folytatódik, Gyula pedig vigyorgó képpel megy vissza jelenteni Mihálffy főhadnagynak a dolgok állását.

es / Végre úgy este fél nyolc tájban sikerül elérnünk a 249-~~KE~~ kótét, hol aztán beássuk magunkat; az oroszok látva, hogy nem megyünk tovább ugyancsak megállnak és kb. 5-600 lépés távolságban szintén beássák magukat. Lassankint leszáll az este, besötétedik, de az estét körüskörül égő falvak világítják meg, közvetlenül mellettünk balra Pieczychwostry valóságos lángtenger-

ujság mondja - a katonai kincstártól napi 8 vas lö'nunggal támogatva Hir György tiszthelyettes és Dénes József szanitéc-
 őrmester. Négy, néha hat oldalnyi terjedelemben jelenik meg és apró cikkeket, verseket hoz - mind bakák írják őket - a lap "költői" közül különösen Fodor János tűnik ki termékeny-
 ségével, ez egy öreg népfelkelő szanitéc, olyan falusi rig-
 mus csináló ember. Bizony primitív ujság, primitív írások, de hát az ujságot bakaember írja bakaembernek, egyébként pe-
 dig most olyan távol esünk minden irodalomtól, hogy még e-
 zek a primitív dolgok is le tudnak bennünket kötni. A lap egyik szerkesztőjének, Hir György tiszthelyettesnek nevénél meg kell állni egy pillanatra, mert ez a név annyira hozzátartozik a 69. gyalogezredhez, hogy hiányos lenne a naplóm, ha meg nem emlékeznék róla. Békében egyik budapesti pályaudvaron málházó volt, szabad idejében azonban sokat olvasgatott és tanult, úgy hogy józan esze mellett meglehetősen intelligenciára tett szert; a háboru kitörésekor mint tartalékos zugsführer vonul be az ezredhez. Bátorsága, lélekjelenléte, nagy vállalkozási kedve hamarosan kiemelik őt a tömegből - bármiféle veszélyes feladatról vagy nyakatekert vállalkozásról van szó, Hir önként jelentkezik és feladatát mindig szinte páratlan ügyességgel oldja meg; megteszi például egy alkalommal, mikor a hadosztálynál meg akarják tudni milyen ellen-
 séges erőkkal állunk szemben, hogy felöltözködik orosz egyenruhába, átmegy az oroszokhoz, két napig odaát van, mindent alaposan megnéz és aztán jön vissza a legrészletesebb jelentéssel, melynek utolsó pontig való helyességét a bekövetkező események igazolják is; rövidesen összeszed minden elérhető ki-
 tüntetést és egy kettőre tiszthelyettes lesz belőle. A tisztikar megbecsüli, a legénység pedig rajong érte, mert mindig közöttük van foglalkozik velük, tanítgatja őket, mutogat, magyarázat nekik s mert legkockázatosabb vállalkozásaiból is mindig ép bőrrel hozza háza embereit: amennyire bátor, ép oly körültekintő és megfontolt minden cselekvésében.

A nyugodt csendes délelőttöt kedélytelen dél-
 után követi. Három óra felé egyszerre srpnellok és gránátok kezdenek a faluba becsapkodni, mindjárt a legelső srpnell két embert agyonvág, egyet pedig súlyosan megsebesít - az o-

niánk a Dolina falutól kb. másfél kilométer távolságban északkeletre fekvő Dobrotvor falu felé; pár száz lépés után hirtelen igen erős puskatüzet kapunk, a sötétségben nem látunk semmit, lefeksünk a szántásban. Három órakor parancsot kapunk az előrenyomulás folytatására. A szürkület sápadt világosságánál újból megindulunk előre, de talán 10 lépést sem megyünk, midőn egyszerre hátulról Dolina faluból kapunk tüzet; nagy zürzavar támad, az emberek megfordulnak és lélekszakadva rohannak vissza, egyik század rántja magával a másikat - csak közvetlenül Dolina falu előtt sikerül megállítani a viasszaladt bakatársaságot, rendezzük őket, aztán Dolinától keletre mintegy 150 lépés távolságban beássuk magunkat. Mihálffy főhadnagy beköldi Dolina faluba Billig Márton századonancot, keresse meg a bataillonskommandót s érdeklődjön meg mi történik hátunk mögött és ki lövöldöz; arra egyikünk sem ~~gondol~~ gondol, hogy a faluban muszkák is lehetnek, inkább azt gondoljuk, hogy tévedésből saját embereink tüzeltek ránk. Billig Márton magányosan be is sétál a faluba, a falu szélső házainál aztán hirtelen 12 orosz toppan elébe; a fiú nem veszi el lélekjelenlétét, kapja fegyverét, az első oroszot lelövi, a legény bátor fellépésére az oroszok megriadnak, szanaszét szaladnak, Billig utánuk tüzel, még egy oroszot lelő, kettőt pedig megsebesít; valami orosz patrull volt, mely éjszaka hogyan-hogyan sem a faluba keveredett s felhasználva a jó alkalmat hátunkba tüzelt; a századok egyenként fogdozzák össze a szétszaladt oroszokat. Anyit mindenesetre elért a póruljárt orosz patrull, hogy zavar támadt köztünk és előrenyomulásunk megakadt, maradunk ahol vagyunk. Lassankint teljesen kivilágosodik és reggel lesz; hét órakor megszólal az orosz tüzérség és lőni kezdi Dolina falut - pár srappellit svarmliniánk is kap - viszont a mi tüzérségünk meg Dobrotvort lövi, a falu csakhamar kigyullad és nagy lánggal égni kezd. Így megy el a délelőtt, a két tüzérség lő, de nem valami tulságos erővel és nem igen szenvedünk az orosz tüzérség tüzétől. Délben a 32-sök. kik jobb szárnyunkhoz csatlakoznak, előrenyomulász kezdenek déli irányból Dobrotvor ellen és bár az oroszok erős gépfegyver és puskatüzzel árasztják el őket, mégis sikerül nekik eljutni Dobrotvor déli szegélyéig és ott - a falu legdélibb ház-csoportja előtt - beássák magukat. Jobban mondva csak kezdik magukat beáshni, mert az oroszok puska és gépfegyver tüze hirtelen igen erősen felfokozódik s aztán Dobrotvor faluból óriási urrá-urrával nagy muszka tömeg rohamozza meg a buda-

ront déli tizenket órákor tényleg megszólalnak égyünk és egyre fokozódó erővel kezdik löni Dobrotvor falu előtt huzódó orosz állást; meglehetősen ideges vagyok - szívom egyik cigaretta a másik után, minden öt percben kapom elő az órát, közben meg nyugtalanul nézegetem a füstbe burkolózott és folytonos robbanásoktól rázott Dobrotvort. A legények rüsztungosan ülnek gödreikben, írják egymásután a tábori lapokat - az óramutató iszonyuan szalad, már fél egy van, olyan különös elgondolni, hogy mialatt én itt a halál árnyékában ülök, otthon talán ép most ülnek le békésen az ebédhez. András legényem rekvirált kólinában egy libát és Simonics legényével Miklós bácsival egy fazék vízben megfőzik - persze éhesek, sem tegnapelőtt, sem tegnap nem volt menázs s a mai nap is úgy néz ki, mint amelyiken levegő lesz az ebédünk, levegő a vacsoránk; egész délelőtt vesződik a két legény a libával, nagy nehezen végre ehető is lesz a libahús s jó szívvel hoznak Simonicsnak és nekem belőle; tudja Isten de keserű mindkettőnk szájaíze, egy cseppet sem kívánkozunk most enni: megköszönjük a libahúst és helyette nyeljük tovább a cigarettafüstöt..- Tíz perccel egy óra előtt kiküldünk egy altisztet a század jobb szárnyára azzal, ha a mellettünk levő 14. század, mely a direktiót viszi, megindul, avizálja ezt mifelénk; a percek valósággal repülnek, nézem az órát, egy óra s már is jön jobbról az avizó: ^{figyelmeztetés: előre} vorwärts - s azzal ^{fel} auf, ^{előre} vorwärts! megindulunk mi is.

Hosszu, vékony s varmliniában megyünk előre, tüzéségünk gyönyörűen dolgozik, iszonyú erővel dörögnek mögöttünk az ágyuk - ahány muszka csak van az mind ott fekszik az árok fenekén, amelyik meg a rájuk zuduló gránátvihár közepette felmeri emelni a fejét, az biztos nem lát semmit a nagy füsttől. Hatalmas tüzéségi tűzünk fedezete alatt nyugodtan ballagunk, 4-500 lépést megteszünk anélkül, hogy egy-egy eltévedt golyón kívül egyáltalában lövést kapnánk. Egyszerre azonban megszólal az orosz tüzéség és srappellozni kezd hennünket; az orosz tüzések nem lönek jól, minden lövésük hosszú s bár egyre rövidebbre veszik a lövéseket, egytől-egyig hátunk mögött robbannak el a srappellek; a folyton rövidülő és mégis állandóan mögöttünk robbanó lövések ^{csak} még jobban előre löditják s varmliniánkat. Amilyen ideges voltam indulásunk előtt, ép oly nyugodt vagyok most; hideg fejjel figyelem az előrehuzódó hosszú s varmliniát, az embereket amint iparkodnak előre, a hátunk mögött explodáló srappellokat és tüzéségünk tüzésétől elborított, füstben álló orosz állásokat; a szántás-

32-össebesülteket is látok, jóformán a jajgatáshoz sincsen szegény embereknek erejük, tegnap dél óta fekszenek itt esben, sérben elhagyatva, gondozatlanul. Lassankint a Dobrotvor falu előtt huzódó orosz állás elé érünk, mikor mégx már e-
 lig vagyunk tőle 150-200 lépésre, hirtelen elhallgat tüzér-
 ségünk, mi pedig egyszerre meglódulunk, teljes erővel szalad-
 ni kezdünk - ordítva, tele torokkal hurrézva megrohanjuk az orosz állást. Azon minutumban megszólalnak az orosz puskák és gépfegyverek, de hiába minden, embereink szinte örjöngve rohannak, pillanatra magam előtt látom Simonicsot, kipi-
 rult arccal hadonászik spátnijával és rekedten orditozza: előre hatvankilenc, előre Hindenburg - és már is ugrálunk be az orosz árokba; a muszkák egy része hirtelen feltartja kezét és megadja magát, más része pedig lélekszakadva szalad vissza Dobrotvor faluba, embereink pedig amilyen gyorsan csak bírják lövik a szaladó oroszokat. A fogoly muszkákat - lehetnek 2-300-an - pár emberrel visszaküldjük az ezredparancsnoksághoz, aztán a győzelemtől szinte mámorosan rohanunk be az elfoglalt orosz állás mögött kb. 200 lépés távolságban fekvő Dobrotvor faluba; a falu déli részét megtisztítjuk a muszkáktól aztán a falun keresztül vezető országút mentén kezdjük magunkat beásni; a harcban szünet áll be, csak az orosz ágyuk szólnak.

Délután öt óra felé hirtelen igen felfokozódik az orosz tüzérség tüze: csak úgy viharzanak körülöttünk a srappellok és gránátok, én negyedóra al^att vagy ötvenet számlálok össze, melyek közvetlen közelemben robbannak el, akkor abbahagyom a számlálást. A helyzet, melyben vagyunk nagyon súlyos; pincékben, vermekben, házak mögött keresünk menedéket a szakadatlanul zuhogó gránátok és srappellok elől, de az orosz tüzérség rettenetesen dolgozik és egyre szaporodik a halottak és sebesültek száma; mindenfelől ordítás, jajgatás hallatszik és véres emberek csusznak-másznak iparkodnak hátrafelé. Délután hat órakor orosz gyalogsági támadást kapunk, térdelve, állva, fák, házak mögül lövjük az előrenyomuló muszkákat - ilyenek lehettek a régi csaták, mikor még a harcolók nem ismerték a lövészárkot, hanem szentől szembe harcoltak egymással. Jó darabig tartjuk magunkat, hanem aztán úgy látszik valahol sikerül az oroszoknak a veszteségek miatt meggyengült frontunkat áttörni, mert egyszerre baloldalunkban bukkanak fel: zavar támad, az emberek egy része elkéseredetten lövi az oldalunkba iparkodó és a házak között előretörő oroszokat. a többiek meg szaladni kezdenek; hiába minden biztatás, nem tudjuk az embereket tartani,

egyik ember rántja magával a másikat s a futó tömeget nem lehet megállítani; mikor aztán látom, hogy már csak alig páran vagyunk és az oroszok egy-kettőre lefoghatnak bennünket, megmaradt pár emberemmel szaladunk a többiek után, elszaladunk a falu széléig, innen pedig tovább a párv órával ezelőtt ~~xxx~~ foglalt orosz árokig. Irtózatoss pillanatok ezek; az oroszok egy kis dombra hirtelen gépfegyvereket állítanak fel és a géppuskák rekedten katakolva szórják a golyót utánunk; míg a faluban szaladtunk, úgy ahogy védtek a házak, de hogy elhagyjuk a falu utolsó házait semmi védelmünk sincs a nyílt terepen; csak úgy cseng a fülem a golyócsivítástól, porzik körülöttem a föld és ~~xén~~ elhomályosuló szemmel rohanok - szinte örökkévalóságig tart a kb. 200 lépéses szaladás: minden pillanatban várom, hogy felbukfencezem és végem van. Elérem a muszka árkot s mint az örült ugrom be - nagyot lélegzem, hogy Isten ~~xxxx~~ segítségével baj nélkül értem ide; az árokban egy sereg hasonlóképen idemenekült bakét találok, meg egy eltört lábával nyavalygó muszkát - mikor előre mentünk, nem értünk rá vele törődni, most meg pláne kisebb gondunk is nagyobb annál, hogy vele törődjünk. Az oroszok nem maradnak meg Dobrotvorban, hanem iparkodnak tovább előre, a gabonában, hol itt, hol ott pillantunk meg előreiparkodó tányérsapkásokat; azonnal megnyitjuk rájuk a tüzet s ahogy csak bírjuk lövjük őket, de biz a muszkák csak egyre jönnek előre s helyzetünk a muszka árokban egyre kritikusabb lesz. Körülbelül negyed óra múlva aztán Dolina felől futólépésben egy 44-es század érkezik, beugrálunk hozzájuk a muszka árokba és szintén megnyitják a tüzet; segítségüknek meg is van hatása: egy kettőre eltűnnek a gabonából a tányérsapkák, az oroszok visszahúzódnak Dobrotvor faluba; ha a falut nem is sikerült megtartani, a muszka árok kezünkben marad.

Lassan bealkonyodik s bár az orosz tüzérség egyre dolgozik és a kölcsönös lövöldözés is folytatódik, mégis hogy az oroszok visszahúzódtak Dobrotvorba, helyzetünk sokkal kedvezőbb mint volt előbb - az oroszok eltűnésével egyszerre biztosabban érezzük magunkat. Az ágyudörgés, puskaropogás tart egész besötétedésig, a sötétség beálltával elhallgat az orosz tüzérség és a lövöldözés is megszűnik; a sötétség oltalma alatt még egy 44-es század érkezik erősítésünkre. Mindjárt hozzálátunk a rendezkedéshez; kb. 140 különböző századbeli 69-es van itten, a tisztek közül itt vannak Vajda és Wekerle kadettok; mint legrangidősebb tiszt átveszem a 69-es tésaság felett a kommandót, az embereket két szakasz-

ra osztom, az egyik század parancsnokává, a másik századot a
kerle kadettot, a másik századával Vajda kadettot, aztán a
44-esekkel egyetértésben hozzájárunk a védelmi berendezke- 200
déshez. A két 44-es század az elfoglalt orosz árokban ren-
dezkedik be, mi 69-esek pedig az árok folytatásában ^{egy gabona fölött} essük
be magunkat. Lövélalban dolgozunk, mert minden pillanatban
orosz támadástól tarthatunk; az este és az éjszaka ~~fixfix~~
folytonos orosz várásban mulik el. A muszkák minduntalan
fényoszlopokkal világítanak meg bennünket s hol a 44-eseknél,
hol nálunk indul meg óriási lövöldözés. Az éjszaka csend-
jében mindenfelől sebesültek rimánkodó jajgatása hallat-
szik, tele van velük a falu és a gabona; akit lehet hátra
is vitetünk, de kik persze állásunk és Dobrotvor falu között
feküsznek, azok hiába ordítanak segítségért, nem tudunk se-
gíteni rajtuk.

1915 július 22

Nagy nehezen elmulik az éjszaka, lassan kivilá-
gosodik. Helyzetünk ekkor a következő: Dobrotvor falu előtt
200 lépésre vagyunk éjszaka hevenyészve kiásott árunkban, a
muszkák velünk szemben a falu nyugati szegélyén ásták be ma-
gukat; látni nem látjuk őket, mert a magas gabona eltakarja
előlünk a kiltást, viszont igaz, hogy a gabonában az oroszok
sem igen láthatnak bennünket. Tőlünk jobbra - az egykori o-
rosz árokban - a két 44-es század áll, balra a levegőben lö-
günk; még a szürkületkor elküldök egy patrullt balfelé össze-
kötötést keresni és a patrull azzal a jelentéssel tér vissza,
hogy balra tőlünk jó pár száz lépésnyi távolságban élő ember
nincs; hogy hol van a bataillon, egyáltalában hogy hol van az
ezred, fogalmam sincs róla. Mindegy, vagyunk ahol vagyunk, e-
rősen figyelünk a muszkákra és lessük az idő múlását; a musz-
kák bár nem igen láthatnak bennünket folyton lövöldöznek és így
minden mozgás veszéllyel jár. Bélelött folyamán valami maga-
sabb helyre - házra vagy fa tetejére - felállítanak egy gép-
fegyvert és felülről kezdenek bennünket löni; amint megmoz-
dul valaki nyomban megszólal a géppuska, több ember megsebe-
sül, két ember meghal. Lapulunk, iparkodunk mozdulatlanok ma-
radni - az idő borzasztó lassan mászik, minden óra egy örökké-
valóság. Ami ebben az állapotban legjobban kínoz bennünket az
az éhség: negyedik napja már, hogy szinét sem láttuk a menázs-
nak; brótszákomban volt ugyan kétszersült, konzerva és egy
kávéval teli feldflaska, csak hogy az előző napokban megettem
már a brótszákából minden megehetőt; így van ~~minden~~ a le-

zervájuk, lapos az ő brótzsákjuk is. Formálisan emezük, na-
gyokat nyelünk, megennék a száraz kenyeret is csak lenne; 201
egyik altiszt talál hátszákjában egy benn felejtett cvibak-
táblát s megfelel velem - olyan boldogan eszem meg, mintha
valami drága pecsenyét ennék, vigyázok, hogy a legkisebb mor-
zsa se veszelődjön el. A bakatársaság közben másképp próbál-
ja megoldani a "koszt" problémáját. Annyira kinozza a fiu-
kat az éhség, hogy még az életveszedelemtől sem riadnak visz-
sza, csak hogy valami harapnivalóhoz jussanak. Mögöttünk a
közelben fekszik egy krumpliföld és elhatározzák, ha törik,
ha szakad szereznek onnan krumplit és megpirítják parázon.
Egyik baka tényleg ki is csuszik az árokból a krumpliföld-
re és hidegvérrel kezdi szedni sapkájába a krumplit; az o-
roszok észreveszik ezt és a géppuska azonnal pötyögni kezd
- a baka erre elterül a földön, neki semmi köze már a világ
dolgaiboz, ő halott, hagyják őt békén; aztán mikor azt hiszi,
hogy elterelődött róla a figyelem, mintha misem történt vol-
na újra elkezd szedni a krumplit. Erre már a muszka is düh-
be gurul és a gépfegyver egész szériákat ad le a krumpli-
földre, hol a baka lapul, lapul, mikor aztán a muszka szentül
meggyőződve róla, hogy a krumpliföldön csakugyan hulla hever
abbahagyja a géppuskázást, az álalott a legnagyobb nyugalom-
mal felkel és lohol vissza az árokba, hol ~~XXXX~~ örvendő
képpel fogadják; az árok falába mély lyukat vágnak, hogy a
tűz ki ne lásson s aztán vígan sűtik meg a rekvirált krump-
lit.

Igy mulik el a délelőtt. Délben három önként
vállalkozó bakát elküldök hátra, hogy akárhol de keressék
meg az ezredet, jelentsék, hogy itt vagyunk s hozzanak pa-
rancsot mitévő legyek - itt maradjak-e az emberekkel vagy
visszavigyem-e őket. A három legény hátrafelé elcsuszik a
gabonában, a gépfegyver ugyancsak pötyög - megtalálják-e az
ezredet vagy egyáltalában sikerül-e nekik innen épen hátra-
jutni? S most a nyugtalan várakozás órái következnek, men-
től inkább mulik az idő annál nyugtalanabb leszek; hátha
lelőtték a fiukat utközben, hátha időközben elvitték az ez-
redet valamerre másfelé? Végre ugy délután négy óra táj-
ban megjönnek a legények, hoznak parancsot, sőt hoznak még
egy láda municiót is, rettentő fáradtságukba kerülhetett míg
a nehéz ládát a fűtyülő golyók között csuszva-mászva ide-
hozták, de mégis elhozták, mert tudták hogy nagyon fogyatéko-
san állunk munició dolgában. A parancsot Escherich száza-
dos bataillonskommandéns irásban küldi, ez áll benne: "IV/60.

202
levo volt a faluba a kozottuk levo 44-esekkel együtt. Neusiedler kadett a sötétség beálltával ugyanide vonuljon vissza a legnagyobb rendben. 1915 július 22 2 10 m Escherich Hauptmann." - Kimondhatatlanul megörülök a kis cédulának; egész délután az a gondolat gyötört, mi történhetik vagy történhetett körülöttünk, hogy nem látni se közelben, se távolban kívülünk és a két 44-es századon kívül egy élő lelket sem tőlünk - most legalább megszabadulok aggodalmaitól és mindjárt biztosabban érzem magam. Egyébként mint a visszatért legények mesélik, az ezred Dolina falutól nyugatra fekvő vasuti töltés mellett tanyázik; Escherich századossal beszéltek, ki ugyancsak meg volt lepődve, mikor jelentették neki, hogy ideki még egész seregen vagyunk az oroszok előtt, azt hitte, hogy valamennyiünket elfogtak az oroszok. - A parancs hátára ráírom "Most kaptam ezt a parancsot, átküldöm ha esetleg nem lenne róla tudomásod 1915. jul. 22. d. u. 1/4 5 Neusiedler" és kézről kézre adva átküldöm a szomszédos 44-es század parancsnokának. Rövidesen ugyanezen az úton kapom tőle a választ: "Erről a parancsról van tudomásom, miután a sötétség beálltával a 33/44 század fogja helyedet elfoglalni, kérlek várjál addig míg az odaérkezik, hogy felváltson. Tudomásom szerint ellenséges Schwarmlinia van veled szemben beásva s így nem maradhat a hely üresen 22/VII Wagner főhadnagy. Egy Landsurm bataillon van már most előmenetelben, amely tőled / balra / levő 14/69 század szárnyát meghosszabbítja. Kiáltal az ott levő 69-esek felszabadulnak és majd este visszamennek W." / Megjegyzem Wagner főhadnagy téved, mikor a tőlünk balra levő 14. századról ír, mert tőlünk balra nincs senki. / - No már most nem marad más hátra, mint kivárni az estét, majd csak megjön akkor a beígért 44-es század és mehetünk az ezred után. Elmúlik a délután, bealkonyodik, körülbelül este hét óra lehet, mikor egyszerre nagy füstfelleg emelkedik előttünk a faluból. Következő pillanatban lángnyelvek törnek ki a házak közül: kigyulladt Dobrotvor! Űvöltözve kergetőznek a házak között a lángok, hull a hamu, a pernye és az égő faluból áradó hőség szinte süti az arcunkat - mondogatják is ám a legények a lány muszka van a faluban mind pacsenye lesz estére.. Lassan, lassan beesteledik, a tűzvész is lelohad s csak a zsarát-nok pislákol a sötét estében; akármilyen lassan mégis csak múlik az idő és egyre türelmetlenebbül várjuk, mikor érkeznek meg a bennünket felváltó 44-esek. Körülbelül fél tíz le-

203.
An kap mindenki és a következő pillanatban ropognak egész vo-
elunkon a puskák. A nagy tüzelésre az oroszok is lövöldözni
szdenek, katakolnak a muszka gépfegyverek, pattognak körülöt-
ünk a levágódó golyók - a mi embereink meg csak annál veszet-
ebbül lőnek. Kimeresztem szememet ahogy csak bírom, hogy lás-
ak valamit a sötétben, de hiába, nem látok semmit és senkit, e-
gýbként az emberek sem igen látnak és csak úgy vaktába durro-
atnak bele a sötétbe. Végül is lefujom a tüzelést - hisz ez
csak municiófecsérlés lövöldözni^{anélkül}, hogy látnók vagy tud-
ók mire - nagynehezen elhallgatnak a puskák, az oroszok egy
darabig még lövöldöznek, aztán azok is elhallgatnak és csend
es. Alighogy beáll a csend egy kimerült, piszkos bakagerek
szik be hozzánk a gabonából; a 13. századból való, benn ma-
radt tegnap Dobrotvorban és egy veremben elbujva húzta kereszt-
ül a napot s hogy, besötétedett megpróbált visszaszökni. Persze
ogy őt nézték el a legények oroszok és képrázó szemük egyből
mindjárt százat csinált - Isten csudája, hogy a két egymásra lö-
völdöző sárvonalia között a majdnem félórásig tartó tüzelés a-
latt semmi baj^a sem történt. Amint meséli a legény az oroszok
tegnap kb. 50 emberünket fogták el, az elfogottakkal tisztessé-
esen bántak; a faluban sok sebesültünk maradt, ezeket össze-
szedték és bekötözték, a súlyosan sebesülteket házakban helyez-
ték el. Az esti tűzvész alkalmával a sebesültek közül többen
bennégték a kigyulladt házakban; egy Tamási nevű zugsführer
is, kinek mindkét lába el volt törve, majdnem benn égett az e-
gyik házban, az utolsó pillanatban hozták ki őt az oroszok az
égő házból. Érdekes még amit a legény mond: visszavonulásunk
után az oroszok összeszedték az osztrák-magyar fegyvereket s
municiót és nyomban kiosztották saját katonáik között, kiknek
a része így saját fegyverünkkel és municiónkkal harcol el-
lenünk - úgy látszik nagy fegyver és munició hiány uralkodha-
tik az oroszoknál !

Végre úgy este 11 óra tájban megérkezik a 44. gya-
logezred 3. százada és felvált bennünket. Ép mikor indulni a-
karunk hátrafelé, az oroszoknál működni kezd egy fényszóró;
sugara felcsap az égnek, majd levág a földre és megvilágítja
a terepet végigsöpri árunkat. Egy darabig csak várom a fény-
szóró elsötétedését, de mikor hiába várom, kiadom embereimnek
a parancsot: egyenként vissza, gyülekezés Dolina falutól ke-
letre fekvő árokban, honnan tegnap támadásra megindultunk !

204
patom, legutoljára aztán magam is elindulok. Ballagok a sötét éjszakában, közben egyre lesem a fényező játékat, mikor közlembbe ér sugara levégődöm a földre és lapulok míg tovább nem cikázik, aztán folytatom utamat. Így érem el régi árunkat, hol embereim már együtt vannak; rendbehozom a bakatársaságot, aztán zárt sorokban utnak indulunk. Keresztülmegyünk a kiált Dolinán és ugy éjfél felé elérjük a vasuti töltést, melyet az ezred megszállva tart.

Criási örömmel fogadják kis csapatomat: az éjjeli órák dacára valósággal megröhbennak a bajtársak, mikor embereimmel az ezredparancsnokság fedezéke előtt megállok; Mergl alezredes, ezredparancsnok össze-vissza ölelget engem - mint mondja abban a hiszemben, hogy mindnyájunkat elfogtak, már teljesen lemondtak rólunk, annál nagyobb volt a meglepetés, mikor délután beállított az általam hátraküldött három baka a hírrel, hogy eszünk égába sincs orosz fogságba kerülni. - Mergl alezredes 24 órás pihenőt engedélyez részünkre aképp, hogy egyenlőre nem rukkolunk be századjainkhoz, hanem abteilungom az eddigi két szakaszos beosztásban továbbra is parancsnokságom alatt marad s mint ezredtartalék szereplünk, ebben a minőségben közvetlen az ezredparancsnokság rendelkezik velünk és Mergl megsugja, hogy 24 óráig nem bánt bennünket - persze nagy örömmel vesszük ezt tudomásul! Az emberek meneszt kapnak, aztán az ezredparancsnokság közelében a vasuti töltés oldalában berendezkedünk. András legényem a hírre, hogy este jövünk, már a délután folyamán megásott számomra egy fedezéket ki is bélelte szalmával és vacsorát tett félre számomra; behuzódom a fedezékbe és alaposan bevacsorázom. Közben felkeres Simonics hadnagy legénye Miklós bácsi, kétségbe van esve, a 21-iki támadás óta semmi hír a gazdájáról, tudok-e róla valamit? Sajnos semmitsem tudok Simonicsról, a rohamnál közvetlenül az orosz árok előtt láttam egy pillanatra, hogy aztán mi történt vele, elfogták vagy elesett-e nem tudom; megvigasztalom Miklós bácsit, aztán végignyulok szalmaágyamon - Istenem milyen boldogságos érzés kinyújtózkodni és teljes biztonságban aludni.. Egyébként kinn előttünk egész éjjel szólnak a puskák, több ízben felébredek az éjszakában vadul viharzó puskaropogásra - úgy látszik a kinn maradt 44-esek folytatnak az oroszokkal tüzharcot.

Reggel jó későn - úgy tíz óra felé - ébredek, alaposan kifoszakodom, tiszta fehéreműt váltok, megreggelizem - tisztán, jól lakva, kialudva, mindjárt szebb kinézése van a világnak! Abteilungomon kívül csak ezredparancsnokság van itt a vasuti töltés mögött, a IV. bataillon hajnalban kiment Dolina falu elé, az I. bataillon meg Rokiety falu elé és ott foglaltak állást. Néha-néha elbődül hátunk mögött egy-egy áru különben csendben megy el a délelőtt.

Délelőtt folyamán hallok egyetmást a 21-iki támadásunkról - persze egyszeriben világos lesz előttem sok minden, mit a harcban sehogysen tudtam megérteni. Egyedül a IV. bataillonnak sikerült megnyomni az oroszokat, kivenni őket árkukból és behatolni Dobrotvorba, a Rokiety falu elől támadásra induló és tőlünk északra harcoló I. bataillonunk támadását megállították az oroszok; ez a bataillon csak a Dobrotvor előtti orosz árokig jutott el, az árkot azonban elfoglalni nem tudta és közvetlenül az orosz árok előtt beásta magát. Így az oroszok délután hat órakor nem frontát-törés útján - mint akkor hittem - kerültek baoldalunkba, hanem Dobrotvor északi részéről kiinduló támadással, melyet a Bug tulsó oldaláról sietősen áthozott tartalékokkal hajtottak végre. Ezt az oldaltámadást bataillonunk bal szárnyán harcoló 13. század kapta meg és teljesen felőrldött benne; az oroszok az oldaltámadással visszaszorítottak bennünket, a szeladó bakák pedig tele kiabáltak a világot azzal, hogy az egész IV. bataillont elfogták Dobrotvorban és az oroszok Dolina felé nyomulnak előre, mire Escherich százados bataillonkommandáns stábjával visszament a Dolina falu mögötti vasuti töltés mögé, Mergl alezredes ezredparancsnok meg ilyen körülmények között mit tehetett mást, az orosz állás előtt magát beásó I. bataillont is visszarendelte a vasuti töltésre - ez volt az oka annak, hogy körülünk úgy eltűnt az ezred. A vasuti töltésnél összeszedték a IV. bataillon szeladóit - hiányoztak elegenden a bataillonból, de biz a java csak visszajött - és az összeszedett IV. még a rendben visszavonult I. bataillonok beásták magukat a vasuti töltésbe és előkészületeket tettek egy esetleges orosz támadás visszavérésére; arról persze senkinek sejtelve nem volt, hogy két 4-es század és az én abteilungom közvetlenül Dobrotvor előtt áll és néz farkasszemmel a muszkával, szentül meg voltak róla

gyozdve, hogy egyik nem jöttek vissza, azokat elfogták az oroszok. ~~Кісьмак~~ - hogy eddig milyen veszteségei vannak az ezrednek, pontosan nem tudják, de kétségtelen, hogy nagyon sok a halottunk és a sebesültünk. A halottak között van Brunkala Imre hadnagy, Fleischhammer Károly zászlós s a mi századunkból Bleyer György kadett, kinek egy srápnell ugyszólván leborotválta a fejét; megsebesült Gáspár Sándor zászlós, a 15. századtól súlyosan megsebesültek Dózsa és Battler önkéntesképlárok, ez utóbbinak egy srápnell mindkét lábát eltörte.. Elfogták Kövér György főhadnagyot a 13. század parancsnokát s a 13. század tisztjei közül Fischer kadettot, Káldor József és Eicher Jakab kadettaspirantokat, Marsányi a 13. század őrmestere pedig eltűnt. A mi századunkból elfogták Apáthy László zászlóst, Génesi zugsführert, Hermann képlárt, infanterist Bánóczkyt az ordonáncomat; Lipovniczky Gábor zugsführer, infanterist Réntek - ki beretválni szokott engemet - s infanterist Gulyás István egy kis termetű, de igen mokány ember pedig eltűntek. Simonics Lajosról egyenlőre semmi hír, nem lehet tudni elesett-e vagy elfogták-e.

A Rg.kdo abfertigung hozza, hogy a wielkopolei ütközetben tanúsított magatartásomért az I. osztályu ezüst vitézségi éremmel tüntettettem ki. Nagyon boldoggá tesz a kitüntetés: legalább külső jele is lesz annak, hogy én is voltam háboruban és ott férfi módra megálltam helyemet!

A délelőtt folyamán alig esett egy-két ágyulós, délután egy óra után aztán tüzérségünk egyre szaporábban kezd lőni, két óra felé pedig hátunk mögött már fortissimo harsog az ágyukórus. Elmegyek az ezredparancsnoksághoz megérdeklődni mi ujság s hallom, hogy négy órakor támadunk. Rokietytől keletre az I. bataillon, Dolinától keletre a IV. bataillon, a két 69-es bataillon között pedig az I. osztrák landsturmregiment egy bataillonja támad, az ezred bal szárnyához csatlakozva a 44-esek, jobb szárnyához csatlakozva a 32-sők támadnak, a támadók mögött tartalékot az I. landsturmregiment egy bataillonja és a 22. landwebrinfanterieregiment képez; a három 44-es század, mely Dobrotvor előtt a volt orosz árokban állott, hajnalban elvonult, a kiürített árkot az oroszok ismét megszállták és így az oroszok megint eredeti állásaikat tartják. - Embereimnek meghagyom, hogy senki helyéről el ne mozduljon, hogy ha esetleg szükség lenne ránk azonnal indulhassunk, én magam pedig az ezredparancs-

nokság fedezéke mellett telepszem le; az ágyuzás egyre erősödik, egyre dühödtebbé válik és én hallgatagon figyelem az ágyuk rettentő dübörgését, mellyel egyengetik a mieink útját. Délután négy órakor telefonparancs megy a várakozó batáillonokhoz: vorwärts! Néhány percre rá a mi ágyuink dübörgésébe belevegyül az orosz ágyuk dörgése is, majd meg egyszerre heves puskaropogás és gépfegyverkatakolás hallatszik Dobrotvor felől - a mieink megindultak és az oroszok fogadják őket. Izgalmas órák következnek most; a támadásból nem látok semmit, csak az ágyudörgést és fegyverropogást hallok és néha egy-egy eltévedt golyó fűtyül el fejem felett, de izgalommal tölt el a tudat, hogy közvetlen közelben küzd az ezred és a halál jóbarátok, ismerősök között arat. Egyik cigarettát szívom a másik után, közben az ezredparancsnokságon hallgatom a telefonálást; Falusy százados ezredsegéd-tiszt pillanatra el nem mozdul a telefon mellől, parancsokat, utasításokat küld a tűzvonalba, aztán jelentéseket fogad a tűzvonalból, majd avizál tűzérségünknek, jelent a brigádnak a hadosztálynak - a telefonkészülék mellett grandiózusan bontakozik ki előttem a közelben zajló ütközet drámája. Majd ott hagyom az ezredparancsnokságot, felmegyek a vasuti töltés tetejére és távcsővel próbálok kivenni valamit az ütközet ~~hátr~~ folyásából: seregestől usznak a levegőben a srappellfelhők és a csatatérre boruló füst lehetetlenné tesz minden kilátást; ott hagyom a töltést, megint csak visszamegyek az ezredparancsnoksághoz, ott többet tudok meg mi történik a csatamezőn. Hat óra felé végtatva jön egy vezérkari százados a brigádtól. Lovát az ezredparancsnokságnál hagyja, maga meg előre megy Dolina faluba, berendezkedik egy háztetőn és onnan figyeli az ütközet folyását. - Így tart ez körülbelül háromnegyed nyolcig, ekkor a tűzérségi tűz lassankint megszűnik; beesteledik, a sötétség beálltával a puskák is elhallgatnak. A generalstábler sugárzó képpel jön vissza Dolinából, lovára kap és elvértet - az ezredparancsnokságon azt mondják, hogy a mieink felverekedték magukat közvetlenül az orosz állás elé s most az orosz állás előtt 100-120 lépésre beéssék magukat. Tompa hallgatással, titkokat rejtő sötétséggel teli az este; fáradtnak érzem magamat, készülök lefeküdni. Mielőtt lefeküdnék benézek az ezredparancsnokságra, itt hallok, hogy ép most jött meg a hadosztálytól a parancs: éjjel két órakor a támadó csapatok rohamot intéznek az oroszok ellen, el kell foglalni Dobrotvort és megszállni a Bug nyugati partját. - Nehéz érzésekkel fekszem le, nem hagy nyugton a gondolat, mi lesz ma éjszaka?

1915 július 24

Éjjel fél egy óra tájban bezörget fedezékembe egy ordonánc azzal, hogy azonnal jöjjenek az ezredparancsnokságra. Kitörlöm szemeimből az álmot és megyek az ezredparancsnokságra, hol Falusy százados azt a parancsot adja, hogy abteilungommal szálljam meg a Dolina község keleti oldalán húzódó állásoknak azon részét, melyet a 14. század tartott megszállva a délutáni támadást megelőzőleg. Kögtön alarmirozom embereimet és indulunk Dolina elé, egy órára kinn is vagyunk a kijelölt árokrészben. Meleg nyári éjszaka borul ránk, a végtelen csendet csak néha-néha szakítja meg egy-egy puskalövés. Egyszerre csak felvillan az orosz fényező: a gára végigszalad rajtunk, idegesen rezegve pár pillanatra áll, aztán széles ívben tovasuhan, majd visszatér, emerre a sápadt fénnel áraszt el mindent, pár perc múlva aztán kialusszik és újra sötét lesz a környék. Csend van, az emberek egy része belebámul a sötét éjszakába, mások kezüket fejük alá téve álmodnak az otthonról.

Egyszerre - az óránon pont két óra van - balra előttünk egetverő hurrázás harsog fel a csendes éjszakaiban; a hurrá kiáltás percek alatt végigszalad az egész fronton, örült fegyverropogás és gépfegyverkatakolás rá a váltakra, a mieink megkezdték elől a rohamot. Hirtelen kigyulad Dobrotvort falu, a lángnyelvek végigkergetőznek a még ép házak között, vérszínűre festik az eget és rőt fényükkel bevilágítják az egész környéket. Borzalmasan szép látvány az éjszakaiban lángoktól korbácsolt falu: a tüzfényben apró fekete alakok szaladnak előre, ezer és ezer ajakról harsog a hurrázás szinte önön hangjuktól megmámorosodva rivalganak a kürtök és miközben dühödten ropognak a puskák, rekedten ugatnak a fegyverek, tartalékállásomból dermedten szemlélem az eléretülő és minden fantáziát kicsufoló éjszakai csataképet - ha maga az eleven pokol szabadult volna el lángjaival, káosz hangzavarával, minden borzalmával... - aztán lassankint elhallgat a kurrá fegyverropogás, a hurrázás megszűnik és csend lesz, csak a falu lobog tovább az éjszaka sötétjében - öt napi küzdelem után sikerült végre elfoglalni Dobrotvort és az oroszokat átszorítani a Bug keleti partjára. Orosz foglyokat kísérnek el mellettünk - 500 foglyot ejtettünk - aztán két orosz gépfegyvert és egy orosz fényezőrcipelnak hátrafelé. "Viszik a muszkák szemét" mondják a kék.

az éjszakát szinte észrevétlenül váltja fe

hajnal; amint kivilágosodik megszólal az orosz tüzérség és lőni kezdi a leégett Dobrotvort és a Bug partján magát be-
 ásó gyalogságunkat. A tüzérségi tűz egyre fokozódik, utóbb
 már valóságos vasfőrgeteg zudul a falura és a Bug partjára;
 nehéz, szürkés füst takar el mindent s az ágyuk dübörgésébe
 egyre hangosabban keverődik bele a puskák ropogása. Kilenc
 óra felé nagy megdöbbenésemre a gabonában mindenfelé vissza-
 futó embereket látok hullámozni; egy csoport szaladó egyene-
 sen a mi tartalékállásunk felé iparkodik, embereimmel megál-
 littatom őket, piszkosak, vastag iszapréteggel vannak fedve
 s a rémülettől jóformán csak dadogni tudnak. Kiderül a kö-
 vetkező dolog: a parancs szerint svarmliniánk végig közvet-
 lenül a Bug partját szállta meg; a part azonban meglehetősen
 vizenyős volt, az az előreugró folyókanyarulat, hová a land-
 sturm bataillon került, meg éppen teljesen mocsaras volt, en-
 nélfogva az emberek nem tudták magukat beásni, mert már a leg-
 első spátani vágásra viz jött a parti iszaptól és így teljesen
 fedetlenül feküdtek az iszapos sárban. Az orosz tüzérség ret-
 tenesen verte őket, de egyenesen elviselhetetlen lett helyze-
 tük akkor, midőn az orosz gyalogság is akcióba lépett; a Bug
 keleti partja magasabban fekszik mint a nyugati és a parti
 dombokat megszállva tartó orosz bakák lőni kezdték az ala-
 csonyabb nyugati parton fedetlenül fekvő katonáinkat, szabály-
 szerű céllövészetet tartottak rájuk. A landsturm bataillon
 egy darabig csak tartotta magát, aztán ^{a landsturm} felugorva visszasa-
 ládta magukkal rántva a szomszédos 69-eseket is - most ezek
 hullámoznak visszafelé a gabonában. - Azonnal jelentést kül-
 dök az ezredparancsnokságnak a történetekről azzal, hogy fron-
 tunkon 4-500 lépéses lyuk támadt. Falusy százados azonnal ki-
 jön, tájékozódik, maga is látja, hogy a folyópartnak a landstur-
 mok által megszállva volt részén az eredeti vonal tarthatat-
 lan, nyomban telefonál ily értelemben a brigádparancsnokság-
 nak; a brigádtól negyedóra múlva megérkezik egy vezérkari
 tiszt, ki azután a vonalat ezen a ponton visszarendeli a Bug
 partjáról és új vonalat jelöl ki Dobrotvor keleti szegélyén.
 Nyomban utnak is indítanak két század 32-öst a vonalunkban
 támadt lyuk betöltésére, illetőleg az újonnan kijelölt vonal
 megszállására. Végignézem a két 32-ös század előrenyomulását;
 az oroszok meglehetősen srappellozzák őket, mégis nagyobb baj
 nélkül eljutnak Dobrotvorig, itt aztán megszállják a falu ke-
 leti szegélyén a brigád vezérkari tisztje által kijelölt új
 vonalat.

- A nap többi része minden különösebb esemény nél-
 kül megy el. Az orosz tüzérség dolgozik egész nap, délelőtt

ge tüzzel kellemetlenkedik a mieinknek.

Este a IV. bataillont felváltja a Bug part egy 32-ös bataillon és bataillonunk visszajön hozzánk tartalékállásba. Ezzel parancsnokságom alatt álló bataillon feloszlik és mindnyájan berukkolunk századjainkhoz. Nyomban kezdetét veszi a veszteség megállapítás és a bataillonranzsirozás. A 15 század vesztesége az öt napos ütközetben halottakban, sebesültekben és foglyokban kb. 212 ember / Simonics hadnagy, Apáthy zászlós, Bleyer kadett. többek között Lál, Kaponics, Keller gefreitek. / Ma bizonyos, hogy Simonicsot elfogták, egy 13. századbeli katonának látta, midőn fogságba került; amint a baka mondja utolsó pillanatig verekedett spátnijával s vagy öt munkára gyürte le a földre és csak nagy nehezen sikerült a muszkáknak őt értelmetlenné tenni. Egész szívemből sajnálom szegény fiút, jó barátságban sok nehéz napot töltöttünk el együtt. - A században mindössze 76 emberünk maradt, kikből Mihálffy főhadnagy két szakaszt alakít, az első szakasz parancsnokságát rám bizza - az elfogott infanterist Bánóczky helyett infanterist Lál linkás Ferencet parancsnokká - míg a 2. szakasz parancsnoka Vajda kadett lesz; Vajda kadett át megy tőlünk a 16. századhoz. A IV. bataillon a dobrotvori harcokban kb. 700 embert veszített, a 13. század egészen megsemmisült, a 15. századból megmaradt pár embert beosztják a 16. századba így bataillonunk egyenlőre csak három századból - a 15. 16. századból - áll. Az I. bataillon veszteségei általában enyhébbek mint a mieink, az ezred állományán kb. 50 %-át veszítette el - meg is állapítjuk magunk között, úgy látszik az ezredet azért házlalták fel egy részét két marsbataillonnal, hogy aztán lehessen mit leírni. Feljegyzésre érdemes jelenség, mit nemcsak most, de már az ütközetben tapasztalunk: főképp a frissen jöttek jöttek el, a régi emberek megmaradtak. Oka ennek az, hogy az újonnan jöttekből természetesen teljesen hiányzik a harctéri rutin, úgy viselkednek mintha otthon a gyakorlaton lennének, míg az öregek minden zsirral-hájjal vannak kenve, meglátják és felhasználják a legkisebb golyót, árkot, dombocskát, mi védheti őket, sohasem szaladnak vaktában, folyton számítva és mindenre ügyelve mennek. ... mint a "porosfülűek", ki

kedés befejezése után menázst osztanak; a mozgókonyhák ~~is~~ csak Dolina faluig jönnek, Dolinából kotlikokban hozzák el az ételt és zsákokban a kenyeret meg az egyéb felvételezést.

1915 július 25

Éjjel fél kettőkor parancsot kapunk: bataillonunk felváltja a Dobrotvor északi részén fekvő 44-es bataillont. Azonnal indulunk, két óra tájban ~~éxxxkx~~ Dobrotvor északi részén vagyunk és felváltjuk a 44-eseket; alig távoznak el a 44-esek lassankint már is szürkülni kezd és a kezdődő világosságban kíváncsian nézünk körül új helyünkön. Dobrotvor igen hosszú, észak-dél irányban majd két kilométer hosszúságban elnyúló falu; állásunk a falu északi csücskén húzódik, előttünk a falu alatt folyik a Bug, melynek szélessége kb. 9-10 méter lehet, folyása igen gyors, vize kristálytisza, partjai általában mocsarasak; a folyó előttünk két méter mély, de alább vannak egész sekély helyek is; a tulsó partra hatalmas fahíd visz át, a híd azonban egészen le van égve, csak a megszenesedett bakok és gerendák maradtak meg a hídéből. Egyébként a falu maga a megtestesült pusztulás; öt napon át lőtte a mi tüzérségünk, lőtte az orosz tüzérség, felgyújtotta a mi tüzérségünk, felgyújtotta az orosz tüzérség és most az egész hosszú utcásor végig egy üszkös romhalmaz, a házak földig égve, a fák össze-vissza pörkölődve, nincs egy álló épület, a templomból is csupán két fal meredezik az ég felé és mindenfelé gránátölcsérek terpeszkednek. - A muszkák velünk szemben a Bug tulsó partján vonuló dombokon vannak beásva; Escherich százados bataillonskommandáns úgy rendelkezik, hogy állásunkat csak éjszaka kell megszállva tartani, nappal a falu nyugati oldalán húzódó volt orosz állásban tartózkodhatunk s szakaszunkint csupán egy-egy svarm van benn az állásban.

- Az állásban eltöltött első nap nyugodtan telik el, csupán délután srapnellozza a falut az orosz tüzérség..

A kedélyeket sokat foglalkoztatják az elmúlt napok eseményei, megbeszélik a dolgokat mi történt s mi hogyan történt. Dobrotvor erős hídfő állása volt az oroszoknak a Bugon, melyet két szibériai lövészezred védelmezett; árkaik hosszan elnyúlva körülfogták a falut. A hídfő állás elfoglalására hadosztályunk az 1. landsturm és a 22. landwehr ezredekkel erősítették meg, melyek a támadó csapatok mögött tartalékot képeztek. Azt beszélnek, hogy a mieink nem csak Sokálnál, de Kamionka Strumilovénál is át-

Escherich százados tudtomra adja, hogy hadosztályparancs értelmében minden ezrednél ki kell jelölni egy szakaszt, melynek feladata lesz ellenséges repülőgépekre vadászni és ezredünkben az én szakaszom jelöltetett ki repülőgépvadász szakasznak. Ad irásos utasítást és kilátásba helyez egy elsőrangú látcsövet is. Octobaság az egész, mert repülőgépekre hatásosan csak speciális repülőgép lövő ágyúkkal és gépfegyverekkel lehet vadászni - úgy látszik valaki nagyon unatkozott a hadosztálynál és unalmában kitalálta a repülőgépvadászatnak újabb módját, mellyel mindent lehet csinálni, csak repülőgépet nem lehet lehozni a magasból...

Sohasem éreztem magamat olyan egészségesnek, mint mostanában: csak úgy tobzodom erőben, egészségben! Végyam pompás, emésztésem nagyszerű, alszom mint a bunda, rom a meleg, koplalást, szonjúságot, virrasztást - az örök szabad éjszakai élet vassá edzett, hiszem, arcom olyan piros, hogy majd kicsattan. B kitűnő egészségi állapotom nagyon hat vissza kedélyemre: mindig friss és vidám vagyok, semmi sem ronthatja el jókedvemet - olyan természetesen találok ezt a cigányéletet, mintha mindig így éltem volna. Tele vagyok önbizalommal, kedvvel, erővel s a Halál örökös szomszédaságát csak úgy pezseg bennem az élet! Csak a jó Isten segítsen továbbra is így ..

Egész nap rekkenő hőség uralkodik; bár már óta szelek a szanaszét heverő hullákat, úgy látszik még mindig sok hulla hever kinn a mezőkön, mert hullaszaggal van tele a levegő. Tart a hőség este hét óráig, akkor hirtelen nyíln beborul, majd nagy szélvihar támad, azonban mindössze csöcseppet kapunk, mert a vihar szépen elhúzódik. Úgy látszik jégeső lehetett valahol, mert a levegő nagyon lefűl, este lélegzéssel fázunk.

1915 július 29

Abszolút csend.

Parancs jön, melyet a legénységnek is ki kell adni: szokol jelvényt nem szabad fordani. Azinmagyar nyelvünk értelmetlen képpel hallgatja a parancs felolvasásánál, végén aztán egyik ember megkérdi: kadét ur mi legyen a

1915 július 30

A nap csendben megy el.

1915 július 31

Nagy csend.

Délután egy rozsföld szélén magányos sírhalomra bukkanok - két fából durván összeácsolva keresztje, rajta kezdetleges helyesírással a felírás: "Itt nyukszik egy magyar köz Vitéz". Álltam, álltam s ahogy önkéntelenül is imára kulcsoltam két kezem, tudja Isten, de olyan különös érzés fogott el. Itt fekszik egy ismeretlen, egy valaki, ki valaha - nem is olyan régen - gyűlölt, szeretett mint én, érzett, mint én, meg voltak a maga céljai, tervei, reményei mint nekem s kire talán odahaza most is vár édesanya, feleség, jegyes, gyermek, talán mindennap emlegetik, talán mindennap imádkoznak érte, talán mindennap várják haza és hiába, hiába.. S mint egy parányi kis vízcsepp^ven visszatükröződik az egész világmindenség, emellett az elhagyatott, magányos kis sírdomb mellett valahogy megértettem ennek a nagy világfelfordulásnak, ennek az ezer meg ezer szomorú, parányi, jeltelen sírhalomnak benső igazságát. Nem, ezek a névtelenek - mint ahogy semmisen történik a világon hiába - nem hiába szenvedtek, nem hiába haltak meg. Valami fanatikus hittel hiszek a fejlődésben, a dolgok új rendjében - nos mindenegyedű sírhalom ennek a fejlődésnek egy-egy lépcsőfoka, mindenegyedű durván összeütött fakereszt ennek az eljövendő jobb, magyarabb világnak hirdetője: új élet, új eszményi világ fog kisarjadaní abból az ezer meg ezer névtelen, elhagyatott, jeltelen sírhalomból. Tér év múlva talán senkisen fog tudni róluk névtelenekről, a magyar jövő vértanúiról, de mindig nagy marad az az ország, az a nemzet, melynek a fiai meg tudnak halni az igazságért, a jövőért. S büszke vagyok arra, hogy itt lehetek azok között, kik kiömlő piros vérükkel, halálukkal tesznek tanúságot az új, ^{alt} eljövendő, boldog, magyarabb Magyarországról..

1915 augusztus 1

Egész nap nagy csend uralkodik, a puskák s ágyuk állhatatosan hallgatnak..

ba, azután leveleket írok; irással csapom agyon az unalmat. Néha sétálgatok egy keveset a környéken, majd meg Mihálffy főhadnagytól térek be és nála üldögélek, este pedig korán lefekszem. Legényem Varga András szépen rendben tartja házamat - no valami sok dolga nincsen neki, békésen beverésztet a nap nagyobb részén; András és ordonáncom infanteristáinkkal fedezékem mellett közösen csináltak maguknak egy fedezéket és abban lopják a napot. "Udvari" szabóm a kis Fröschl rendbehozza ruhatáromat, felvarrja a leszakadt fombokat, megreparálja ruháimon támadt folytonossági hiányokat, másodnaponként pedig megjelenik "udvari" borbélyom egy Bodnár nevű tótos beszédű szanitéc, ki leoperálja a szörzetet kemény husz fillérékért arcomról. Micsoda háború az - mondhatná egy hazai civilista - hol még borbély is jár az emberhez? No igen, háboruban vagyunk, de életünk nem áll szakadatlanságban, hanem éljük egy hazai nyárszolgát egész a beretválkozó napokig beosztott életét, ha pedig nem lehet, hát nem lehet, élünk ahogy lehet - ahogy a körülmények engedik..

Mihálffy főhadnagy nagy, tágas, kényelmes fedezéket építtet magának és Stefkovics Gyula a "reklaváló" ordonáncom megszerzi a belévalókat: szőnyeget a padlóra, fali szőnyeget a falra, asztalt, reá terített s díszül egy konyakos készletet, aztán diványt, fotelokat, székeket, a fedezék sarkába virágállványt, no meg képeket, falicrát s egy kalickában két kanári madarat - úgy néz ki Mihálffy főhadnagy fedezéke mint valami tultömött falusi szalon; ha egyszer tovább megyünk innen a jámbor csuesok ugyancsak csodálkozhatnak majd, hogy micsoda fényes berendezésű lokalitás találtatik itt egy buzafölde közepe a földbe ésva. / Hogy honnan szerzi Gyula a sok dolgot az az ő titka. / Közvetlenül Mihálffy főhadnagy fedezéke mellett rendezkedik be a "stáb", holczer őrmester, dienstfűhrender, egy sárga képű, pattogó beszédű ember, aztán Stefkovics Gyula, Billig Márton ordonáncom, no meg a századhornista és Mihálffy tisztiszolgája. Mi századbeli tisztok eleinte Mihálffy fedezékében ülünk össze, utóbb Mihálffy egy külön századtisztikaszinót építtet a fedezéke mellett és ez lesz a gyülekező helyünk; tágas helyiség ez, melybe Gyula ordonáncom asztalt, padokat, képeket szerez - itt szoktunk összeülni trécselni, ~~xxxxxx~~ megbeszéljük az ezredplettykéket, játszadózunk a "Dobrotvor" kutyával - fiatal kölyökku-tya, melyet ugyancsak Gyula ordonáncom "reklavált" - sőt még néha énekelgetünk is, Mihálffy főhadnagynak van egy jóképű sze-

wendung".

Varsó elestével kapcsolatosan az ezredben elhatározzák, hogy megheccelik kissé a muszkákat. A regimentspionirok csinálnak egy hatalmas deszkatáblát, egy totul tudó atyafi nagy cirill betűkkel oroszul rómázolja: Varsó ~~székes~~ és a vanguard elesett, a tábla tetejére pedig magyar, német és török zászlócskékat erősítenek. Besötétedés után aztán három léány kiviszi a táblát és a Bug tulsó partján karóra kitűzik; mikor szerencsésen visszatérnek megkezdődik a "koncert". A regimentshornista "hacht acht"-ot fúj, majd elfújja a takarodót, aztán három hatalmas sortűz dörren el a muszka állás felé. Persze örült lövöldözés indul meg az oroszok részéről is, beletelik egy félóra míg újra csend lesz.

1915 augusztus 6

Az oroszok reggel felfedezik az állásuk előtt álló kilobogózott nagy táblát. Megpróbálják bevinni magukhoz, de nem lehet, mert a bakatársaság erősen vigyáz a táblára; mikor néha látható lesz egy-egy cyanus szándéku muszka, azonnal értésére lesz pár lövéssel adva, hogy felesleges fáradoznia. Dühükben szegények mit tehetnek mást, csak úgy porzik, akkorákat lönek a táblába. - Este aztán újra kilopóznak a legények a tábláért, sikerül is behozni, +2 lyukat olvasnak meg rajta. A behozott táblát hazaküldik Vincze Oszkár hadnaggyal, ki ép utazik haza az ezredzászlóval. Az ezredzászló az első napoktól kezdve a harctéren van az ezreddel, azonban az első szerbiai ütközetektől eltekintve, állandóan hátul becsomagolva őrzik. A modern föld alá bujó háboru teljesen megfosztotta egykori nagy lelkesítő jelentőségétől és most hazaküldik, hogy parádézzanak vele otthon a kádernál.

1915 augusztus 7

Az orosz tüzérség délelőtt párat lő ezredparancsnokságunk irányába, egyébként a nap csendben megy el.

Divatha jön, hogy a tisztek a fehér inggallért kihajtják a zubbonygallérra; tulajdonképen csendes kacérkodás ez a tisztasággal, a csinnal, mutatni akarjuk, hogy mi lö-

befehlt, mely szigorúan eltiltja a gallér kihajtást, Tudomásul vesszük a parancsot, aztán csak hordjuk továbbra is kihajtva az inggallért, azok a jó urak, kik ezt a parancsot gyártották, ugysem dugják ide az orrukat ellenőrizni inggallérjainkat..

1915 augusztus 8

Krausze alezredes visszajön a 3-as bosnyákoktól és újra átveszi az ezredparancsnokságot, Mergl alezredes, ki eddig helyettesítette őt, megint a IV. bataillon parancsnoka lesz, Escherich százados pedig a 4. század parancsnokságát veszi át. Az I. bataillonparancsnokságát Trautmann Egon százados veszi át, ki eddig a divisionstrén parancsnoka volt,

1915 augusztus 9

Borus, esős nap. Abszolút csend.

1915 augusztus 10

Nagy csend.

Krausze alezredes délelőtt végigjárja és megsejleli az ezred állásait.

Körülöttünk még mindenfelé lábon áll a gabona; hogy a gabona kárba ne vesszen, az ezredparancsnokság elrendeli, hogy a hátunk mögött lábon álló gabonát - már amennyire a muszkától lehetséges - le kell aratni. Hogy felpezsdül egyszerre a bakatársaság! Rekvirálnak Dolinából kaszákat s neki a rengő gabonának: csak úgy ég az emberek kezében a munka, egymással versenyeznek, ki végja a nagyobb rendet, oda sem néznek a mezőn néha végigfűtyülő muszka golyóknak, azt mondják rájuk: nem gilt, az első vonalnak szólnak, nem nekünk! Aratnak egész nap; a learatott képeket az ezredparancsnokságra szállítják.

1915 augusztus 11.

A nap csendben megy el.

Egész nap folyik az aratás. Ma már előmerész-

230

Ezidőig minden századnak külön tiszti menázsa volt, a századszakácsok készítették a tiszti kosztot is; persze alány század,annyiféle volt a tiszti menázs is: aszerint mint a századszakácsok ügyesebbek vagy kevésbé ügyesek voltak, a századparancsnok többet vagy kevesebbet törődött a konyhával,ettek jó vagy kevésbé jó menázst,voltak századok, hol a tisztek kitűnően éltek,más századoknál meg kutyának való volt a tiszti koszt. A különbségek kiküszöbölése végett most az ezredparancsnokság megszünteti a külön századtisztimenázsokat és bataillonmenázsokat állít fel.

Este - Ferenc József király születésnapjának előestéjén - zenés takaródo van, az ezredbanda zeneszóval, lampionosan járja be a tábort.

1915 augusztus 18

Az ezred Ferenc József király születésnapját ünnepli. Az ünnepre nagyszabásu programot állítanak össze, sajnos az ünnepséget ugyancsak mezzavarja az eső.

Reggel öt órakor zenés ébresztő van, majd délelőtt 9 órakor fellonbozva, marsad juszti runghban tábori mise-re vonul az ezred. A misét Horváth ezredlelkész mondja, közben az ezredzenekar egyházi énekeket ad elő; mise után Horváth főtisztelendő hatásos beszédben emlékezik meg arról a királyúségről, mely mindig magasán lobogott a magyar nép szívében s melyet muló félreértések ideig-óráig elhomályosíthattak, de végleg soha ki nem írthattak. - Az egész tábori mise alatt különben csak úgy szakad az eső, mise után csuromvizesen kerülünk vissza sátrainkba.

Déli egy órára az ezredparancsnokság előtti térségen, az ezred összes tisztjeinek részvételével közebéd van tervezve; az eső miatt már egészen lemondunk arról hogy meg lehessen tartani az ebédet, mikor ugy tizenegy ora felé eláll az eső, a felhők kezdenek megszakadozni, sőt háromnegyed tizenkettőkor a nap is előbujik a felhőrongyok közül. A már előre felállított padáokat, asztalokat letörlik, a térséget lombfűzésekkel, lampionokkal, magyar, német, török, osztrák zászlócskákkaal szépen feldíszítik, megterítenek - mégis meg lesz tartva a bankett. Lompás ebédet eszünk végig, peccsenye után feláll Krausze alezredes és szép beszédben álteti öfelségét, beszéde nyomán háromszor zug fel az éljen. Ebéd után jó sokáig maradunk együtt, a hangulatot ugyancsak emeli az ezredbanda játéka, még inkább a felszolgált pezsgő - alapo-

6

Bankett Ferencz József király születésnapján
1915.VII.18.

8

Bankett Ferencz József király születésnapján
1915.VII.18.

század 40 embert vesztett az ütközetben, a többi századok vesztesége ehez hasonló, 30-40 ember között mozog; egykori szakaszomból többek között elesett Fálinkás Ferenc, a volt ordonáncom - derék jóra való legény volt Fálinkás, őszintén is sajnálom őt - aztán infanterist Bodó, Deckner stb. Legsúlyosabb veszteségei vannak a 14. századnak, mely jóformán megsemmisült az ütközetben, alig maradt a századból 20 ember. Az ezrednek sikerült 29-én délután az első orosz vonalat elfoglalni, az elfoglalt orosz állásban aztán az ezred megállapodik; ugyanekkor Lániczél Miklós zászlós nem nézve se jobbra, se balra a 14. századdal megy tovább a második vonal ellen, elkeseredett küzdelem után alkonyat tájban sikerül is neki betörni az oroszok második vonalába. Az oroszok egyik támadást a másik után indítják a 14. század ellen a 29-éről 30-ra virradó ~~éj~~ éjszakán s a század teljesen magára hagyva, beékelve az orosz árokba kétségbeesve harcol a folyton megújuló orosz támadások ellen; a század nem ~~birja~~ bírja magát tartani, a véres öldöklésben egymás után pusztulnak el az emberek s alig maradnak néhányan; végre is Lániczél megmaradt pár emberével 30-án hajnalban kénytelen visszatérni az ezredhez, mely aztán a nap folyamán folytatja tovább a támadást a második vonal ellen. Az ezrednél nem akarják elhinni a történeteket, kizártnak tartják, hogy Lániczél a 14. századdal egyedül képes lett volna betörni az oroszok erősen kiépített második vonalába és ma hajnalban az oroszok visszavonulása után Falusy százados, ezredsegédtiszt felhívja Lániczélt mutassa meg neki a helyet, melyet állítólag elfoglalt. Lániczél odavezeti, szörnyű látvány tárul itt elénk: orosz és 69-es halottak tömege hever egymás hegyén-hátán, még a halálban megmerevedve is fogják, tépik, marcangolják egymást - Falusy százados összeborzad, szó nélkül sarkantyuba kapja lovát és elvágtat; kénytelen elhinni, hogy Lániczél az előző éjszakát benn töltötte az oroszok második vonalában.

- Kulikovban éjjelezünk.

1915 szeptember 1

Kulikovból reggel hat órakor indulunk tovább; utunk keleti irányba vezet. A vidéknek nagyon egyhangu a képe, az egymásra következő falvak mind le vannak égve, az egyikben egy nagy gyárat látunk földig égetve, Délelőtt 10 órakor Maziarniába érünk, a faluban találjuk

Előrenyomulás a Styr felé

Az ezredparancsnokság: Falusy Jenő százados, Schertler Pál százados, Krausze Lajos alezr.

Előrenyomulás a Styr felé

A 69/IV. zászlóaljparancsnokság: Mergl Jenő alezr., Tar Antal zászlós 1915 IX.

sam. Mondhatom förtelmes feladatot kapok ! Szuronyos bakáim-
 mal megyek házról házra s szedem össze az embereket; minden-
 felé gyerekek bögnék, asszonyok sikorognak, öregek ordítognak,
 letérdelnek elém, körülkulcsolják lábaimat, még a bakkancsomat
 is csókolgatják - halálra vannak rémülve, úgy látszik azt bi-
 szik, hogy ki lesznek végezve és mi nem tudunk velük beszél-
 ni, nem tudjuk őket megnyugtítani, nem tudjuk velük megértetni,
 hogy nem lesz bánatódásuk s nem kell félniök.. Szinte tehetet-
 lenül állok szemben ezzel a síró, jajgató, átkozódó, kétségbe-
 esett asszony és gyerekekkel, magamban mindig kénytelen va-
 gyok arra gondolni: Istenem ha ott on hozzánk állítanának
 be így szuronyos idegenek, titokban meg attól félek, hogy az
 oroszok az Ikva tulsó partján meghallják a rettenetes sival-
 kodást s még közénk vágnak pár grappnellit - de hiába, parancs,
 az parancs, lényelem az undort s amilyen kinélettel csak le-
 het összeszedem az embereket s az este sötétjében lassu, ki-
 nos menéssel beviszem őket Turjára. Az ezredparancsnokságon
 hallom, hogy állásaink közelében fekvő orosz falvakat mind ki-
 ürítik és a lakósságot Turja közelében egy erdőben összponto-
 sitják, hol állandó felügyelet alatt lesznek. A behozott csu-
 sokat egy őrmester vezetésével azonnal küldik tovább a kije-
 lölt helyre, én meg embereimmel indulok vissza Berelbe; lesz
 úgy tizenegy óra, mire hazaérek, mikor lefekszem sokig fülén-
 ben cseng még az asszony és gyereksivalkodás..

1915 szeptember 11

az Ikva nyugati ^a partján mintegy 150-200 lé-
 pésre a folyótól egy dombhullám húzódik és ezen a hosszan el-
 nyúló dombhullámon közvetlenül egymás mellett, egymással majd-
 nem összenöve négy falu épült és pedig északról dél felé ha-
 ladva Komarovka, Berel, Minkovce, Sopanovcyk. A II. bataillo-
 nunk Berel előtt áll, az eddigi Turján táborozó I. bataillo-
 nunk pedig ma állást foglal Minkovce és Sopanovcyk falvak el-
 lött - akár ezredünk Komarovka déli szegélyétől Sopanovcyk
 déli szegélyéig terjedő vonalat szállja meg. Minkovce és So-
 panovcyk közötti részen is megindul most az állásépítő munka;
 az ezred kap egy pionir- és egy arbeiterabteilungot, melyek a
 stützpunktokat építik és az állás elébe éretakadályt húznak;
 nyugodtan lehet dolgozni, mert az oroszok a folyón túl nagyon
 csendesen viselkednek, puskalövést alig hallani. Állásaink ál-
 talában Berel, Minkovce és Sopanovcyk falvak keleti szegélyén
 húzódnak, amint a helyi viszonyok engedik, vagy szükségessé
 teszük közelebb vagy távolabb a felutal.

retik: a tetelefonisták és az oronancok az udvaron csinál-
 ják meg ~~szőke~~ a fátörzsek felhasználásával fedezékei-
 ket; a szobák úgy néznek ki mint valami dísznő-öl, tele
 lesznek sárral, szénával, szalmaival: piszkosak, sárosak va-
 gyunk is a piszok meg a sár velünk együtt bekerül a szobák-
 ba, ahol az ágynak szénából, szalmaiból csinált fekvőbe-
 lyek ~~potolják~~ a falakba mindenfelé szöveget vernek ^a fát-
 zások és a felszerelési tárgyak számára; a butrókat fel-
 tördelték, felfészegették, a bennük levő dolgokat szanaszét
 viszik. ~~Amíg~~ ^{Amíg} vagyunk pár napja a kastélyban és már is ~~m~~
~~szomorúan~~ ^{szomorúan} néz ki ez az idejövételünkor olyan elegáns
 és uralkely..

1915 szeptember 13

Élután beállit hozzánk a kastélyba had-
 osztályunk vezérkari főnöke Lohenlohe herceg vezérkari or-
 nagy - beretvált képű, monoklis, elegáns ur - mindent megnéz
 s ^{mondja} kiadja a rendeletet, hogy a zongorát el kell szállítani
 a hadosztályhoz; este el is viszik Titze százados nagy ke-
 serűségére a zongorát.

Serebben és Kinkovcában nincs már semmi
 lakosság, ellenben Sopanovcokban még mindig vannak falusi-
 ok. Goldoni százados délután parancsot ad, hogy szedjem össze
 a még Sopanovcokban ~~xxx~~ levő csuesokat és kísérem át
 őket Turjára. Csak úgy forrok a düttől, mi vagyok én, pecér,
 hogy állandóan asszonyokra, gyerekekre vadásztatnak velem,
 nem volt elég egyszer, minden falut velem szegváltatnak
 meg a Orditozás, jajgatás, káromkodás, rítázkodás, tkozódás,
 sirás, vinyogás - pfuj ! Késő éjjel lesz mire hazatérjek
 az expedicióból.

1915 szeptember 14

Az éjszakába benyuló "kirándulás" után
 csak jó későn ébrednek: a kastély nagyon mozgalmas, lotnak-
 futnak az emberek és mindenfelé nagyban pakkolnak - mi
 történt, mi kavarta fel így a kastélyt ? Az éjjel meglóg-
 tak az oroszok, kapom a választ. Gyorsan felöltözködöm,
 összepakkoltatom András legényemmel a dolaimat, aztán le-
 sőtélok az Ikva felé - tényleg odaát nagy a csend, teljes

A 69/6. század Berehben, 1915 IX.

Kring Gyula hadnagy, Feifarek József zászlós, Goldoni Santo százados, Berkovics Brunó főhadnagy, Kreutzer Ferenc hadnagy
Molnár Endre zászlós, Dr. Klein s. orvos, A, J.

A 69/6. század Spalenáján, 1915 XI.

Dr. Fenyő István zászlós, Alapi Salamon Gyula kadettaspirant, A, J. Kring Gyula hadnagy, Mattesz Endre főhadnagy,
Topos József zászlós, Czindl S. zászlós
László szakaszvezető, Pálházi őrmester

262a

Spalenaja 1915. szept. Ezredtrén, ökörvágás

262b

Sopanow 1915. okt. 6.

van, puska lövést sem lehet hallani.

Itt ülök egy lyukban, mit katonák schützengrupe-nek neveznek és várom az estét, hogy kibujhassak kicsit kinyújtani tagjaimat. Ülök, ülök közben szorgalmasan didergek, kissé hüvös az idő - hiába oroszországban vagyunk, egy hónap múlva azt hiszem java tél lesz itt.. Didergek s közben hazagondolok, színház, könyvek, hangversenyek, kávéház, korzó... eh talán nem is léteznek ezek a dolgok, ellenben hideg, szél, hórigázás, szabad ég alatt valami kis gödörben alvás, ezek, ó ezek igen! s itt hol csak néha lát az ember és csak akkor is hetes újságot s itt hol a magasabb zenét egy-egy ábrándozó baka kis szájharmonikója képviseli, olyan különös elgondolni, hogy volt idő, midőn színházba, hangversenyre járt az ember, volt idő, midőn modern könyveket és egészen friss és aznapi ~~újságot~~ újságot olvasott az ember és volt idő, midőn nem érezte teljesnek a napot egy 15-20 perces korzózás nélkül, mondom olyan különös mindezt a hüvös oroszországi éjszében egy gödörben dideregve elgondolni. Lezúrtam az embernek, hogy érvén és elhagyatottan vár odahaza ránk a szekrényben egy zsakett, egy frakk, a kis könyves polcon olvasatlanul sárgul néhány modern magyar könyv s hogy tudja Isten kire mosolyog most az a szőke kis lény, ki tavaly titokban, ó de szívesen és merészen nézett néha az ember szemébe - ilyenkor az ember lelkét halk, titkos vágyódás fogja el a meleg, csendes, békés polgári élet után, annak nem kirvirágokkal ékes, dicsőséggel teljes, de hajánál bensőségesebb, annál melegebb érnei után s miközben lassan, barátságtalanul, ellenségesen sötétedni kezd, a hideg szél meg végig borzongatja az embert, fájó szívvel gondolkunk az otthon most kigyulladó lámpákra, az esti korzó mozgalmasságára, a fényben uszó király utcára..

- Eh katonák vagyunk, ne élnedozzunk - hideg van, feltűröm köpenyem gallérját, úgyis besötétedett, mozdítunk egyet..

Az estében átsétálok Berkovics főhadnagyhoz, ki a másik szakasznál ásatott magának fedezékét; alig vagyok nála pár percig, amikor egy bataillonsoródnak érkezik azzal, hogy este felvált bennünket a 16. század, felvált-

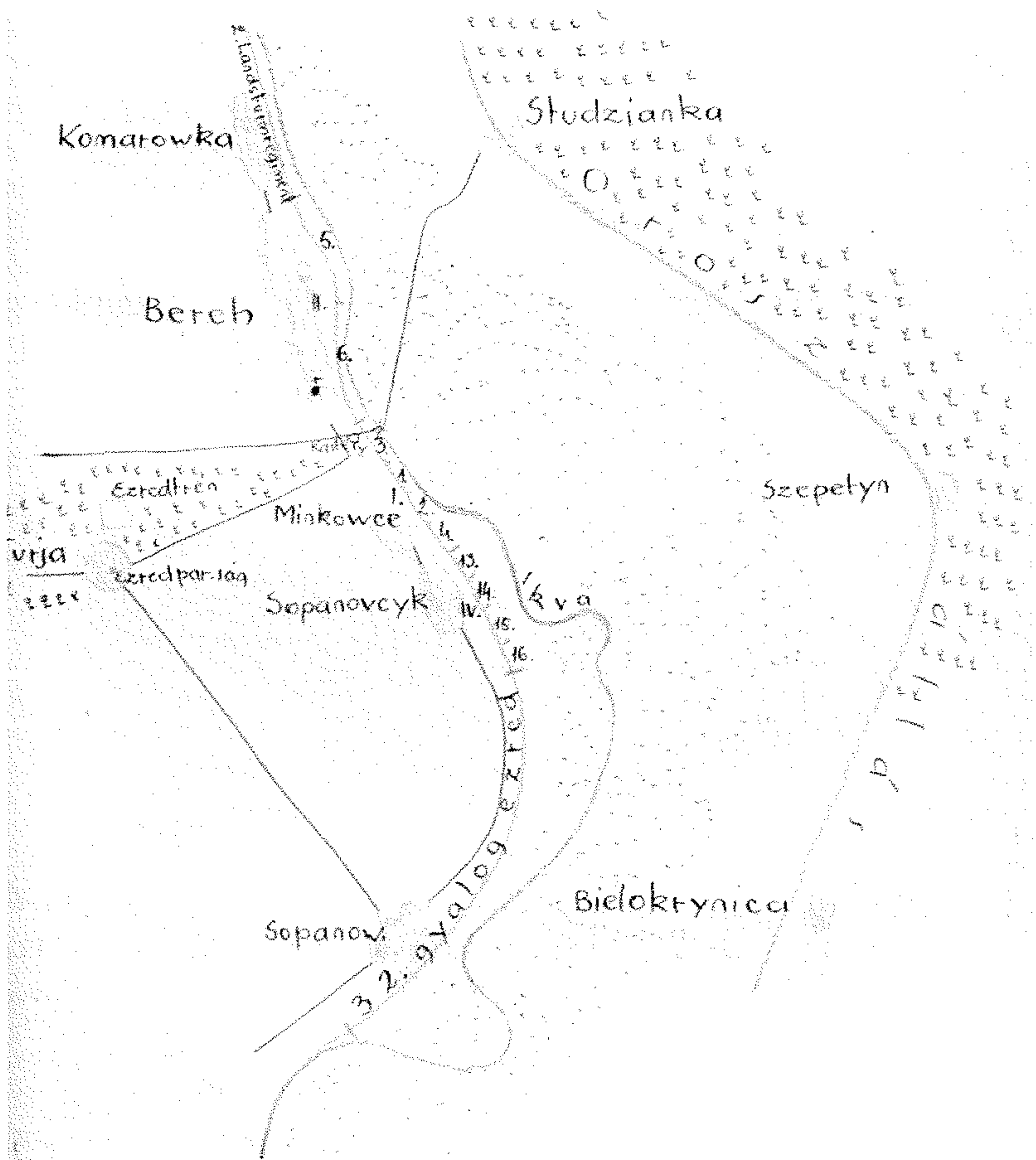
roszok. Parancs jön, hogy minden ember löjjön ki öt patront; előfordulnak a lövések, tüzünkre semmi válasz nem jön. Már most nem biznak-e az oroszok hallgatásában, vagy éjszaka nem akarnak akcióra kezdeni nem tudom, de nem történik tovább részünkről semmi.

1915 szeptember 18

Az oroszok már kora hajnalban megkezdik a visszavonulásukról elterjedt híreket: erősen gránátolni kezdik Berehet és az 5. század állásait. Dölgötés után újra megkezdik az orosz tüzérség és körülbelül egy óra hosszat lövi lassu tüzzel az ezred állásait. Az este igen nyugtalanul megy el, hol itt, hol ott kezdődik lövöldözés, a sötétben folyton füttyrésznek a golyók.

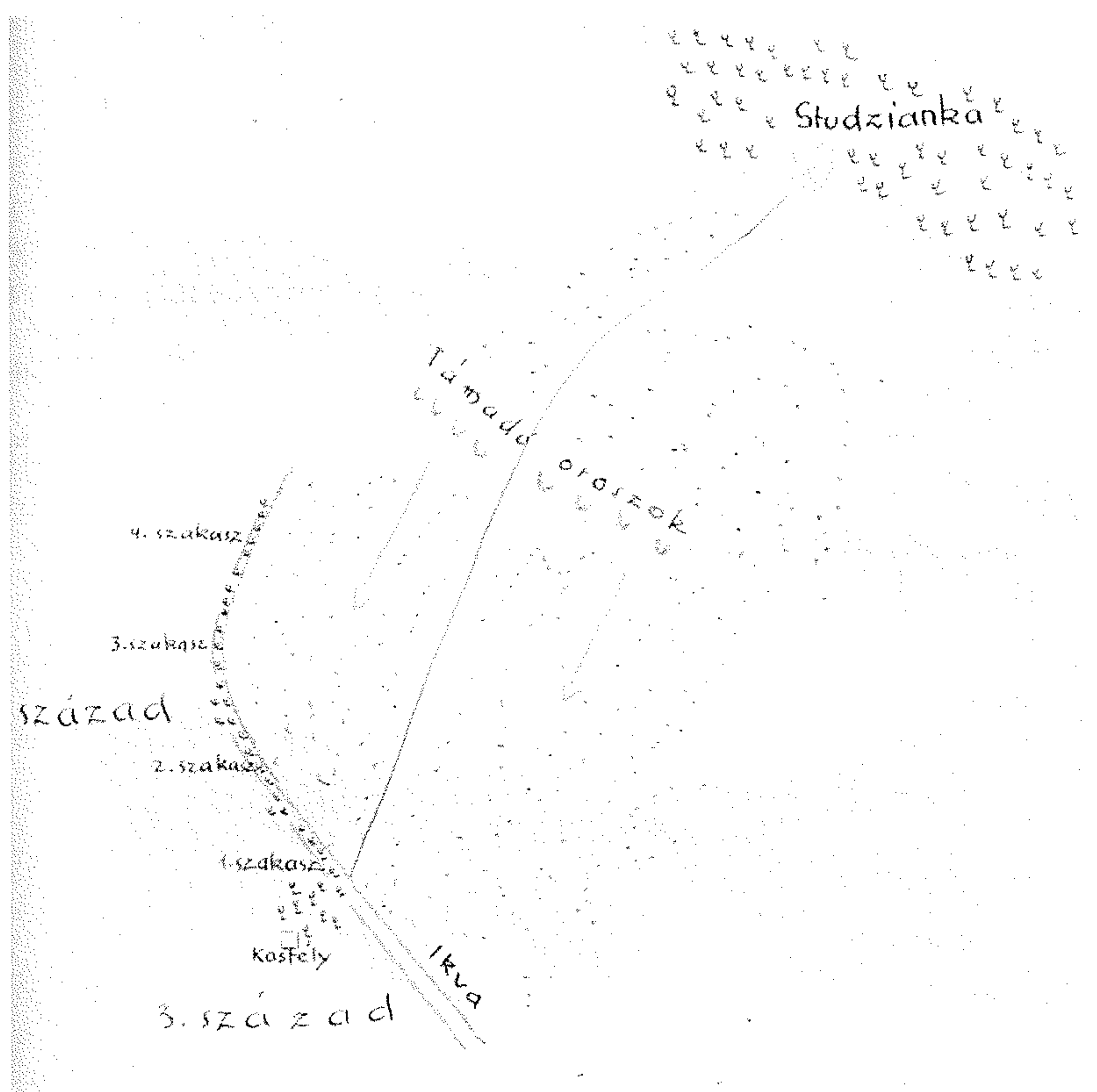
1915 szeptember 19

Hajnali öt órakor bekopog hozzám a házba Péter őrmester, a század hatalmas bajszu dienstfőrendere. "No mi baj őrmester ur?" - "Tessék azonnal felkelni, az orosz tüzérség nagyon dolgozik és odaát Studzianka körül gyanus mozgódás észlelhető, valószínűleg támadni fognak az oroszok!" - Kitérlöm szememből az álmat, felkelek és kinyitok az állásba; az emberek az árokban teljes felszereléssel állnak már, alarmirozták őket is. Tényleg a muszka egyuk ugyancsak szólnak, főleg a kartály környékét lövik, téveséssel meg látni lehet, hogy odaát erősen mozognak az oroszok: Studziankából kisebb-nagyobb csoportokban húzódnak át a folyó melletti erdőbe.. Nézegetjük az apró, sárszin köpenyes alakokat, egyszerre aztán úgy fél hat tájban észrevesszük, hogy négyesével, ötösével szűröngöznek ki az erdőből és megindulnak előre. Nyomban konstáljuk azt is, hogy állásunk, melyet a IV. batallion állott ki, kitűnő lehet ugyan az áradás ellen, de abszolút használhatetlen a harcban, Studziankát és környékét ugyan látjuk árkainkból, ha azonban az oroszok közelebb jönnek a parti bokrok és fák eltakarják szemünk elől őket és így majdnem észrevétlenül közelíthetik meg az ikvat. Berkovics főhadnagy nyomban kiadja a parancsot: le az Ikva partjára! Futólépésben levonulunk s a parti bokrok és fák között minden szakasz külön-külön elhelyezkedik. kilátásunk levessz.

261

Az ezred állása az Ikva mellett
1915 IX. 7.

265

Orosz támadás Bereh ellen
1915 szept. 19.

A 69/6. század Berehben, 1915 IX.

**Kring Gyula hadnagy, Feifarek József zászlós, Goldoni Santo százados, Berkovics Brunó főhadnagy, Kreutzer Ferenc hadnagy
Molnár Endre zászlós, Dr. Klein s. orvos, A, J.**

A 69/6. század Spalenáján, 1915 XI.

**Dr. Fenyő István zászlós, Alapi Salamon Gyula kadettaspirant, A, J. Kring Gyula hadnagy, Mattesz Endre főhadnagy,
Topos József zászlós, Czindl S. zászlós
László szakaszvezető, Pálházi őrmester**

20

Arató Jenő, Domján Dódi, Alacs Ervin, Domján Béla, Fülöp László
szabadságon Pécsen, 1915.XI.

Egerszeghy Ilka.....9

at égare kátt annak a millió
mesterek a vére, kátt megkálta ég emker stórkéért
s nettetés lesa a lékésének tudatára ébredt nép
bosszúra. Most mit alát, most mit aradás, de
hísten, hinc meste az idő er felbred az aló órá..

támad és nekünk nincsenek fedezékeink; mindenesetre megnyug-
tatónak hat, hogy előttünk folyik az Ikva s a folyó tulsó 264.
partján elég erős drótakadályunk van, ha a kialakuló ütközet-
ben nem is lesznek rendes állásaink, még sem lehet bennünket
olyan könnyen megközelíteni. Legőnyosságunk nagyban és, mi tiszt-
tek pedig távcsóval figyeljük az erdőből kisebb-nagyobb cso-
portokban előszivárgó oroszokat; meglehetősen távol vannak még
s így puskával nem érdemes rájuk lődni, ellenben tüzérésünk
szorgalmasan küldözgeti feléjük a srappellüdvözleteket.

Csak úgy kilenc óra felé alakul ki határozot-
tabban a küzdelem. Szakadatlanul ontja az erdő az oroszokat,
kisebb-nagyobb csoportokban sz. ladnak 40-50 lépést, beássák ma-
gukat, majd újra előbbre jönnek, újra beássák magukat; tüzérés-
ünk erős tűz alá veszi studziankát, de különösen a mellette
szülő erdőt, erre mint a megholygatott darázsfaszkekből a da-
razsak, ~~csak~~ úgy özönlének elő az erdőből az oroszok - csak
úgy nyüzsögnek előttünk a bukácsolo, előreszaladó, pillanat a-
latt eltűnő kis alakok. Ikor 800 lépésre eléjük érnek meg-
nyitjuk rájuk a puskatűzet - nyugodtan, minden lövést célózva
lőjük őket; tüzérésünk tüze is borzalmasra fokozódik, szin-
te másodpercenként adja le a muszkákra a légéket, szalvékat,
bicegnek is ám vissza a sebesültek és sárgálik a mező az o-
rosz hulláktól; néha úgy tűnik fel, mintha megtörne a táma-
dás, de akkor az erdő újabb tömegeket dob ki magából és jön-
nek tovább előre. Nyilvánvaló most már támadásuk iránya is;
az Ikva tulsó partja mocsaras, vizenyős s a vizenyős réteken
keresztül studziankából Berehbe szép, széles, feltöltött ut-
vezet, ennek az utnak a mentán iparkodnak előre a kastély fe-
lé. Így a támadás súlypontja közvetlenül a kastély előtt
álló 3. századra és a kastélytól balra álló 1. és 2. szaka-
szunkra esik, az orosz tüzérés is állandóan őket lövi. Az
én szakaszom és a 4. szakasz azt lehet mondani pátolyból
nézi a támadást - tüzérési tüzet nem kapunk, az előrenyo-
muló oroszok állandóan az oldalukat mutatják felénk, úgy hogy
mi kényelmesen oldalazhatjuk őket. Miután nálunk a veszély
nem nagy, a 3. svarmomat Berkovics főhadnagy rendelkezésére el-
küldöm a 2. szakasz megerősítésére, magam csak három svarm-
mal maradok. Egyébként hadosztályunk egész frontján folyik a
küzdelem, az oroszok nem csupán ezredünket támadják, de támad-
ják a Sopanovnál álló 32-sőket is. / A hadosztály másik két
ezrede a 3-as bosnyákok és a 44-esek nincsenek benn a front-

ban, hanem hátunk mögött állnak tartalékban./

Délután három óra felé majdnem hogy kritikus lesz a helyzet. Deóra a nagy tűzérési és gyalogsági tűznek az oroszoknak sikerült magukat annyira felküzdeni, hogy egyes helyeken az Ikva tulsó partján levő drótakadályaink előtt állnak - egyszerre meg telefonértesítés jön, hogy a 32-sőknél sikerült az oroszoknak átkelni az Ikván és behatolni a 32- és 33-árkokba, ellentámadás lesz és feltétlen ki kell tartanunk, míg az ellentámadás sikerre vezet. Előttünk makacsul közeledő ellenség, esetleg az ellentámadás nem sikerül és akkor minden pillanatban oldal vagy épen hátbatámadást kaphatunk - egyszerre nagyon komolyak leszünk, kezd a játék nem babra menni..

Tűzérésünk rattenetesen dolgozik, borzalmat nézni milyen pusztítást végez az előttünk nyüzsgő oroszok között: szakadatlanul zuhog közéjük a gránát és végja szét őket, ők pedig mint az örültek ugrálnak, szaladnak - látok egy alakot, ki mellett ép akkor vég le a gránát, mikor felugrik hogy előreszaladjon: a rémlettől szinte kővé merevedve áll és bémul a mellette felszökő óriási földaugóra.. Csakhamar aztán Sopanov irányából is erős egyudörgés hallatszik, megindult Sopanovnál az ellentámadás; harsognak az ágyuk, keletelnek a gépfegyverek, ropognak a puskák - rövidesen kapjuk telefonon az öröndetes hírt: az ellentámadás sikerrel járt, a 32- sők tartalékban álló bataillonjának sikerült kiverni a muszkákat az elfoglalt 32-és 33-árkokból és most ott fejüket vesztve menekülnek a muszkák. az orosz támadás előttünk is megakad, hiába hoznak ki az erdőből erősítéseket, nem képesek előbbre jutni, sőt kisebb csoportok kezdenek visszafelé igyekezni. az I. szakasz előtt az Ikva tulsó partján közvetlenül a drótakadály előtt sikerült egy csomó orosznak beásni magát - keményen lövük őket, az I. szakasz emberei pedig kézigránátokkal traktálják az orosz társaságot; az oroszok visszapuskáznak, egy darabig csak folyik a lövöldözés, de aztán úgy látszik az oroszok megelégedik a mulatsággal, mert úgy hat óra tájban előbb egyesével, utóbb kisebb-nagyobb csoportokban elkezdenek visszahúzódní.

Lassankint leszűll az este, a sötétség beálltával megszűnik a harc is, este nyolc órára már teljes a csend; az orosz támadás az egész fronton vissza lett verve - a kritikus 19-ike ebben a hónapban sem múlt el verekedés nélkül! Századunk vesztesége mindössze egy halott és egy sebesült.

egy bokorban madarak szólnak, a nap süt, béke van s ott vala-
 -ol messze, nagyon messze most emberek söldösik egymást, embe-
 -rek támadnak egymásra dühös indulattal, vérben forgo szemek-
 -kel - milyen különös is az élet, milyen kegyetlen Uram Isten..
 Zöldelnek a fák, szólnak a madarak, méseegyszer utoljára a hal-
 -dókló nyár felölti egész pompáját s mi ahelyett, hogy elémul-
 -ve gyönyörködne a természet szépségében, a ragyogó zöld
 -szin szerféle változatában, az ég csillogó kékjében, ahe-
 -lyett hogy kacagva benteregnék a bársnyos fűben és egy-
 -mást kézen fogva naiv bémulattal állnánk meg a bokorban csi-
 -cseregő madárpár előtt, mondom ahelyett gyűlöljük egymást, öl-
 -dössük egymást, - milyen kegyetlenek vagyunk egymáshoz és mi-
 -lyen kegyetlen hozzánk az élet.. Tudunk-e még valaha örven-
 -deni a napsütésnek, s rajt felejtjük-e még valaha szemünket
 a nyiló vadrózsabokron? Megtenuljuk-e valaha egymást szeret-
 -ni?

Ész nap nyugtalanul várjuk a híreket, mi
 történik északon. Délután öt óra felé lassan eltal az ényu-
 -dörzés, majd este hét óra tájban a hadosztálytól telefonérte-
 -sítés érkezik: az oroszok a nap folyamán hadseregünk balszár-
 -nyához csatlakozó ruhálló hadsereg ellen támadást intéztek, a
 támadás azonban elkeseredett küzdelem után az egész vonalon
 vissza lett verve.

1915 szeptember 25

Ész nap abszolút csend.

Az esti r.f.kdo beferticuna hozza, hogy Berko-
 vics főhadnagy mint ^{sz. a. u. f. d. r. s. t.} regimentsspioniroffizier átveszi a ^{u. f. d. r. s. t.} pionir-
 -^{sz. a. u. f. d. r. s. t.}abteilung parancsnokságát, helyette pedig a 6. század parancs-
 -noka Andrits Rádó hadnagy lesz. Berkovics főhadnagy nyomban
 átadja a századparancsnokságot a századhoz érkező Andrits had-
 -nagnak, búcsút vesz tőlünk és megy a pionirokhoz. Sajnáljuk
 Berkovics főhadnagy távozását, mert bátor, saját személyét nem
 kiméllő, de emelett okos és megfontolt katona - született veze-
 -tő - volt és amilyen határozott volt szolgálatban ép oly ked-
 -ves és közvetlen a magánérintkezésben. - Új századparancsno-
 -kunk Andrits Rádó hadnagy. Récsett az ezrednél önkénteskedett.

1915 szeptember 27

Egész nap csend; délután négy óra tájban az orosz tüzérség lead pár srappellt a szakaszokra. Ennek különben nagyban örvendének a legények: jön a matéria a gyűrűcsináláshoz! Szabad idejében mostanában mindenki gyűrűt csinál, a kilótt srappell zünderjén van egy alumínium karika, abból készül a gyűrű; pihenő alatt kiülnek az emberek a fedezék elé, beszélgetnek, pipáznak, közben meg nagyban dolgoznak az apró karikákon..

1915 szeptember 28

Hajnalban oroszot fognak a legények. A dolgot úgy történik, hogy az Ikva tulsó partján álló tábort őrsünk figyelmes lesz egy három emberből álló orosz patrullra s rá tüzel. Kettő közülük elszalad, a harmadik okosan és ravaszul hanyatt végja magát, mikor aztán a másik kettő eltűnik, fegyverét eldobjva magasra tartott kezekkel megindul őrsünk felé - úgy mintha haza jönne... a bakák persze nevetve fogadják a jövevényt, ki megelégedett képpel habzsolja a csajka forró feketét, mivel megkinálják, közben fogyatékos németiséggel erősítgeti... neki négy gyereke van... ő nem akarja a háborút... Isten ments, nem kíván visszamenni azokhoz.. - és kicsinylőleg legyint ott hagyott vérei felé.. Én elnézem ezt a hetykén félrevágott tányérsapkás, földszin köpenyes alacsony, zömök embert, kivel ha tegnap találkozom valahol kinn a mezőn, anélkül hogy tudatában lennék, hogy embert ölök szó nélkül lelövöm, vagy a rosszabb esetben ő tesz engem egy szuronydöféssel örökre némává, mondom elnézem ezt a barátságosan nevetgélő embert: ime egy csapp a hatalmas tengerből, mely előnteni készült nemzeti életünket, kulturánkat, ime egy párny abból a tömegből, mely elindult anélkül, hogy tudta volna miért megy, miért hal meg tulajdonképen.. Eljött, mert úgy parancsolták, kész volt meghalni mert az atyuska úgy akarta.. Elnézem ezt a négy gyerekes muszkát, ki nem akarta a háborút s most mégis benne van a világtörténelem legvéresebb forgatagának közepében, elnézem s valahogy úgy tűnik fel előttem, mint az orosz nép szimbóluma. Jaj a csábitóknak, a félrevezetőknak, a bujtogatóknak, a lelkiismeretlen hatalmasoknak, ha egyszer öntudatra ébred, ha egyszer megtalálja önmagát az ember!

286.
fél hatkor hirtelen örült ágyuzás indul meg, veszettül ropog-
nak a puskák, dühödten ugatnak a gépfegyverek és szakadatlan
ordítózást hoz a szellő - mi szinte mezdarmeredve figyelünk So-
panow felé, nicsoda pokol dühönglet ottan? A korán sötétedő
estében pillanatonként látjuk az orosz ágyuk torkolattűzét
felvillanni a távolban - a velünk szemben álló orosz ágyuk
is mond Sopanowot lövik - vörhenyeges vörösség terpeszkedik
szét az égen s a borzalmasan chaotikus hangzevar csak tart,
egyre tart, lesz nyolc óra, mikorra végre elcsendesedik az e-
szeveszett lárna. Rövidesen aztán megtudjuk, hogy az oroszok
és a bosnyákok ugyanegy időben rohamoztak, az oroszok a ~~káta~~
tőlük délután elvett árkok ellen, a bosnyákok a még orosz kéz-
benlevő állásrészek ellen s a két rohamozó tömeg egymásnak
esve hatalmas szuronyharcot vívott, végre is a bosnyákoknak
sikerült az oroszokat átverni az Ikván tundra; a muszkák most
már csak egy ponton tartják magukat közvetlenül Sopanow mel-
lett. Sopanow körül egymás hegyén-hátán hevernek a halottak,
mint mondják annyi a halott, hogy mozogni nem lehet tőlük. Az
elfogott oroszok azt mondják, hogy az utolsó időkben nagyon
sok katonát hoztak ide máshonnan; hogy azonban az idehozott
muszkákban nem loboghatott valami tulságosan nagy harci kedv
bizonyítja az orosz foglyok egyértelmű vallomása, mely sze-
rint hátuk mögött felállított gépfegyverekkel kergették ő-
ket előre támszásba. - Ami a 32-sőket illeti, most szedik ő-
ket össze, egyébként "tartalékban" vannak..

1915 október 9

Az éjszaka aránylag nyugodtan telik el, hajnal-
ban azonban újra megkezdődik az ágyuzás és fegyverropogás
Sopanow körül. A falu mellett egy pontot még mindig tartanak
az oroszok, ezt rohamozzák a bosnyákok, sajnos sikertelenül. Reg-
gel nyolc órakor elcsendesedik a harci zaj és a nap folyamán
meglehetősen csend lesz. Délután öt órakor egyszerre megint fal-
viharzik Sopanow körül a puska és gépfegyvertűz: újra próbál-
koznak a bosnyákok, megint csak siker nélkül. A lövöldözésnek
a besötétedés beállta vet véget. Az estét mindenfelé nagy tűz-
vészek világítják meg, valami négy-öt falu ég a környéken.

Az újságban olvasom, hogy Ingelmann László egy-
kori pécsi jogásztársam az orosz fronton elesett.

16

Készül a szakasz új állása 1915. X.

17

288.
bol nevezesse a nagy történelmist. Adog...
denfelé, míg a doktorok azt nem mondták, no ha nagyon akarsz,
hát csak menj fel a harctérre. Fel is jött és idefenn ugyan-
csak megállta a helyét: olyan volt mint a lobogó tűz, a pokol-
ba is elment volna s a legnagyobb ágyúzásban sem rebbent meg
még a szeme kőjje sem. De hiába, beteg szíve csak nehezen bír-
ta a strapát és sokszor volt vele baj; ennek dacára nem je-
lentett maródit, sohasem volt ő maródin és nem is akar maródi-
ra menni, hiába volt minden, csak nem ment el orvosi vizitre.
- Ma délután aztán beállit hozzám a fedezékbe négy sárbogár-
di legény, a legelső elkezd himezni-hámozni: ők mindanégyn
sárbogárdiak, meg az Imre, tetszik tudni a Szakács Imre is sár-
bogárdi s aztán az Imre beteg és mégsem akar maródit jelente-
ni, pedig akkor biztos hazaküldené a doktor a szíve mián, de
kár is volna érte, mert igen derék gyerek, meg aztán mit szól-
na odahaza szegény öreg anyja, hát ne haragudjak, pihenjen az
Imre éjszaka s ne kelljen neki dolgozni és posztot állni, ők
mindanégyn egészségesek, erősek, ők kibirják, tennének majd
ők az Imre helyett is szolgálatot, csak engedjem meg nekik,
ők szívesen magukra vállalják..

- Van szíve a Hindenburg bakának...

1915 október 13

Abszolút csend.

Alaposan beköszöntöttek a hidegek, nappal is
csipős az idő, éjszaka meg pláne hideg van, keményen fagy. Kö-
penyemre felkerül a prém.

1915 október 14

A nap csendben megy el.

Este hozzák a rg.kdo abfertigungot, gyanutla-
nul hozzákezdék az olvasásához, olvasom, olvasom, egyszer csak
azt találom benne, hogy azok a tisztek kik április 1 óta meg-
szakítás nélkül a fronton vannak 14 napos szabadságra tarthat-
nak igényt - kirugom magam alól a széket, örömben körültán-
colom a fedezéket, háhó megyünk szabadságra! Az örömtől alig
tudok aludni - ez a gondolat "hazamenni" olyan rettenetes tá-
volságban volt eddig tőlem és most egyszerre olyan közel ke-
rült hozzám..

Szolgálat a sárbogárban és sárbogárdi
gyerek Szakács Imre a hely.
A szíve mián rendben,

háboru és szinte hajlandók voltak a hazafiatlanság és a nemzeti szellemmel szembehelyezkedés vádjával megbélyegezni azokat, kik ezekben az időkben másra is mertek gondolni, mint csak a háborura. Az idők multával aztán az ideges láz lecsillapodott, az emberek nyugodtan a munkájuk után láttak és minden újból a rendes kerékvágásba fordult. A normális állapot - már amennyiben a mostani körülmények között normális állapotról lehet beszélni - újra helyreállt és a városban, eltekintve a távol levők nagy számától, legalább külsőleg mi sem mutatja, hogy második éve áll már harcban nemzetünk, a kulturintézmények ép úgy dolgoznak mint békében és a békés biztonság érzése árad el mindenben. Kétségtelenül része van ebben győzelmeinknek, hadaink mindenütt idegenben állnak és területünkből semmi sincs ellenséges kézben, de tagadhatatlan, hogy legnagyobb része van ebben annak a meggyőződésnek, mely szinte ellenmondás nélkül látszik dominálni mindenenket, hogy akármeddig nyuljon el a háboru, a végső győzelem számunkra már biztosítva van.

1915 november 16

Vége van a szabadságnak - úgy elmúlik mint valami álom - utaznom kell vissza az ezredhez. Délelőtt lejelentkezem a Stalionskommandón, ebéd után csak úgy rohannak a negyedórák, egyszerre csak itt van az indulás ideje s meghatódva veszek búcsút szüleimtől, testvéreimtől; szegény apám és anyám alig tudják könnyeiket visszatartani - én mosolyogva vigasztalatom őket, belül semmi, de semmi aggodalmat nem érzek, tudom hogy hová megyek és nem riaszt már az ismeretlentől való félelem. Négy óra 25 perces gyorsal utazom Pestre, fél kilencre Pesten vagyok, két óra várakozási időm van itt, bemegyek a városba; most kezd élni a millió villanyfényben ragyogó nagyváros, az utcákban feketélő tömeg hullámzik, a kávéházakból muzsikaszó hallatszik. A Tökés étteremben vacsorázom; az étterem zsufolásig tele van, az asztalok mellett parfümös, festett ajku, tulelegáns dámák, erős civil fiatal emberek ülnek - mit keresnek ezek itthon? gondolom magamban - a cigány vigan huzza, alig kezdődik az este, már is olyan mulató kedvű a hangulat, mintha rég elmúlt volna már éjfél; amint Tökés Géza mondja sohasem ment az üzlet úgy mint most: minden második ember fel van mentve és soha any-

nyit nem mulattak. Pedig most most.
Valami lövedékeszelés kel fel bennem: hát ezeket a hirtelenes dolgokat mindig...

hogy megvacsorázhatunk a Verköstigungsstationon és azzal megyünk tovább, este tíz órakor Rudnia Rocajovskén vagyunk. Leszállunk, körülnézünk, a hó javában esik - hogy fogunk az ezredhez kerülni? Szerencsére felfedezünk egy kocsit hadosztályunk sanitátsanstaltjából, mely ép készülődik haza az anstalthoz, feltelepszünk rá és éjjel tájban a sanitátsanstaltnál vagyunk Janovkán. Egy törzsorvos fogad bennünket s egy kórháznak berendezett - jelenleg üresen álló - parasztházban ad éjjeli szállást, egyben mindjárt kilátásba helyezi, hogy a következő reggelen szénával beküld az ezredhez.

1915 november 19

Reggelre a nagy havazás eláll, óriási hótömegek lepik el a falut s a vidéket. Megreggelizünk, reggeli után előáll a szán és indulunk. Déli tizenkét órára Turján vagyunk az ezredtrénnél, innen gyalog megyünk tovább az ezredparancsnoksághoz, hol jelentjük az ezredhez való bevonulásunkat. Térdig érő hóban gázolunk haza az állás felé a behavazott turjai erdőn keresztül s aztán ugy délután négy óra tájban beérek a 6. századhoz: vastagon borít mindent a hó, a fedezékek, lőállások alig látszanak ki a hóból és a havas alkonyaton melanchólikusan szűrönközik ki a fedezékek kéményein a füst. Hazaértem.

Milyen különös az élet, milyen különös, négy nappal ezelőtt még a villanyfényes Király utcában sétáltam karót csörtetve, hetykén félrevágott sapkában, könnyű lakkcipőben és élesre vasalt szalonnaadrágban, ma pedig a korai orosz alkonyaton méteres hóban gázolok fél kilós, szöges, bakkancsaimmal; négy nappal ezelőtt még diákosan dobogó szívvel vártam a sarkon egy szőke kis lányt, ma pedig hiúz szemmel nézek a sötétben elvesző ellenséges állás felé - különös az élet és mégis milyen szép, milyen gyönyörű.. Szeretnék szinte felujjongani a boldogságtól: Istenem, de jó élni, fiatalnak, erősnek lenni, magamat egészségesnek tudni, veszélyekkel szembeszállni, birkózni téellel, faggyal, ellenséggel - Istenem de jó diadalmasnak lenni! Gyülölöm és megvetem a puha, férfiatlan életet, izgatja fantáziámat a

1915. nov. 23: Spalenaja: A 69/II. zászlóalj története.

Áll: Heidecker hadnagy, Paunz kapt., Pfaff z. l., Kring hadnagy, Feifarek hadnagy,
?, Páncsics hadnagy, ?, Pulcer kapt., Berger kapt. Tarr z. l.

Topos hadnagy.

Áll: Neusiedler hadnagy, Pomph hadnagy, Marsóth hadnagy, David hadnagy,
Palusz (??) ezredvezető, Burkert sz. l. z. l. ptk. Mátész hadnagy,
Andriks hadnagy, dr. Klein segédkapitány, ?, Révész z. l., Káász hadnagy, ?.

1915. november Spalenaja: A 69/6 sz. d. fegyver.

Ezse székelyül: Tenyb kapt., Szapi Salamon kapt.,

Neusiedler hadnagy, Kring hadnagy, Mátész Endre hadnagy sz. l. ptk.

Topos hadnagy,

Legezől fekvő (örökös): László sz. l.,

Falházi őrm. (1917-ben az orosz fronton elhunyt)

Andriks hadnagy: Mohácsi katonatiszt a császárségtől ismét 1916-ban
főhadnaggy lett

Pomph hadnagy: ~~Andriks~~ Eszék gárdasági tiszt volt (később) az első világháborúban
főhadnaggy lett 1917-ben lett főhadnaggy.

12

Böhm-Ermoli lovassági tábornok látogatása a 69. gy. ezrednél
1915. XI. 29.

18

A 6. század állása az Ikva mellett 1915.XII.

19

A berehi Radominsky kastély 1915. XII.

304

tartalékban, kik alaposan bejédtek a közeli lövöldözésre, azt hitték a muszka van a nyakukon, mikor meg néhány eltévedt golyó füttyült el fejük felett, ahányan voltak annyifelé szaladtak. - Külömben mindössze egy kutyát lőttünk, szóval mindenképen balsikerrel végződött vadászatunk.

Este munkára megyek a századdal, Komarovka közelében ásunk tartalékállást.

1915 december 18

Beggel kapjuk az értesítést, hogy bataillonunk 20-án felváltja az I. bataillont, amely viszont helyünkbe jön tartaléknak. Mindegyik század kiküld orientálódás végett az új állásba egy tisztet, tőlünk én megyek ki. A mi századunk a Sopanovcyk falu előtt fekvő I. századot váltja fel, délelőtt ki is sétálok Sopanovcykba körülnézni. A I. század parancsnoka Osztóic százados, ki a legutolsó marssal jött fel a harctérre - azóta sem láttam, mióta kikerültem keze alól. Nagy örömmel fogad, megolelget, gratulál rangomhoz, kitüntetésemhez, konyakkal kínál meg; jó darabig ülök a fedezékében, sokat beszélgetünk egymással, érdeklődik az iskolabeli fiuk után, végén a legnagyobb barátságban vélünk el egymástól. - Alaposan megnézem az állást és azzal indulok hazafelé; közben meg arra gondolok, no azt sem hittem volna valamikor, hogy ilyen nagy barátságban keveredem az egykor annyira rettegett Osztóic századossal..

Mattesz főhadnagy bizalmasan közli velem, hogy az ezredparancsnokság többed magammal hadnagyi kinevezésre terjesztett fel; a napokban tisztgyűlés volt, mely egyhangulag ajánlott kinevezésre. - Ki sem mondhatom, milyen boldoggá tesz a hír!

1915 december 19

Délelőtt táborigmise, Hauser táborig lelkész tartja, ki Horváth főtisztelendő helyettesítésére jött az ezredhez.

1915 december 20

325

Ujra beköszöntött a tél, éjjel elkezd havazni, reggelre fehér lesz minden. Egész nap havazik. Ebéd után öszszepakkolunk, délután három órakor aztán elindulunk új állásunk felé. Alkonyatkor minden incidens nélkül felváltjuk az I. bataillont.

Új állásunk Minkovce falutól délre Sopanovcok falu előtt az Ikva mellett fekszik. Előttünk az Ikván túl nagy áttekinthető síkság terül el - a novemberi harcokból még mindig fekszenek rajta orosz hullák - az oroszok a síkság tulsó felén kezdődő erdőségek szélén vannak, tőlünk kb. 3-4000 lépés távolságban. Az állás, melyet az Ikva innen-ső és tulsó partján erős drótakadály véd, meglehetősen csunyán és rendetlenül van kiépítve, árkaik sok helyen nagyon alacsonyak; minden svarnak külön lőállása van, az egyes lőállásokat futóárok köti össze, futóárok visz hátrafelé is; hátunk mögött 40-50 lépésre gránátbiztos fedezékek állnak, ezek bányafával vannak kifalazva s tetejüket 8-10 méter föld borítja. Minden svarnak külön lakófedezéke van, ezek tágas, levegős, világos, fűthető építmények; a tisztik fedezékek közül Matiesz főhadnagy fedezéke nagyon szép és erős, az én fedezékem is még csak megjárja, ellenben Topos zászlós és Fenyő kadett holmi oduszerű lyukakban kénytelenek meghuzodni.

1915 december 21

A nap csendben megy el.

Nagyon terjed bataillonunkban a rühesség. Az egész 7. század rühes, nálunk a 6. századnál a 2. szakasz van tele rühessel. A rüheseket a bataillonshilfsplatzon kezelik, csak az egész súlyosan fertőzötteket küldik hátra a divisions sanitatsanstalthoz.

Jelenleg következőképp van megszállva e vidéken a front / északról délre haladva /: Komarovka előtt a Landsturm regiment Nro 2, Bereh előtt a 15, 14, 13 és 16. századunk, Minkovce előtt a 8, 7, Sopanovcok előtt a 6. 5. szá-

266a

Spalenaja 1915. nov.23. a 69/II. zászlóalj tisztikara

Spalenaja 1915. nov. a 69/II. z. alj

328

(magyar)

(Orosz)

Allások az Ikva partján 1915. dec. 20.

fenyőfa éli az asztalon, kigyulladnak rajta a gyertyák és karácsonyfa alatt az édesapára, fiúra, testvérrre gondolnak, ezen a szent estén valahol messze idegenben fagyoskodva a háza védelmében. Titokzatos, fül által nem hallható zenetek suhannak ezen az estén át a légen a békés, otthon Magyarországból ide a harcok Magyarországa felé, még szorosan egymáshoz fűzi a távollevőket a sóhaj, az imádság, vaj meghallgatja-e a sóhajt és az imát a mindenek Ura? Kýmra talál-e végre már férj és feleség, anya és fiu, testvér testvér, vajjon nem üres, pusztában hiába elhangzó szó lesz a pax hominibus bonae voluntatis.. ?

-

De azért megünnepeltük mi is a karácsonyest. A közeli erdőből minden fedezékbe került egy fenyőgaly, rakasztottak néhány szem diót, almát - nem hiába jöttek oly sűrűn mostanában hazulról a csomagok - előkerül az imádságos könyvből egy-egy szentkép is, a sapka mellől meg egy kis darab nemzetiszínű péntlika és készen áll a fedezék közepén a karácsonyfa. Naiv is, kezdetleges is, szegényes is és még olyan jól esik körülülni, olyan jól esik melőle hazagondolni haza, hol talán ép most gyujtják ki a karácsonyfát, a gyerekek meg már türelmetlenül várják a kis Jézus jöttét. Át bizony jobb lenne odahaza, de áldassék érte hála az Istennek hogy ha így is, de legalább megengedte érne a karácsonyt, hány árva, hány özvegy gondol most sirva egy valahol elhagyatottan domboruló sírhalomra, hány derék bajtásunk nem érte meg ezt az estét.. - Körülük a kis zöld fácskát, tudja Isten merre, hol jár valamennyinek az esze s aztán halkán zümmögve zendül fel ajkukon: "Csordapásztorok midőn Betlehembe.." Az, az, énekeljete csak messze idegenben vére verejtékező, csendes falutoktól ó be távol esett magyar testvéreim, feledkezzetek meg legalább ezen az estén a srápnalék vijlogásáról, gránátok dörrnéséről, a halálhörgésről, legyetek egy pillanatra újra naiv és a karácsony bűbájától megrészegetett emberek; énekeljete csak.. Nagy munka áll még előttünk, de odahaza várnak, odahaza emlegetnek, odahaza imádkoznak értünk.. Lesz még karácsony, mikor a kivívott győzelem után újra együtt leszünk valamennyien, mi-

kor majd csak emlékeinkben él az idei háborús karácsony..

AZ én fedezékemben is ott ékeskedik a karácsonyfa - András legényem szerezte és díszítette. Szegényes biz az nagyon, Néhány szem dió, egy kis papírlánc rajta, de többet ér, többet jelent most nekem ez az üres, szegényes kis fácska, mint máskor egy menyezetig érő, ezüst-arny díszel teletömött gögös karácsonyfacsoða.. Végigjáróm szakaszom fedezékeit karácsonyi jókivánatokkal, majd egymásután jönnek hozzám embereim viszozni a jókivánatokát és boldogan gyujtanak rá a kapott cigarettára, hogyne hiszen Hindenburg küldte cigaretta. Mert hát Hindenburg apánk kitett magáért, ezredének mindenegyes tisztje 100 darab finom török cigarettát meg egy üveg Littkét kapott tőle karácsonyra - szóval: szegények vagyunk, de jól élünk. De hogy holnap mi lesz? Nem érdemes azzal törődni, otthon is agyonvághatja az embert a háztetőről lezuhadó cserép.. Ma örülünk a karácsonynak, sokat gondolunk haza és hiszünk egy elkövetkezendő karácsonyban, melyet otthon szeretteink között töl- tünk el s mely csakugyan a Békesség ünnepe lesz..

1915 december 25

Egész nap nagy csend.

1915 december 26

AZ idő váratlanul megenyhül, szinte tavasziasan langyos lesz. Délutánban zuhogni kezd az eső, egyszerre tele lesznek árkaink vízzel, nyakig uszunk sárban, locs-pocsban. - Undóritó egy idő ez, százszor inkább legyen bármilyen kemény hideg, mint ilyen maszatos, lucskos, nedves időjárás.

- Egyébként a nap csendben megy el.

1915 december 27

Egész nap nagy csend.

AZ esőzés egyre tart, vízzel van tele minden, a szakadó eső hatása alatt majd itt, majd ott dől be egy-egy árok-rész, a fedezékekben meg kezd a talajviz felszivárogni. Az emberek éjjel nappal dolgoznak, hányják ki a vizet az árokból,

Mattesz főhadnagy újságolja, hogy megérkezett a XVII. marsbataillon - most valahol Onyszkovce körül van - azonban nem fogják beosztani az ezredbe, hanem a marsbrigáddal - mely a 32. 44. 69, 3-as bosnyák és az 1. s 2. landsturm ezredek XVII. marsbataillonjaiból áll - Sopanowhoz viszik tartalékba.

Estefelé szerencsétlenség történik a századnál. A 4. szakaszban fegyvertisztogatás közben infanterist Sümeginek elsül a fegyvere és a golyó keresztülzalad rokodý képlár mellén. Rokodý sebesülése súlyos, de mint hallom életben marad.

1915 december 31

Az orosz tüzérség délelőtt egy óra hosszat lövi állásunkat; különösen a malomba durrogatnak bele nagyokat.

Szilveszter este, ködös, nedves Szilveszter este, csak úgy rohan a percmutató az órán, vége felé járunk egy esztendőnek. S egymásután jönnek elő, valósággal megrohannak emlékeim - mennyi vér, mennyi borzalom, mennyi pusztulás és mennyi hősiesség, mennyi elszántság, mennyi önfeláldozás.. Küzdelem a Beszkidekben, vad elkeseredett küzdelem oroszokkal, faggyal, hegyekkel és a magyar energia, magyar erő keresztülvágja magát mindenben, megyünk előre, mindig előre - hol vannak már a Beszkidek s messze mögöttünk a magyar vértől duzzadt San folyó. Egymásután jönnek Lukoviec, Ostrozec, Inikut, Zavadow, Klodno s aztán egy szilaj, káthatalmas erejű roham Wielkopolénál és újra mienk Grodek, mesziről pedig Lemberg integet felénk - pár nap még és a felszabadított város az öröm extázisában ünnepli megszabadítóit. De jóformán rá sem érünk pihenni, már is új munka vár ránk: kiverjük Dobrotvorból az orosz és magyar gyerek nézi magát a Bug tükreben. Aztán bemegyünk Oroszországba, nyomna már bennünket vissza az orosz, de nem lehet, keményen álljuk a rohamot és orosz vértől lesz piros az Ikva.. - Jönnek, egymásra tolulnak az emlékek, mosolyogva int felém a visszaemlékezés ködén át egy-egy elesett jóbarát és az idő

mulik, mindjárt vége az 1915 évnek.. Sajnálak észtendő,
mert sok mindenre megtanítottál, megtanítottál küzdeni,
szenvedni és megkóstoltattad velem a diadal mámorát..

Éjfél.. Napközben hallom, hogy tüzérségünk pont
éjfélkor ujévi üdvözlétül szalvét ad le az oroszokra, ti-
zenkét óra előtt néhány perccel kiállok tehát az árok mel-
lé és lesem tüzérségünk éjféli szalvéját. Az óramutató el-
éri a tizenkettőt: ebben a pillanathban megszólalnak az
- orosz ágyuk; pár perces tüzzel árasztják el árkaikat s
én az izzó, sivítő vasdarabok közepette rémülten bukom le
az árokba. Az új év megszületésének pillanata kicsiny bij-
ja, hogy életem utolsó pillanata nem lesz..

és most, hogy véget ért az 1915. esztendő, kálát
adok Néked Uram Isten, hogy keresztülsegítettél ezen a vé-
res, harcok esztendőn, hogy oltalmaztál, védtél, megsegítettél
- éljél meg, légy velem az új esztendőben is !

1916 január 1

Megjött hát az új esztendő - vajjon mit hoz
magával, mit rejteget szádrétü köpenye alatt, a halál ül
komoran ráncai között vagy az élet mosolyog ki onnan ?
Háboru, béke ? Ki tudja. A háborutól nem félünk, de nem
lennénk emberek, ha nem élne bennünk a békés élet reménye
s az új évnek hajnalán milliók ajkák hagyja el a sóhaj,
adjon Isten minden jót az új esztendőben, békességet, nyu-
galmat, egymást szeretők viszontlátását, a rózsapirosan mo-
solygó Vidámság üzze vissza végre valahára sötét odújá-
ba a kietlenül nehéz Gyászt. Beteljesedik-e vajjon a sok
jókívánság, avagy hány reménnyel leszünk szegényebbek az
év végén..?

Délelőtt Topos zászlós, Dr. Fenyő kadett és én
együtt elmegyünk Mattesz főhadnagyhoz boldog új esztendőt
kivenni; megkihál bennünket konyakkal, nála ragadunk és be-
szélgetünk, a beszélgetés főleg akörül forog, mit várhatunk
az új esztendőtől. Az urak általában elég optimisz~~xxxxxx~~
tikusan vélekednek, erősen hiszik, hogy ebben az évben vé-

Csend van, nagy csend. Némán járnak fel és alá a posztok, fehér hőköpeny rajtuk, tiz lépésről sem látszanak a havas környezetben. Az bizonyos, hogy nincs melegjük szegényeknek. A hideg orvul, alattomosan beférkőzik a szürcsizmák, a bakkanásra húzott vastagfonatú szalmacipők alá és gunyosan kacag a prémes, szőrmés bundákon, keztyűkön; amivel emberileg lehet védekezni a hideg ellen, az minden meg van itta, de a hideg nagy ur és nem nagyon respektálja az emberi eszközöket

még akkor sem, ha azokkal az állam látja el harcoló fiát. Toporognak, táncolnak, de azért egy pillanatra sem veszik le szemüket a messze fehérségben húzódó orosz állásról.

Hár száz lépésre állásunk előtt egy álló patrull van kinn tőlünk: figyelí az előterepet és lesi a muszkét, nincs-e náluk valami gyanús mozgolódás. Gyerünk ki, nézzük meg a patrullt is, van-e náluk valami ujság. Magam felveszem a hőköpenyt, hősuklyát, magasan az ikva felett egy vékony szél deszka van kifeszítve, átbalanszírozom a tulsó part-ra magamat s aztán neki indulok a havas mezőségben a patrull után; óvatosan lopakodom előre, nehogy tulságos feltűnést keltssek; egyizben megfordulok, messze mögöttem a mi állásunk, olyan különös érzés a két ellenséges állás között egyedül botorkálni a havas, fagyos éjszakában. Az emberek halk püsszegetéssel adnak jelt; ott lapulnak a hóban, a rajtuk levő hőköpeny fehérsége egybeolvad a havas vidékkel, pár lépésre tőlük meg nem lehet állapítani, hogy emberek fekszenek itt lesve az ellenséget - ha röm nem püsszegetek ~~valahányszor~~ elmentem volna mellettük. Ki ujság? - "Semmi, csend van, csak a ruszik énekelnek és harmonikáznak odaát" mondja az altiszt. Az én, magam is hallom, valami mélabus állam szűrönközik ide hozzánk a távolból; valami nyolcan-tizen énekelhetnek, egy gyerekesen csengő tenor viszi a primet, döngve végül bele a basszus, néha megszólal a harmonika is - hallgatjuk a nekünk annyira idegen melódiát, valami olyan szomorú van ebben a dallamban..

Indulnék visszafelé - "Egy halott fekszik ide vagy harminc lépésre" mondja a képlár "nem messze előttünk meg három fekszik egy rakáson!"

- "Mieink vagy oroszok?"

esik. Valami fekete, alaktalan tömeg, keményre fagyva, belepte a hó, a káplár közönyösen piszkálgatja bajonettjével - ez itt a feje, a keze, a lába, Isten nyugosztalja szegényt, ez is odajött, hová nem kellett volna jönnie.

S aztán újra benn vagyok az állásban, jobbra hevesen felesemnek egymással a puskák, egy darabig hallgatom, innen-onnan két órára jár már az idő, gyerünk lefeküdni. Felkeltem Fenyő kadettot a következő inspekciót, aztán indulok fedezékem felé. Olyan kellemes a dermesztő hideg után a fedezék melege, végigfekszem fekvőhelyemen, egy pillanatra eszembe jut odakünn a hóban elhagyatottan fekvő halott, nagyot ásítok, öt perc múlva mint a ~~kkkkk~~ bunda alszom.

1916 január 4

Abszolút csend.

Az idő újból nagyon megenyhül; délben elkezd esni az eső és esik egész délután.

Este igen nagy öröm ér: Burkert százados telefonál, hogy megjött a hadnagyi kinevezésem. Hála Istennek! Hogy hadnagy lett belőlem, András legényem is "előlép" pucerból tisztiszolga lesz: büszkén varrja fel a tisztiszolgák piros "kecskelábát"...

1916 január 5

Esik az eső, különben nagy csend.

1916 január 6

A nap csendben megy el.

Az eső egész nap esik; a hó majdnem teljesen eltűnt, csak itt-ott mutatja még egy-egy hófolt, hogy tulajdonképpen tél lenne; borzasztó sár és locs-pocs van az árokban, fülíg sárosak vagyunk valamennyien. Semmi hideg sincs ez i-

1916 január 7

Abszolút csend.

Milyen az élet az állásban? Igen csendes és igen unalmas - hogy persze az emberek agyon ne unják magukat arról gondoskodik a háborus verkli: állást javítani, virrasztani és vigyázni. Nappal dolgozunk: sártól, víztől tisztogatjuk az árkot, az érokfalakat borítjuk fűzfafonatokkal, éjszaka pedig az őrszolgálat megy; az emberek éjjelenként négyhat órát vannak szolgálatban. Az időjárástól nem szenvedünk tulságosan, vannak ugyan hideg napok, de az idei tél általában nem nagyon szigorú, ~~az~~ aztán a ruhák és a bakkancsok is rendben vannak, uniformis és alsóruhapótlás rendszeresen jön s az emberek kellőképen elvannak látva téli meleg alsó és felső ruházattal; a szolgálatot teljesítők ^{unruhát} a szolgálat alatt szürcsizmát, vagy a bakkancsra huzható vastagfonatú szalmacipőt ^{is} kapnak, a köpenyre pedig még külön jó meleg prémes bundát. A legények külső megjelenése is jó, hire-hamva sincs a tavaly téli elvadult, torzonborz arcoknak, meg szalmakötegeknek, tarka.-barka rongyoknak, melyeket az emberek magukra szedtek hideg ellen. Annál inkább kifogásolható a legénységi koszt; mióta eljöttünk Spalenájából, nagyon megkevesbedett az élelmezés; a bakák naponta csak egyszer kapnak ételt és pedig este, rendszerint luslevest egy darab hússal, vagy valami főzeléket egy darab marhahussal, hozzá fejenként egy fél vagy negyed kenyeret és egy kanál konzerv kávét - borzasztóan kevés mindez a lövészárokbéli embernek, ki nappal a folytonose esőzésektől megrongált érokban dolgozik, éjjel meg őrszolgálatot lát el; állandóan éhesek az emberek és hiába minden követelőzés, nem kapunk bőségesebb kosztot az emberek számára.

Ami az én életemet illeti reggel fél kilenckor kelek, körülnézek a szakaszban, kiadom az elvégzendő munkákra az utasításokat, utánna németül tanulok tizenegyig, akkor elsétálok Toposhoz vagy Fenyőhöz és félegyig náluk üldögélek; fél egykor hozzák az ebédet, ebéd után körülnézek egyet a szakaszban, majd pedig átlátogatok a szomszédos századokhoz - különösen sokszor fordulok meg a szomszédos ~~századokhoz~~ Marsó főhadnagynál. Ez egy csen-

panovcyk egyik épen álló házában levő lakósa valószínűségi tisztikaszinó, tömegesen járogatnak hozzá a szomszédos századokból a tiszték, különösen akkor, mikor a században felfedezték három cigánygyeremet, szerez nekik valahonnan begedűt és cigánymuzsikától lesz hangos a Marsó szállás. - Négy órakor mikor alkonyodni kezd hazatérnek, meggyújtom a lámpát, olvasgatok, írogatok; fél hét tájban meg hozzák a vacsorát, a vacsorával egyidejűleg jön a posta is, vacsora után végigbongászen a frissen jött újságokat, leveleket. Kilenc óra után körülnézek a szakaszban rendben van-e minden, tíz óra felé pedig megyek haza lefeküdni. Ajjel két órás századinspeksiós szolgálatom van. Századinspeksiós szolgálat este tíz órától reggel hat óráig tartás egymást két óránként változtatva Topos, Fenyő, én és Pálházy őrmester látjuk el; Mattesz főhadnagy korán kelő ember, reggel hat órakor már mindig talpon van s így reggel hat órától kezdve míg ki nem világosodik, ő vigyáz a századra. Mikor rám kerül a szolgálat sorra felrésznek, végigjáróm a század állását, meghallgatom a zászadinspeksiós altiszték jelentéseit, ellenőrzöm a posztokat, közben lassan elmúlik a két óra, felköltöm az utánam következő inspeksióst s boldogan megyek haza lefeküdni. Csendes egyformaságban mennek a napok, egyik ép olyan eseménytelen mint a másik.

- Általában a hangulat békevágósos és keserű. Nyáron mikor egyik ütközet követte a másikat, senkise nem gondolt a békére, most a téli tétlenségben elemi erővel ébred fel az emberekben a békevágó, mindenki a békét emlegeti, az emberek lázasan sóvárognak a béke után. A ebbe a sóvárgósos békevágóba sok, nagyon sok keserű érzés vegyül bele. Otthon a háboruban összetört, elpusztult egzisztenciák ronjai feltett nagy vagyonok keletkeznek a semmiből, s mielatt mi itt szembenézünk az ellenséggel, otthon a háboru haszonélvezői, a pénztől és a könnyen szerzett vagyontól elkábult emberek szinte megvadulva rohannak az élvezetek után. Itt a fronton undorodva nézzük a hadigazdagok, felmentettek, lógósok ocsány örögtáncát; akik visszajönnek a szabadságról ~~xxxx~~
~~xxxxxxxxxxxx~~ beszélnek a hazai állapotokról s azt nem tele keserűséggel öccsajk, ha győzni akarunk első sorban otthon kell rendet ~~xxxxxxxx~~ teremteni a hadigazdagok, felmentettek, lógósok és ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ defaultisták között.

csyel

szállásukat - annál több a tiszt, generalstablerek, repülő, trének stb.. no meg 69-es tisztek sűrűn lepik el a kávéházakat, éttermeket. Maga a város azonkor kis zsidó fészek rossz kövezettel, gyenge világítással; nem valami sokat látunk belőle, azt azonban már a látottak alapján is megállapíthatjuk, hogy békében aféle tizenhatodrangu vidéki város lehetett, most persze különös élnékséget kölcsönöz neki az itt székelő hadseregparancsnokság s mi a lövészek után úgy érezzük magunkat Brodyban, mintha valami világvárosba kerültünk volna. Topossal ide-odamászkalunk a városban; ügyelgünk egy darabig a korzón, nézegetjük a kiöltözködött zsidólányokat, meg a sok kokottot, aztán hazafelé fordulunk, tulságosan benne van tagjainkban a fáradtság ahhoz, hogy kedvünk legyen kimaradni, meg aztán gondoljuk magunkban, úgy is itt maradunk Brodyban és lesz még alkalmunk kiélvezni a város kellemességeit, inkább keresztülalusszuk a mai éjszakát.

1918 január 25

Réggel a puha párnák között vígan alusszuk az igazak álmát, mikor hangosan bekopog hozzánk a századtól a naposképlár és ~~xxxxx~~ harsányan jelenti, parancs jött hogy az ezred menetkészen álljon - tessék azonnal felkelni ! Mi az ördög, megyünk tovább ? hát mi van a tegnap beígért egy hónapos brodyi üdüléssel ? Lühöng^{ve}~~ve~~ ugrunk ki az ágyból, gyorsan felkészülünk és sietünk a századhoz. A századok szállásaik előtt gyülekeznek, a sorokból mindenfelé sok ember hiányzik, a tisztek legtöbbször látják, hogy nem egyben töltötték az éjszakát, de a legényeken is nagyon érzik a koremszag. Reggel őrnagy, batallionskomandáns szót sem szólva, komoran jár fel s alá, mindenki idegeskedik, mi lesz, hová megyünk, miért kell tovább mennünk - olyan hírek is cirkulálnak, hogy az oroszok betörték Copanovnál és most visszavisznek bennünket ellentámadásra - hozzá a gyülekezés borzasztó lassan megy, vannak szakaszok, melyekből az emberek fele hiányzik, röpködnek is ám a levegőben a cifrábbnál cifrább katonakodások ! Mialatt nagy nehezen szedik össze a legényeket, épületes historikát ~~xxix~~ hallok - az ezred kitett nagáért Brodyban !

A hosszú hónapokon át tartó, nélkülözésekkel teli lövész-
 érkélet után valósággal ~~sz~~ elszédítette az embereket a
 város; a tilalom dacára a legények éjjel kiszököstek a
 szállásaikról, seregestől ellepték a külvárosi kocsmákat,
 részegre itták magukat és részegségükben össze-visszaver-
 tek egy csomó civilt, hol nem akartak nekik inni adni, ott
 megverték a kocsmároszt. A mi századunkból 9 altiszt hi-
 ányzik. László zugsführerrel az élükön elmentek valahová
 időgálni, éjjel után megjelent egy patrull - valami fehér
 parolis cselák ezred kédere van a városban és tőlük jött
 a patrull - és beakarta az iszogató, nótázgató térsaságot
 kísérni a Hauptwachéra; de nem azért magyarok ők és Lin-
 denburg bakák, hogy engedjék magukat bekisértetni holmi
 cselák patrulltól, elszedték a fehér parolisoktól a fegy-
 vereiket és kirakták őket a kocsmából; a nagy ribillió-
 ra a fehér parolis regiment erős tiszti patrullt küld ki,
 mely szerencsésen le is fogja altisztjeinket és most du-
 tyiban csücsülnek valamennyien. /külömben kívülük egész
 sereg ember ül az ezredből különböző fogdákbán./ De nem-
 csak a legényeknek voltak összeütközéseik, hanem a tisztek-
 nek is: egyszerűen és következetesen nem szalutálnak a vá-
 rosban szolgálatot teljesítő tréneknek és hátsó emberek-
 nek, miből kifolyólag mindenféle surlódás és összekocca-
 nás támad. Egy eset például! J. Árpád százados sétál
 az utcán és séta közben megfogja őt egy trénezes, mi-
 ért nem szalutál neki. Rédi bácsi tényleges közös kapi-
 tány létére szemébe mosolyog az ezredesnek és azt mondja:
 nix dájcs! Az ezredes felfortyan, veszi a noteszát, fel a-
 karja jegyezni a renitens kapitány nevét és szolgálati be-
 osztását s megkérdi: von welcher Anstalt sind Sie? Rédi
 bácsi újra csak kivágja: nix Anstalt, infanterieregiment
~~neunundzeshzig~~ neunundzeshzig von Lindenburg s azzal sar-
 kon fordul és szó nélkül ott hagyja a dühében majd szét-
 repedő trenyéket. - Nos az Arneekommandónak úgy látszik
 nagyon elege lett "mit dieser wilden Ungaren", mert való-
 sággal kidobnak bennünket a városból!

- Reggel kilenc órakor indulunk Prodyból, együtt
 menetel az egész ezred. Keresztülmegyünk a városon, a vá-
 rosból kiérve elhaladunk a repülőtér mellett, utunk délke-
 leti irányba vezet. Nagyon sokan hiányoznak az ezredből:
 részint holtrészegen fekszenek valami kocsmában, részint
 valami dutyiban csücsülnek. Akik meg itt vannak hangosak,

emberek, kiket Brodyban beútyiztak vagy kik részegen ott maradtak, délfelé megjön László zugsführer is és a vele beútyizott altisztek. - Nagyon, nagyon szerényen óvakodnak be az emberek, érzik "bűnös" voltukat, komolyabb baja azonban - egy alapos legorombításon kívül - nem történik senkinck.

1916 január 28

A bakatársaság nagy kutatásokat rendez, holmi eldugott elemőzsiák után a faluban, de biz üresek a szobák, kamarák, ketrecek, ólak, nem találják az emberek semmit; egyik házban pár legény mégis rábukkan egy méhekásra, nagy örömmel bontani kezdik, közben egyszerre a méhecskék vitéz kirohanást eszközölnék támadókra és a bakatársaság nagy gaudiumára alaposan összeszurkálják őket.

1916 január 29

A faluban előttünk a 33. hadosztály sanitatsantaltja volt elszállásolva, a hozzátartozó Badeanstalt itt maradt és ma délután kádfürdőt veszek benne. Kompásan esik a fürdés!

1916 január 30

Csend, vasárnap, a távolból csábitóan mosolyognak ide hozzánk Zalogce házai, templomtornyai, csillámlik a Szeret jegén a napsugár.. Be kellene menni a városba, szeretnék újra rendes utcákban járni, házakat látni, néket nézdelni, szeretnék egy délutánra újra civilizált emberré válni. Ange-dély? Itt van már a bataillonskommandótól azsebemben készen arra, hogy igazolja ~~xxxzxxx~~ tulajdonosát, ha netalántán személyem túlságosan érdekelné a táborig csendőröket vagy az utak mentén posztoló öreg magyar népfelkelőket..

- Igen a nők.. Érzékies a szájuk, buján csillog a nagy fekete szemük és .. piszkosak, piszkosak, izléstelenül tarka a toalettjük, vijjogva hangzik szájukból a zsargon, zsidók. Nézem az egyik szépséget, ingerlően feszül lábain az azsuros harisnya, úgy áll ott a boltajtóban keletiesen lobogó szemével mint maga a megelevenedett végy és egyszerre csak egész

355

közönségesen, brutálisan kiköp.. Kiébrándultam a nőkből, gyerünk inkább a moziba ! Milyen különös, az orosz nehéz tűzéség árnyékában mozi és élet ! Már kilométerre a város előtt ropognak a fegyverek és itt színes villenylámpák, fantasztikus reklánképek hívják fel figyelmünket a mai újdonságokra. Iersze a katonaság tartja fenn s katonák kezelik, öreg népfelkelő ül a kasszában s népfelkelő vezet bennünket a helyünkre; a moziból befolyó jövődelem a vöröskereszt célja-it szolgálja. Kapunk egy maori harci táncot, egy barna parolis baka megjegyzi, biztosan angriffra készülnek, ezért reszket ugy a térdük.. Aztán jön egy vígjáték, a közönség szerfelett hálás, hogyne hiszen legtöbbször oly emberek, kik a halál árnyékában élnek, a frontról jönnek vagy oda mennek - végigharsan a zsufolásig tele mozin a kacagás, aztán kigyulladnak a lámpák, tiz perc szünet. A második rész egy dráma. Nagyon szentimentális és nagyon unalmas. A zongorán a Vig özvegy dallamai kelnek életre, majd a Böregér keringője zendül fel, öreg népfelkelő tizedes veri a billentyűket s a közönség visszafojtott lélekzettel lesi a világíró aviatikus és a doktorkisasszony szerelmi történetét.. Zeng-bong a zongora, hazai vasárnap délutánokra gondolok s mintha csak saját gondolataim formálódnának át szavakké, valaki felsőbajt előttem: Istenem ha megírnám haza, hogy ma és itt moziban voltam, nevetnének otthon és nem hinnék el.. Végre a gazdag és gögös apa csakugyan és véglegesen beleegyezik, hogy fia az aviatikus elvegye a szegény doktorkisasszonyt s vége az előadásnak; sűrűn állja el az ajtókat az öt órai előadást váró tömeg és a moziból kiáramló uniformis áradat előnti az utcákat. Tele van minden katonával, a katonák közt ugyszólván teljezen elvesznek a civilek, legtöbbször kaftános, péjlesztos alakok; nehéz teherautók görögnek a kövezeten, ériési a forgalom, a boltokban éhes katonaszemek merednek az elárusító lányokra, s görnyedt, pénzsevár, piszkos zsidók kínlgatják pórtékáikat. Néhány nappal előbb egy nehéz orosz gránát végődött be a városba s agyonvágott pár embert, összerenzenek egy pillanatra, ha égyudörgést hoz a szél szellő, de nem.. - nem hallani a lövedék háthorzongato süvítését és megy tovább a maga útján a zagyva és olyan kétségbeesítően kicsinyes élet. S vasárnap este itt állok a tömegben, mely ellepi az utcákat s olyan viszás, olyan fura elgondolni, hogy ettől a zsibongó, magyarul, németül, horvátul, ruténul, lengyelül s tudja Isten még mi nyelven beszélő, élvezetet hajszoló, élni végző tömegtől pár kilométerre a halál jár nagy léptekkel.. Néha behallatszik a városba a népfegyverek katakaolása

tiszt a Brisztolban, kisvárosi korzó s valami tipikusan galiciái sürgős-forrás és vásári lárma a Ring boltivei alatt. S egyszerre csak borulni kezdett az ég, villámok lobogtak fel távol az ég alján s az emberek idegesen dugták össze fejüket mi lesz, háboru? S még fel sem ocsudtak a hadüzenet kábitó hatása alól, idegen csapatok jöttek a városba, kozákok nyargaltak fel és alá az utcákon s aztán földszin köpenyű gyalogosok vértelen sorai, lábaik alatt döngött a kövezet s ők mentek büszkén, ragyogó képpel hiszen meg sem állnak Pécsig. Budapestig.. És ők lettek a városban az urak és berendezkedtek úgy, hogy többet ~~szükség~~ soha nem mennek el innen; az égyudörgést lassan csendesség váltotta fel, a fegyverek zaja elhalt, a harc vonal messze eltávolodott és újra elkezdődött az élet, de ez az élet már nem galiciái, nem osztrák, hanem orosz élet volt, orosz csendörökkel, orosz besugókkal, orosz hivatalnokokkal. Tartott ez 1915 szeptember 1-ig, mikor tizenkét hónapos rabság után újra magyar csapatok vonultak be Brodyba és magyar nóta zengett végig az Ulica Zlotán..

- Brody a mienk, de a küzdelem folyik tovább és folyik jóformán a város szomszédságában. Még is látszik ez rajta: Brody ma nagy katonaváros. Katona és katona mindenütt, minden a katonáké, minden a katonáknak szolgál és mindent a katonák csinálnak; katonák töltik meg a vendéglőket, az egyetlen kávéházat, a mozit - a civil csak valami épen megtört lény itt, valami olyan szükséges rossz. Feltűnően fiatal tábornokok, elegáns vezérkari tisztek, átvonuló csapatok, frontról jövő vagy oda visszatérő csepattisztek; a tisztek mind kard nélkül, csupán bottal járnak, szinte különösen hat egy-egy hazaias eleganciával kiöltözködött tiszt kard helyett könnyű sétapálcával / a fronton a tisztek az érokbáboruban használhatatlan kard helyett botokat hordának - persze jó erős turistabotokat - nos ezeket a maga helyén hasznos és célszerű botokat, imitálják az itt hátul - s a háborútól jó távol - csücsülő urak sétapálcáikkal./ És autók, elegáns személyautók, nehézkes teherautók, a legkülönbözőbb autótípusok adnak egymásnak itt találkozót, elegáns tisztek ülnek bennüket avagy municiót és ezerféle kelléket szállítanak a csapatok után a frontra, Magán a városban még rajta az oroszok keze nyoma, lépten nyomon ledgett, összerombolt házakat látni - de a város már él, az oroszjárás már csak emlék és a Ring csak egy perseg, kitűnő üzleteket csinálnak most a péjészosok; a Ring nyitott bolt-

ivei alatt kapható minden és a kaftános, pajeszos kereskedők buzgón kínálják áruikat és esküdözve bizonyítgatják azok jóságát. Szórakozás? A Brisztol, aztán a katonai mozi és a sok nő, szerencséjét váró, katonához kedves. Valami különös élet folyik most Brodyban, különös, x zavaros és izgalmas. A zezugos utcákban szivszorongva lesik a harctéri híreket, idegesen sápadoznak, ha rossz híreket hallanak és örömtől mámorosan szaladgálnak, ha győzelemről jön hír. Ő itt nagyon jól ismerik az oroszokat s tudják már mit jelent az, ha az oroszoknak sikerülne újra visszajönniök.

Mert Brodyban mindenkinek meg van a maga saját külön története az oroszokról - beszélgetek emberekkel és fantasztikusnak látszó történeteket hallok. Cserkeszek, kik kenyér mellé szappant esznek s lámpákból isszák ki rá a petroléumot, részeg orosz tiszték, kik a mulatság végén felgyújtják a házat, kémek, kik betolakodnak az emberek legintimebb magánéletébe és egy orosz nagyur ki megadóztat mindent, az utcai lányok szerelmétől kezdve a kenyérig, sőt mindent. Erőszakosságok, rablások, suhan a kozák korbács és jajgatnak a véresre vert emberek. Furcsa, félelmekkel, titkokkal teli sötét orosz világ..

...Ma Brody szabad és fogoly oroszok söprik az utcáit...

Délben az Offiziersmessében ebédezem, hol találkozom a fiukkal. Ujságolják, hogy éjjel egy órakor megy egy vonat Rudnia felé, azzal mehetünk tovább; Sitenskie Gajkin kell kiszállnunk, ez Sitnohoz legközelebb eső vasutállomás. Rendben van, megyünk ezzel a vonattal, addig is valahogy csak eltöltjük az időt! Délután öt óra felé kísértélünk a korzóra, hol egy fehér parolis katonabanda ad térzenét, annyi az az ember a korzón, hogy mozogni alig lehet, persze a publikum legnagyobb része - eltekintve a kokottoktól - katona. A csapattisztek csendes megvetésével nézzük a sok hátul lebzselő mindenféle rendü, rangu etappenschweint, csupán a repülőkre tekintünk megbecsüléssel, ezek az egyedüliek ebben a társaságban, kik csakugyan katonák, mert - miként mi - a halállal nap-nap után szembe néznek. Térzene után hazamegyünk szállásunkra, összapakkoljuk dolgainkat és kivonulunk az állomásra.

brigád kötelékébe és itt folytatjuk tovább az emberek kiképzését. Szóval mégsem vonulunk be az ezredhez.

1916 február 13

Kezdetét veszi a munka: reggel héttől délelőtt tizenegyig, délután egy órától öt óráig rukkolás és pedig rukkolás olyan Kornhoffer módra..

tébori kórház

A ~~felkészítéskor~~ parancsnoksága este hét órára teára hívja meg az Olejovban állomásozó csapatok és intézetek tisztikarát. / Olejov meglehetősen meg van rakva katonasággal és intézetekkel. / Természetesen hivatalosak vagyunk mi is és Kornhoffer századossal élünkön testületileg vonulunk fel. A kastély nagy termében rendezik a doktorok a teát: zongoráznak, hegedülnek, közben teát és teasüteményt szolnálnak fel. Igazi etappengesellschaft verődik össze; tréntisztek, elegánsak lakkesizmásak, parfümősek, betykék; tiszték az etappenkommandótól és a marsbrigádtól; orvosok; ~~felkészítéskor~~ orosz hadifogolyrészletek tartják karban az utakat és végzik a közmunkákat, a hozzájuk tartozó örkülönítmények tisztjei; beckerájósok; mindenféle officialok; aztán egy sereg tiszt, ki a legkülönbözőbb beosztással log itt hátul - csak most látjuk, hogy mennyi tiszt állomásozik itt Olejovban, mi csapattisztek valósággal elveszünk tömegükben. A női nemet pár igen csinos, áttört harisnyás vöröskeresztes ápolónő képviseli; persze körülrepdesi őket a sok lógós, brigádaparancsnokunk az öreg B. alezredes azt sem tudja, melyik lábára álljon ugy kellett magát az egyik szőke szépség előtt. Kring, Vérday, Kállay és én együtt ülünk le egy kis félreeső asztalka mellett és onnan nézzük a vendégsereget: kellemeztetik magukat, hajlonganak, pofákat végnak, minden második szavuk "gehorsamst Respekt" - mondom nézünk és némán undorodunk. Nagy legények ezek itt hátul mind: elegánsak, kiöltözködöttek, az arcukról csak ugy sugárzik a jólét és a nyugodt biztonság érzete, jó messze a fronttól övük a világ; és nagyképűek, fontoskodók, a legutolsó unteroffizial is ugy viselkedik, mintha ő nyerné meg itt hátul a háborut. Ez a típus - az etappenschwein típusa - otthon van a mi hadseregünkben, otthon a né-

semminél is kevesebb. A közös étkezések Kornhoffer százados-³⁷⁰
nál a maguk hidegségével, merevségével - bármily kitűnő legyen
egyébként a koszt - mindennek tekinthetők, csak szórakozásnak
vagy felüdülésnek nem, más szórakozás meg alig akad. A napnak
még legkellemesebb része az este; vacsora után otthon Kring,
Kállay és ^wösszeülünk és teázgatás közben csendes akasztófahu-
morral figurázzuk ki a nap keserveit. - Ujságot, postát azóta
sem kapok, mióta elkerültem az ezredtől; a közelben lakik egy
csinos lengyel lány - tanítónő a községi iskolában - azzal
szoktam néha fogyatékos lengyel tudományommal elbolondozni.

1916 február 17

Vendégek érkeznek; az ezredtől lőhétom kijönnek
látogatóba Rampacher Ernő százados, Kolossváry Dénes főhadnagy,
Fánczél Miklós és Márkus Gyula hadnagyok. Kornhoffer százados
a szokottnál is nagyobb és finomabb ebédet adat, az ebéd sokkal
kedélyesebb lesz mint máskor; ebéd után lóra ülnek és elmennek
haza a vendégek.

Estefelé találkozom két 44-es bakával, megszólí-
tom őket, megszólításomra azt felelik: nye rozumi. Németül kér-
dem tőlük, mi az, nem negyvennégyesek vagytok? Ja, ja, vier-
undvierzig, vierundvierzig! Végre is kiderül, hogy jámbor cse-
lások, kiket beosztottak a rossebes bakák közé és a 44-es mars-
bataillonnak kb. negyedrésze ilyen cselákból áll.

- Ez a legujabb politika: a megbízhatatlan szláv
ezredek teletömik magyar legényekkel, viszont a jó magyar ez-
redek megfertőzik mindenféle cselák népséggel. Attól félek
ez a metódus oda fog vezetni, hogy a megbízható s a harctéren
kitűnően bevált magyar ezredek is megromlanak..

1916 február 18

Délután nagy vadászatot rendezünk; Kornhoffer
százados nincs itthon, délben belovagolt az ezredhez; a vicsor-
gó képű B. alezredes sem látszik semerre, kihasználjuk tehát
az alkalmat és gyakorlatozás helyett vadászattal szórakozunk.
Puskázni persze nem szabad, mert ha puskával kezdünk lődözni
nyulakra, bizonyos hogy 10 perc alatt az egész környék alarmi-
rozva van, mindenki azt hiszi majd, hogy nyakunkon az orosz és

1916 március 17

Magamban csendes ünnepet ülök: ma egy éve indul-
tam el a VIII. marsbataillonnal Székesfehérvárról, ma egy éve
keveredtem bele a háboru viszontagságos, véres, mozgalmas forga-
tagába. És ezen a napon csak hálálkodni tudok: hálát adok Is-
tennek, hogy velem volt és megsegített ezen a hosszú éven ke-
resztül, hálát adok Istennek, hogy oltalmazott és távol tartott
tőlem minden bajt és veszélyt !

1916 március 18

Tisztgyűlés. Burkert százados néhány érdekes
dolgot ad tudtunkra. Így hogy a tisztek az eddigi hat hónapi
harctéri szolgálat helyett már négy hónap után mehetnek sza-
badásra - mondani sem kell, hogy nagy örömmel fogadja a tisz-
ti gyűlés ezt a bejelentést. Hétköznapon március 20-án - holnapután -
jár le a négy hónapom s így ha igaz, rövidesen újra szabadság-
ra megyek.

Második dolog, melyről Burkert százados beszél
a nemi betegségek döbbenetes terjedése; egyedül a mi hadsere-
günkben a 2. hadseregben az 1915 év második felében 380 tiszt
és 6000 legény volt nemi beteg. - Lát igen, a háboru a férfi
népességet évekre kiszakította a család köréből és a kiéhezett
férfi legtöbbször nem tud magán uralkodni, hanem összeadja ma-
gát azzal, ki elébe kerül s az eredmény az esetek legnagyobb
többségében a fertőzés. Meg kell azonban állapítani, hogy a ne-
mi bajoknak nemcsak a harctér a melegegyja, hanem nagyrészen a
hárország is. Az ezredben például azt tapasztaljuk, hogy a mil-
senből érkező marsbataillonok rettentő mód meg vannak fertőz-
ve friss keletkezésű nemi bajokkal - különösen szifiliszszel -
és pedig leginkább azok a bataillonok, melyek fiatalabb kor-
osztályokból tevődnek össze. A fejmegyei parasztyerek fel-
kerül Csehországba - hol úgy látszik az erkölcsi és egészsé-
si állapotok minden kritikán alóliak - és ott egész életére
szerencsétlenné teszi magát, de sőt beviszi a bajt az eddig
attól mentes falujába is. S a 2. armeekommando ez ellen a ret-
tentő nemzeti veszedelem ellen azzal próbál védekezni, hogy
felőpaffokat állít fel, hogy a brodyi meg lenbergi katonai
raktárakban gummióvszert áruljat darabját 46 fillárért, meg
hogy Lembergben a nemi bajosok részére a Kadettenschule épü-

ez, az ember felállni alig tud benne, tetején becsöpög az olvadt hólé, pallózata meg csupa sár; a meleget egy kis svarmkályhá szolgáztatja, ha befüt az ember pár perc alatt olyan meleg támad a fedezékben, hogy ki kell szaladni, ha meg abba hagyjuk a fűtést, mindjárt hideg lesz.. - Atveszem új szakaszom parancsnokságát és megismerkedem az emberekkel. A még sokáig tart a háború, csakugyan mindenkit elhoznak hazulról, szakaszomban egymás mellett állnak tejfeles száju gyerekek, kik még alig bírják és őszhajú öregek, kik már nem bírják a puskát; az igazán katonának való legények eltűntek - Isten tudja hol, merre feksüsznek a föld alatt - és most gyerekekkel meg öregekkel kell háboruszkodni.. Különösen a sok fiatal gyereket sajnálom, iskolakönyv volna a kezükbe való és most puskát kell cipelniök, mely szinte nagyobb mint aki hordja, iskolába kellene járniök és e^elyett farkasszemet néznek a muszkával. Hogy mi lesz azzal a generációval, melynek fiatal hajtsái eképp fecsérlődnek el, Isten tudja..

1916 március 22

Égész éjjel szakad az eső és most vigasztalanul kétségbeesítő a helyzet az árokban; a fedezékek tele vízzel, a sár minden képzeletet meghalad, a völgyben álló 3. szakasz teljesen víz alatt van - 60 centiméter magasságban áll itt az árokban a víz - és mi káromkodva csatokolunk vízben, sárban s a fejünk bubjáig ~~XXXXXXXXXXXX~~ mocskosak vagyunk, csak a szemünk látszik ki a sárból. Romp hadnagy már kora reggel kihajtja az árok tisztogatására az éjjel átázott embereket, dolgoznak egész nap mint a barnok, de észre sem venni, hogy az árokban valamivel fogyna a sár és a víz.. - Az bizonyos, förtelmes most itt nálunk..

1916 március 23

Lütgendorf altábornagyot, hadosztályunk parancsnokát hadtestparancsnokká nevezik ki; hadosztályunk új parancsnoka Lieb József vezérőrnagy lesz.

Lütgendorf altábornagy a következő szavakkal búcsuzik el a g hadosztálytól:

Katonák !

Egy legfelsőbb parancs új feladatokkal egy

1

A 69. gy.ezr. II. zászlóaljának tisztikara
Spalenia, 1915.XII.

11

br Lütgendorf Kázmér altábornagy búcsulátogatás az ezrednél. 1916.III.

15

Drótakadály a 6. század állása előtt. A fák alatt az orosz állás
1916. III.

23

Az ezredparancsnokság Panasovkán
1916. III.

1916 március 24

Ebben az állásban a legrettenetesebb ellenségünk a sár. Csokoládébarna, enyvesen ragadó csodálatos egy massa, el-
 lneségesen, rosszindulatúan tapasztaljuk végig a lövészárkon,
 kikerülőd nem lehet, ha megbelemégy térdig süppedsz s akkor
 úgy meg fog, mint a legyet az enyvespapír; de csizmádat minden-
 esetre lehuzza lábadról.. Veszedeelmes, alattomos és rettenetesen
 szívós ellenség a sár, veszedeelmesebb a víznél is. A víz kikere-
 si a mélyebb, völgyesebb helyeket és ott megáll: árunk völgyben
 fekvő részeit fél méteres víz borítja, de hát az ellen van segít-
 ség, szivattyukat kapunk és erős munkával csak ki lehet tenni a
 kellemetlen vendég szürét. Azze~~ix~~szemben a sár mindenütt jelen-
 vale kiirthatatlan, kipusztíthatatlan; gunyosan vigyorogva né-
 zi a gyarló emberi törekvéseket és végül is győztesen ott marad
 az árokban. Héromkódnak is az emberek, mint a jágeső s ebben a
 csunya, sáros világban csak az a vigasztaló, hogy a muszkák is
 nyekig ülnek a sárban. Lapátolják azok is éjjel-nappal, pláne
 víz dolgában még jobban állhatnak mint mi, völgyben vannak, aztán
 úgy látszik szivattyujuk sincs, mert kannákkal, csöbrökkel merik
 ki a vizet..

Is a sár hozzánk tapad, felöltöztet bennünket, uj
 egyenruhát kölcsönöz mindnyájunknak - egyek leszünk a sárban
 valamennyien.. Ugyan némelyikünknek van sejtelme róla, hogy ál-
 litlag élnek emberek, kik nem feltétlenül fülíg sárosak, sőt
 vannak egyesek, kik arra is visszaemlékeznek, hogy volt idő, mi-
 kor még tiszta volt a ruhájuk és a sarat, mocskot kirkül sem is-
 merték, de mindez valószínűleg csak költői elképzelés. A való-
 ság az egyagos, ragadó s sár, mely belekapaszkodik köpenyünkbe,
 sapkánkba, csizmánkba s mely elnyalással fenyeget bennünket. S
 rezignáltan törődünk bele a megváltozhatatlanba, meghajlunk a
 sár rettentő hatalma előtt és ebben a földben bujkál mocskos
 sáros kukacéletben csak titokban él bennünk merész vagy embe-
 riesebb élet után. Egy kis fürdés, egy icipici kis tisztaság
 után..

1916 március 25

Az időjárás bolondos, tavaszias. Gyöngyöri
 napsütés, hirtelen eső, szél, majd meg hó, aztán ismét kisüt
 a nap és így változik az idő szinte óráról órára.

5

A 8. század állása 1916. III.

1916 március 27

Kora reggel tőlünk északra de valahol nagyon tévolban nagy égyezés kezdődik, a tompa égyumóraj tart egész napon át. Este telefonértesítés jön az ezredparancsnokságtól, hogy az oroszok az Ikva mentén Sopanow környékén támadtak, de vissza lettek verve; esetleges meglepetések elkerülése végett éjjel a legnagyobb éberség tanusítandó.

Egy tiszt jár nálunk látogatásban az I. bataillonból és meséli, hogy milyen kedélyes élet van náluk, úgy élnek a muszkákkal, mintha csak fegyverszünet lenne köztük. Az oroszok szépen énekelnek, néha egész kórus - 30-40 ember - áll ki náluk a fedezék tetejére és harmónikaszó mellett énekelik bus melódiaju dalaikat, a bakák meg ideát csendben hallgatják az oroszok nótázását s a végén még meg is tapsolják őket. Mint minden bataillon előtt az I. bataillon előtt, az I. bataillon előtt is több feldwachénk áll, ezek közül az egyikkel egy előretolt orosz feldwache néz farkasszemet oly közeliről, hogy a két feldwache akár kezet foghatna egymással. Mikor esténként kimegy a mi feldwachénk a feldwacheállításba, az oroszok mindig átszólnak hozzánk: "dobro vecser magyar!" ; az orosz feldwache éjzaka olykor-olykor kilő egy-egy világító rakétát, de előtte mindig átkiabálnak: "vigyázz, magyar, nem éles!", reggelenként pedig bucsuzkodnak az oroszok "szervusz magyar, megyem haza". / Hol szedhették össze ezt a magyar tudományt? / Az meg mindennapos dolog, hogy egy csomó orosz kiáll állásuk alá és kenyeret, borosüveget mutatva csalogatják át minkhez a bakákat; persze ezek nevetnek rajtuk, hanem aztán mikor jön a menézi, akkor meg a bakák mutatják vissza a muszkáknak a tele csajkákat. - Sajnos az előttünk álló oroszok nem ilyen kedélyesek, a mi muszkáink - legalább is két nap óta - komolyan veszik a háborút!

Este szigorú parancs jön, hogy a posztoknak feldrufot és lözúngot kell kiadni és nappal az idegeneket, este két óra után pedig mindenkit - még ha a személy ismerős is a poszt előtt - ki nem tudja a feldrufot és lözúngot, le kell tartóztatni. A parancsra az adott okot, hogy a napokban egy bosnyák tiszt járta be a hadosztály állását, kiről utóbb megállapították, hogy...

után.. Nehéz tavaszváró érzésekkel, vágyakozó szomorúsággal van tele mostanában a lelkeim..

1916. Március 31

Éjszaka kedélyessé alakult a helyzet: az oroszok is kinn vannak árkaikkal, a mi emberek is, jönnek-mennek dolgoznak, egyik részről sem bántják a másikat. Is az az érdek, hogy viszont az I. és II. batallionról - hol eddig békességben éltek az oroszokkal - megfordult a kocka: amint halom tényleg reggel elkezdtek löni őket az oroszok, persze a mieink sem vágyták felelet nélkül a lövöldözést és most ott ugyanolyan haragosan néz farkasszenet egymással a két árok, mint pár nappal ezelőtt itt nálunk.

Éjlelűtén tűz támad Zagorocában, kigyúlad egy ház; a tűz a faluban állomásozó bosnyákok minden fáradósága dacára továbbterjed, végeredményben egy csomó ház leég.

1916. Április 1

Éjlelűtén nagy barátságos esik az oroszokkal. Nagy csend van, a mi emberek is, az oroszok is kinn mászkálnak, tesznek-vesznek az állás körül. Éjlelűtén 11 óra felé aztán látjuk ám, hogy az orosz állásból két fegyvertelen és nagy fehér zászlót lobogtató muszka megindul felénk. Komp hadnagy nyomában telefonál az ezredparancsnokságnak s megkérdi mit csináljon a jelentkező két parlamentárral; az ezredparancsnokság tovább telefonál a hadosztályhoz, honnan az az utasítás jön, fogságnál kell őket. Komp hadnagy erre maga mellé vesz négy emberrel és ugyancsak fegyver nélkül megindul a két muszka felé; a két állás között találkoznak és beszélgetnek egymással. Persze a mi emberek is, az oroszok is tömegesen másznak ki az árkokból és ujjongva nézik a kis orosz-magyar csoportot - csak úgy fakatélik az orosz árok környéke a sok intgető, ujjongó muszkatól, nálunk is kinn van mindenki, az emberek összeölelkeznek, kacagnak, táncolnak s csak úgy zeng a jövedvű kurjongatásokkal a környék. Kompék kb. husz percig beszélgetnek az oroszokkal, aztán kézfogással elválnak, a muszkák is visszamennek, Komp is hazajön, mindkét oldalon örísi rivalgással fogad-

ják az érkezőket. - Amint Lomp mondja, mindkét muszka közember volt és barátságosan megállapodtak egymással, hogy az oroszok nem lőnek ránk és mi sem lövünk az oroszokra; beszélgetés közben megkínálta a két muszkát szivarral, nagy örömmel fogadták a muszkák a szivart és kijelentették, hogy bármikor hajlandók cigaretta és ~~WINDY~~^{Remy} csarére; a két orosz beszédéből megállapíthatólag az 52. orosz gyalogezred áll velünk szemben, az állásban a legénységgel csak altisztek vannak, tisztjeik mind hátul vannak.

- A dolognak különben lesz folytatása is. Egy óra múlva érdeklődik a hadosztályparancsnokság, hogy mi van a parlamentáerekkel, nevezetesen abban a hitben vannak, hogy valamely magasabb orosz parancsnokság által küldött szabályszerű hadikövetekről van szó. Mikor aztán megtudják, hogy nem a hadijog szabályai szerinti parlamentáerek jöttek, hanem csupán egy kis barátkozás történt, a sárga földön legorombítják Lomp hadnagyot, hogy szóba állt az oroszokkal és a jövőre szigorúan betiltanak minden ilyen barátkozást.

1916. április 2

Célelőtt tüzérségünk belehrungs-schiessent tart. Az oroszok komolyan veszik a dolgot és nem hajlandók tűrnik, hogy a tüzérregruták az ő bőrükön tanuljanak meg lőni és a muszka ágyuk ugyancsak visszafelelnek tüzereinknek. Elősz ~~ákkákkákkákká~~ Célelőtt döngnek az ágyuk.

Célután magához hivat Lomp hadnagy és közli velem, hogy szó van róla, hogy engemet mint erősen rövidlátót és így frontszolgálatra kevésbé alkalmasat, felmentenek a csapatpszolgálat alól és állandó szolgálatra beosztanak az ezredtrénhez.

- Megtudom, hogy Kornhoffer százados volt az, ki érdekében az ezredparancsnokságon fellépett. Tény, hogy rövidlátó vagyok, nappal még csak elviselhető ez a hiba, de a sötétség beálltával - különösen a csillagtalan, koronsötét éjszakákon - elég súlyos a helyzetem és csak meg lehetés nehezen tudok boldogulni. Nos rövidlátásom - még annak idején a XVIII. marsbataillonban - feltűnt Kornhoffer századosnak és

a maga szokott kimerülten hódolatot adni nekem. 396
nokságon, hogy engem ki rövidlátással több mint egy éve kinn
vagyok a csapatnál, megszereztem a nagy ezüst vitézségi érmét
és így becsülettel megtettem a kötelességet a fronton, ment-
senek fel a csapatszolgálat alól, osszának be az ezredtrénhez
illetőleg cseréljék ki velem az anagy is a háboru eleje óta
hátul az ezredtrénnél lebzselő és teljesen egészséges kérom
ur közül az egyiket. Kimerületlenül határozott fellépésének
annyiban eredménye is van, hogy az ezredparancsnokság komp had-
nagyt jelentéstételre szólítja fel, ki aztán egy olyan je-
lentést ad le rólam, hogy magam is kezdem sajnálni magamat.

- Egyszerre igen nagy ~~xxxxxxx~~ tiszteletet érzek
Kornatoffer százados iránt, ki szerben jó egynéhányszor olyan
goromba volt hozzám mint a pokróc, hátam mögött pedig im kemé-
nyen exponálja magát értem.

1916. Április 3

Reggel arra ébredünk, hogy vége az orosz harát-
ságnak, ugyancsak sziszegnek körülöttünk a gölyök, két embe-
rünk meg is sebesül; a bakák nem hagyják annyiban a dolgot,
szintén visszafelelnek a muszkóknak - egyszerre vége lesz
a szabad mozgásnak, kénytelenek vagyunk újból az árokban csü-
csülni.

Félelőtt egy orosz repülőgép járkal fel-ttünk,
lövik az összes géppuskák és tüzérségünk is hatalmas sráp-
nelltűzzel ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ árasztja el, azonban nem si-
kerül leszedni. Kb. félóra múlva Brodyból két harci repülő
jön, de mire megérkeznek az orosz repülő már elment hazá-
két harci repülő egy darabig ide-oda mászkál, aztán vissza-
mennak Brodyba.

1916. Április 4

Az ezredparancsnokságot átveszi br. Catinelli
Vilmos vezérkari ezredes, ki az V. hadtest parancsnokságától
jön hozzánk a frontra; tábornoki kineveztetése előtt pár hó-
napig csapatszolgálatot kell neki teljesíteni, ezért jön az
ezredhez. Szikár, vékony, barátságos képű osztrák, magyarul egy
szót sem beszél. - Krausze alezredes továbbra is az ezred-

396

Panasowka 1916. ápr.5.

nél marad, mint az ezredparancsnoksághoz beosztott törzstiszt "für besondere Verwendung."

Hazulról írják, hogy elesett egy kanizsai jóbarátom Löke Emil, ki a gimnáziumban nyolc éven át volt osztálytársam.

1916. Április 5

Innen-onnan nyolcedik napja tart a gyönyörű meleg tavaszi idő és ez meg is látszik mindenen: az árok szépen szárad, csupán egyes mélyebben fekvő helyeken áll még egy kevés sár. Aminek persze a legények örülnek legjobban, mert a sár és víz eltűnésével megszűnik az örült éjjel-nappali állás tisztító munka.

Élelőtt az ezredparancsnokság telefonon felhív, hogy szemem megvizsgálása végett jelentkezzen Dr. Klein bataillonschefarznál. Kisétálok Janasovkára Dr. Kleinhez, ki megvizsgál és megállapítja rólam, hogy erősen rövidlátó vagyok.

Egy átszökő orosz mondja, hogy az orosz parancsnokság nagyon rossz néven vette bakáitól az április elseji barátkozást, a velünk szemben álló bataillont 2-án este leváltották, a két fehér zászlós bakát szigorúan megbüntették, a felváltó csapatnak pedig parancsot adtak az állandó tüzelésre. - Szóval ezért lettek olyan harciasak a muszkák..

Esténként az oroszok nagyban énekelnek árkaikban, Bathmann őrnagy ma elrendeli, hogy a bakatársaság esténként üljön össze és egy óra hosszat nétezzon mennél hangosabban - meg kell mutatni az oroszoknak, hogy nálunk is van kedv !

1916. Április 6

Élelőtt brigádunk parancsnoka Heisseg ezredes inspicálja az ezred állásait.

látogatásban és újságolja, hogy tegnap este ~~fxkrshhshshshshshsh~~ felrobbantottak egy I. bataillonnal szemben álló előretolt orosz feldwachát, mely az utóbbi időkben tulságosan sokat kellenetlennkedett. Nappal a feldwache állás üresen állt, az oroszok állandóan csak besötétedés után foglalták el, hajnalban pedig megint haza mentek. Nos Mir tisztihelyettes tegnap alkonyatkor még a besötétedés előtt kimászott az üresen álló orosz feldwache állásba, aknákat helyezte el ott, az aknák gyújtó zsinórját pedig bevezette az I. bataillon egyik előretolt feldwache állásába. Mikor besötétedés után az orosz feldwache elfoglalta helyét, a zsinort elrántották, az aknák nagy recesséssel-ropogással felrobbantak, a robbanás után beállt csendben az orosz feldwache állás felől nagy jajgatás volt halható. Ugy látszik az orosz feldwache teljesen elpusztult, mert megfigyelték, hogy rövidesen egész új feldwache jön ki az orosz állásból és foglalja állást a robbanás okozta romhalmozban.

Berukkol szabadságról legényem Varga András, két csomagot hoz számomra szüleimtől, melyeknek persze hatalmasan megörülök.

1916. Április 7.

Új ezredparancsnokunk Catinelli ezredes rendkívül mozgékony ember; komisz bakaköpenyében örökösen az állást bujja, mindenütt ott van, mindennek személyesen néz utána, iparkodik a lövészárokkal a lehető legalaposabban megismerkedni, éjjel ép úgy kinn van az állásban, mint nappal.

Mélelőtt kitelefonálnak az ezredparancsnokságtól, hogy Tomp hadnagyot főhadnagynak nevezték ki. Egyben gratulálunk Tompnak, csak úgy sugárzik az örömtől az arca..

A nap folyamán berukkol az ezredhez Witze százados vezetésével a 14. abteilung I. mely annak idején, mikor az -kva mellől eljöttünk, visszamaradt a népfelkelő kuszároknál.

1916 Április 30

Dél előtt csavargok egyet a városban, Tökéséknél ebédezem, ebéd után kivillanyosozom a Jályaudvarra. Vasárnap van s ahogy a vasárnapias fékőzi úton csörömpöl velem az állomás felé a villanyos, három orosz hadifoglyot látok, tiszták, kiöltözködöttek, uniformisuk vadonatúj és csak úgy ragyog a csizmájuk, karonfogva, vidáman, tényérsapkáikat félrevágva mennek az utcán - mennek valahová szórakozni szabadon vidáman.. Nézem őket és arra gondolok, vajjon odakinn oroszországban a mi magyarjaink járhatnak-e olyan szabadon mint ezek itt - az állomáson találkozunk szabadságos 9-esek és délután két órakor indul velünk a vonat. Gyönyörű, meleg tavaszi délután van és csak úgy mosolyog a napsütésben a vagonablakon keresztül élénk táruktól tájék. - Este nyolc órakor Sátorajjuhelyen vagyunk, hol át kell szállnunk; csupán annyi időnk van, hogy az étteremben hirtelen megvacsorázhassunk s aztán megyünk tovább.

1916 május 1.

Dél előtt tíz órakor Lembergben vagyunk, Brody felé csak délután fél háromkor indul vonat, a dél előttöt a városban töltjük el. Fél háromkor indulunk tovább, este hat órakor Brodyban vagyunk. Megérdeklődjük mikor indul Zagorcéba a tábori vasut, megtudjuk hogy csak reggel hat órakor, azonban csupán Rodkamenig megy. Annyi ha legyen Rodkamenből majd csak eljutunk valahogy Zagorcéba! Az ettappenkomandó szobákat utal ki számunkra, így éjjeli szállásunk biztosítva van.

1916 május 2

Reggel öt órakor kelünk, megyünk a fux tábori vasut állomásra, honnan reggel hat órakor indulunk. Síneken hosszú csillesort vontat két egymás elé fogott csendesen poroszkáló lé - ez a tábori vasut; nem valami tulgyors, tulkényelmes alkalmatosság, de hát még mindig gyorsabb és kényelmesabb mint gyalogolni - üldögélünk a zsákokkal, csomagokkal megrakott csillék tetején és nézegetjük a vidéket;

százados./ Jelentkezünk Nadhera századosnál, bemutatkozunk neki, pár kurtta szóval elintézz bennünket: megmondja mi lesz a dolgunk és azzal mehetünk is. A századnál mint alantós tiszteket Bader Leo, Frommer Pál, Bellmann Kálmán főhadnagyokat, Dastek Pál, Haasz Pál, Ulrich György hadnagyokat és ~~xxxx~~ Bubregh János zászlóst találjuk; a század létszáma alacsony, a rukkoló állomány alig egy szakasz erősségű.

1916 május 9

A XXI. marsbataillon Baron Ferenc százados vezetésével délután elmegy a harctérre. A kaszárnyában ünnepélyesen bucsuztatjuk a harctérre induló bataillont, majd az erzatzbataillon egész tisztikara kikiséri az állomásra a kivirágzott, felpántlikézott marsot. / Baj van a zászlók körül; a platzkommandó csak akkor engedélyezik, hogy a századok magyar zászlóval vonulhassanak az állomásra, ha ~~xixxxx~~ a magyar zászlók mellett, fekete-sárgát is visznek magukkal. Ugy segítenek a dolgon a fiuk, hogy visznek fekete-sárga zászlót is, de úgy becsav^arják, hogy a színe sem látszik ki. /

1916 május 19

Nagyon sok tiszt van a kádernél - csak most látom hogy mennyi ember bujkál idehaza! Hogyne, talállok közöttük eleget, kik harctéri ~~xxxxxx~~ sebesülésüket vagy betegségeiket pihenik ki itthon, de nagyon sokan vannak közöttük olyanok, kik azt sem tudják mi fán terem a háború s kik mindenféle ürüggyel, különleges beosztással, "betegséggel" kihuzva magukat a marsokból, itthon zsirozzák be a háborút. Dacára, hogy innen-onnan két éve vagyok az errednél, találkozom tisztekkel, kiket még sohasem láttam, találkozom tiszt i skolámbeli fiukkal, kiket azóta sem láttam, hogy feloszlott az iskolánk, Isten tudja hol voltak másfél éven keresztül. És ez a kádertársaság idegenkedve néz ránk frontkatonákra: miért jöttetek haza, mit akartok itthon, meddig maradtok itthon, kérlik és közben mindegyiknek arcán ott látszik a sárga mérég és titkos rettegeés, hátha kiszorítjuk őket pozícióikból, hátha nekünk áll ezután a káder és helyettünk nekik kell majd kimenni a frontra. Igaz, mi frontról jötték sem vagyunk hozzájuk tulságosan nyájasok, ahol tehet-

itt-ott repitjük feléjük a gunyos célzásokat és nem mulasztunk el egyetlen kínálkozó alkalmat, hogy csipjünk ezeken a káderkucacokon egyet. A sok bujkáló ~~rányomja~~ rányomja helyegét a káderra: megdöbbenve konstatáljuk, hogy milyen különös szellem uralkodik a tisztek között. A lelkek egy része valami gyáva defetizmussal van megfertőzve, vannak tisztek, kik cinikusan hirdetik, hogy ők semmi körülmények között nem hajlandók hősi halált halni, vannak kik gunyolódva beszélnek a "svartérről" - ~~rányomja~~ mire fog ez vezetni, ha már a tisztek között is akadnak, kik ilyen erkölcstelen módon gondolkoznak..?

- Egyébként a kádernál összetalálkozom két urral. kiket valamikor gondolatban már el is temettem; az egyik Reviczky alezredes, ki tavaly Ostrozece-nél hat golyót kapott - kizárt-nak tartottam. hogy az öreg ur képes legyen kilébolni súlyos sebesüléséből; a másik Schwarz főhadnagy, ki szintén Ostrozece-nél sebesült meg nagyon súlyosan s kiről azt mondták, hogy a következő reggelt nem éri meg. Reviczky alezredes vas fizikuma diadalmaskodott az ostrozecei hat golyón, Schwarz főhadnagynak is sikerült nagynehezen lebirkózni a halált és most habár megrokkanna, de mindkettőn élnek, helyőrségi szolgálatot teljesítenek. Összetalálkozom Lövy hadnaggal is, ki meg Ostrozece-nél idegsokkot kapott: lábai megbénultak, egész teste rezgett és állatias hangon üvöltözött; egy ~~év~~ év betétellett, míg az emberronsból újra ember lett; bár erősen megviselt állapotban van, mégis úgy ahogy rendbe jött.

1916 június 2

Milyen a katonáskodás a ~~XXXXXXXXXX~~ kádernál ?

Reggel háromnegyed hétkor teljes felszereléssel áll a század a tágasiskolaudvarban; a kirukkoló stand folyton változik, néha alig van egy szakaszra való emberünk, máskor meg egész tekintélyesre felduzzad a század létszáma. Pontban hét órakor indulunk a gyakorlótérre, hol tizenegy óráig gyakorlatozunk; délután újból rukkolás van, kettőtől ötig "szórakozunk" a gyakorlótéren. Olykor-olykor a schlesstattra megyünk, néha a városban állomásozó kanizsai 48-asokkal közösen egy-egy nagyobb szabásu helyőrségi gyakorlat van, a végén harsogó zeneszóval vonulunk be a városba és a cseh színház előtt defillirozunk a helyőrség parancsnoka Ritlik altábornagy előtt; a rukkolás mellett vannak a napi rendes kaszárnyai teendők parancskiadás stb. Hellyel-közzel van egy-egy tisztgyűlés is, de ahányat

1916 június 20

Nagy hűvel és igyekezettel dolgozunk a regruták kiképzésén. Csupa jóvérű magyar gyerek - az az egyetlen hibájuk, hogy nagyon is gyerekek - öröm velük dolgozni, csak úgy pörög bennük a fiatalság és a vér, egyáltalában nem kerül valami nagy fáradtságunkba elsajáttatni velük a katona tudomány elemeit; feszít valamennyi, büszkék arra, hogy katonák és uniformist hordanak. A legnagyobb melegséggel bánunk a fiukkal, kikkendőt tartunk közöttük, megkivánjuk tőlük az erős munkát, de nem hajszoljuk egyen őket; nem csupán a drillre nézünk, hanem arra is, hogy örömeik teljen a katonáskodásban. Gyakorlatozás közben pihenő alatt egyik vékony dongáju gyerek kimerülten eszelik a fűben; vergatterung van, egyik altiszt fel akarja kényszeríteni a fiút, Haasz részöl hagyja csak aludni, úgy látszik nagy elfáradt a gyerek. Vagy egy óra múlva hirtelen felébred a regruta és pipacsvörösen, zavartan tápászkozik fel a földről, Haasz meg csak annyit mond neki, "no Jancsi, ha kieludted magad állj be fürgén a sorba" és ezzel el van a dolog intézve! Ilyen és ehhez hasonló esetek teszik azt, hogy a gyerekek kedvvel dolgoznak, soha sincsen szükség velük szemben gorombább szóra vagy éppen büntetésre - látszik rajtuk az iparkodás, hogy a legjobban végezzék dolgukat, öröm velük foglalkozni. A délelőttök, utánok a regruták kiképzésével mennek el, közben fel-feltűnik lován Nadhera százados, subogtatja lovaglő ostorát, rossz magyar kiejtésével fejünkhöz vágdos egy csomó gorombaságot, tán elvonul fejünk fölé a vész, ellovagol Nadhera, magunkra maradunk és megkönnyebbülve csináljuk dolgunkat tovább.

1916 június 21

Ugy hírlik, hogy az ezrednek igen forró napjai voltak Panasowka körül; állítólag az utolsó napokban leváltották és másra vitték az ezredet.

1916 június 23

Régi osztrák politika, hogy a különböző népekből összefoltozott monarchia területén a csapatokat úgy helyezik el, hogy szülőházajuktól távol, idegen területen áll-

Janak. Nem lévén így semmi közösségük a lakossággal, aggodalom nélkül fel lehet őket használni az esetleges megmozdulások letörésére, másrészt meg saját hazájuktól távol tartózkodva nincsenek kitéve forradalmi izgatásoknak és főleg esetleges forradalmi megmozdulás esetén nem nyújthatnak segítséget nyugtalankodó honfitársaiknak. Ez a politika rakta meg Csehországot magyar csapatokkal, így került többek között Prágába két székely ezred, Reichenbergbe a szonogy 41-es ezred és így kerültünk mi 69-esek és a zalai 48-asok Pilsenbe; viszont az a politika helyezte át Magyarországra egy csomó cseh ezredet. Magyarországon általában a legnagyobb gyűlölettel fogadták a cseheket, napirenden levő dolog volt, hogy a menetelő csapatok előtt kiköpködtek, gyerekek a kezüket dugdosták fel; amint halom Székesfehérváron például annyira kiélesedett a helyzet a lakosság és a helyünkbe odahelyezett rózsaszín parolis pilseni 36-osok között, hogy kénytelenek voltak őket kihelyezni a városból a Sóstón épült barakkokba, honnan a legénységnek egyáltalában nem szabad bejárni a városba. A bevonuló magyar csapatokat annakidején nem fogadta ilyen általános gyűlölet Csehországban. Igaz, hogy a lakosság cseh része gyűlölettől égve nézte őket, érzéseiknek azonban nem igen mertek külsőleg is túlságosan feltűnő módon kifejezést adni, viszont a németység meg határozott örömmel és tüntető lelkesedéssel üdvözölte az érkező magyar katonákat. Amint a bajtársak mesélik, mikor arzatbatalionunk 1915 májusában Pilsenbe érkezett, százakra menő német tömeg várta a bataillont az állomáson, szónokuk pedig miután egy piros-fehér-zöld szalagos csokrot adott át a bataillon akkori parancsnokának Watz ezredesnek, beszédében úgy üdvözölte a Hindenburg gyalogezredet, mint a csehek által agyonterrorizált némettség megváltóját. A viszony a németséggel jelenleg is meleg és tüntetőleg szívélyes, tisztjeinket szívesen látják maguknál a német családok és a legközvetlenebbül érintkeznek velük, a harctérre induló marsokat ép oly lelkesedéssel bucsuztatják, mintha saját fiaik mennének és gyakran tüntetőleg tüzik fel a piros-fehér-zöld kokárdát. A csehekkel ellenben másképp áll a dolog: ridegek, merevek, visszahuzódók, a cseh üzletekben alig akarnak szóba állni a magyar katonával. Éjszakánként tisztipatrulok járják a várost, párszor magam is vezeték ilyen patruilt, ellenőrzés végett benyitok bakáimmal egy cseh vendéglőbe, hirtelen halálos csend támad, gyűlölettől eltorzult arccal, égő szemek maradnak rám, szinte érzem, hogyha hátam mögött nem állna tizenkét jóképű, szuronyos magyar gyerek, épen nem

légkörben gyakran kirobban a verekedés a csehek és a mi magyarjeink között, a tiszteknek is elég sokszor támadnak afférjaik, főleg éjszakánként, úgy hogy éjjel sosem járunk egyedül, hanem mindig többedmagunkkal. Korábbi káderparancsnokunk Watz ezredes - egy kedélyes, kövér, örökközen jókedvű elmagyarosodott osztrák - a végsőkig exponálta magát verekedésekbe keveredett katonáiért és iparkodott kimenteni őket a bajból; sajnos ^a mostani káderparancsnok Althof alezredes - egy merev, ^{német nyelvű} ^{keres} magyarul egy szót sem beszélő osztrák ^{- a Rausmajernek kiment az orvós -} ki előtt csak egy szent van és ez az allerhöchste Dienst - már nem ilyen nagy patrónusa embereinek. / A bajtársaktól hallok egy történetet, mi még Watz ezredes alatt esett meg. Egy baka leszur egy cseh civilt; a bakának nyilvánvalóan igazsága van, mert éjnek idején valami elhagyatott utcában öten-hatan támadtak rá és védekezett ahogy tudott - a csehek azonban boszut lihegnek és a cseh követelésekre a platzkommandó szigorú megtorlást ígér. Következőnap kiállittatják az egész bataillont, hogy az incidensben részt vett csehek megmutathassák a verekedő bakát; kinn is áll az utolsó pucorig a bataillon, csak ép a baka nem, mert azt Watz ezredes a szemle idejére lecsukatta a kaszárnya pincéjébe - persze hogy hiába járkálnak a sörök között a cseh civilisták, nem találják azt kit keresnek s a bakának hajszála sem görbül meg. /

Mondani sem kell, hogy az ellenséges cseh környezetben a legjobb barátságban élünk a 48-asokkal, nyoma sincs közöttünk a békeidőkben szokásos regimentközi vetélkedéseknek, összetűzéseknél, ők is magyarok, mi is magyarok vagyunk és összefogunk itt az idegenben; a két tisztikar személyes jóbarátságban él egymással s ahogy hozna be egyik ezredbeli patrull a másik ezredből kilenc óra után engedély nélkül kinn csavargó bakát, amire pedig a béke időben direkt utaztak az egy városban állomásozó ezredek. Általában pedig a két magyar ezred szinte agresszíven rákényszeríti a magyarságát a városra. Ünnepeleken parádékon a Cotterhalte mellett felzendül a Himnusz is és a középületeken a fekete-sárga lobogó mellett kitűzik a piros-fehér zöldet is. / A bajtársak mesélik, hogy tavaly egy ünnepség alkalmával óriási felzúdulás támadt, mert a magyar zászlót a városházán nem a főfronton, hanem valahol oldalt tűzték ki, tisztí deputáció ment a városházára és valósággal kieroszakolták, hogy a magyar lobogó elfoglalja a helyét a főfronton a fekete-sárga mellett. / A városban általában sok magyar szó hallatszik, a magyar katonákon kívül a Skoda gyárban is sok a magyar nyelvű szó, sok magyar család áll állandóan jelenben és sok ka-

tona hozzátartozó tartózkodik hosszabb-rövidebb ideig létoga-
tában itt. A kirakatokban ott látni a legújabb magyar könyve-
ket, a trafikokban pedig az Érdekes Ujságot, Tolnai Világlap-
ját és a nagyobb magyar napilapokat; és a kávéházakban,
vendéglőkben, üzletekben - persze csupán a legszükségesebbre
szoritkozva - beszélnek magyarul is; ha a magyar baka nem
tanul meg németül, hát az üzletemberek kénytelenek ráfanya-
lodni a magyar tudományra. - Mondom a két ezred szinte ag-
resszív módon juttatja kifejezésre magyarságát és az a leg-
érdekesebb a dologban, hogy a magyarkodásban ép azok a tisz-
tek járnak elől jó példával, kiktől legkevésbé várná az em-
ber. Tényleges tisztek - igazi közös hadseregbeli brótzsák-
gyerekek - kik évtizedeken keresztül éltek Magyarországon
anélkül, hogy érdemesnek találták volna rendszeresen megtanulni
magyarul, kik Magyarországon csak az egyedül üdvözítő csá-
szért ismerték, itt egyszerre vad magyarokká váltak: török
a magyar szót, csak magyar ujságot olvasnak és állandóan aj-
kukon hordják: mi magyarok.. / Kb. két héttel Pilsenbe érke-
zésünk előtt történt, hogy valamerre a Himnuszot játszották
és több cseh nem vette le a kalapját; egyik magyarul alig
beszélő kapitányunk kardot rántott és kardjával ütögette le
a fejekről a fennmaradt kxxx kalapokat. / Érdekes sziksnix
szimptoma: az idegen világ még azokból is magyarokat csinál
kik eddig mindenek voltak, csak nem magyarok..

1916 június 25

XXII. marsbataillon délután nagy parádéval
elmegy a harctérre.

1916 június 29

Istenem de szép a nyár itt Pilsenben.. Virégé-
gyak, pázsit, friss, nyári zöld mosolyognak az utcákon min-
denfelé, ezután székőkutak muzsikálnak és padok hívnek pihe-
nőre.. Szeretik itt a zöldet, a gyep bársonyát, a fák lombjai
között átvillanó napsugarat és nem hagynak semmitsem kopá-
ran, beültetik, parkirozzák a legkisebb teret is és mindenütt
virág, lomb és eleven selymes, meleg zöld. Mint valami kecses
ékszer öleli körül a várost a Radetzky allé, selymes a gyep a

Patak sádján és gyerekszívajtól hangos a Königspark. Lassan folyik végig a városban a Radbuza, emeletes házak nézik magukat tükrében és vígan játszadozik a balhajló lombokkal a folyó. Csónokok suhannak fel és alá rajta, permetezve hull a felemelt evezőről a víz s mint tovalibega csónak, halkul el lassan a vídém kacaj - milyen jó a selymes fűben elheverni, nézni a víz örökké ugyanaz és mégis örökké új játékát, hallgatni a habok fecseregését.. Itt Pilsenben szeretik Istennek ezt a gyönyörű szép világát, a napsütéses erdőszéleket, a folyó enyhe melanchóliáját, a bizalmas erdei buvóhelyeket, az akácillatot és vasárnaponként üres a város és kirándulókkal van tele Pilsenetz, Zabiela, Lobes, Bila Hora, Littitz, Dudlovec és a többi kirándulóhely.

És mennyi szórakozást kínál ez a szép város. Napközben magasan csapong a kedv a Schwimmschulében, a délutánokat meg mindenki Lochotinban tölti. Ez egy szép park - vasárnaponként a 69-es banda játszik benne - a várostól villanyoson alig tizenöt pernyi távolságban. Hétköznap, ünnepnap egyre megy, Lochotinban mindig csak úgy pezseg az élet, naponként kinn van az egész város és örül a napsütésnek, zöldnek és nyárnak. A Lochotin mellett nagy népszerűségnek örvend a Schützenkorps kertje a Strzelnica - itt meg a 69-es cigánybanda szokott játszani - állandóan tele van emberrel a sörözője, a kerthez csatlakozó sportpályán pedig minden vásár- és ünnepnap nagy futball mérkőzések zajlanak le. Esténként nagy és élénk korzó a Fördermayer gasztóban, azután mozik, jóformán jegyet alig lehet kapni a mozielőadásokra pedig három nagy mozi játszik / Skoda, Biostrelnica és Wölle / , ~~kávéházak, kávéházak, kávéházak~~ van aztán két színház is a városnak a cseh színház és a Deutsches Hausban a német színház, de ezek jelenleg nyári szünetet tartanak. No és amit legelőnek kellett volna említenem, Pilsen specialitása a Prazroj - minden sörivők Mekkája ! Nem túlságosan tégas, alacsony, nyomott tetejű szobák, méter vastag falak, ~~képek, képek, képek~~ kicsi ablakok, piros terítős asztalok, kopott öreg padok és az esti szürkületben olyan álmosan, olyan életuntan pislog a villany: ez a Knoblauch, a Pilsner Urquelle, vagy becsületese cseh nevén a Prazroj, a valódi nemes pilseni sör fészke, Gambrinus király legszebb virágos kertje - nehéz, édes barna sörök illata uszik itt a levegőben és keveredik össze a fehér sör zamatosan kesernyés illatával.. Ne várjuk, hogy fürge pincérhad rajozzon körül, az asztalkendő tisztasága ellen is lehetne kifogásokat emelni, de ez

mintha valami misztikus szertartást végeznének. Nincs itt hangos szó, nincs itt ríktó viláosság, az igazi sörivót mindig arról lehet megismerni, hogy elvonul valami csendes, homályos zugba és ott egyedül vagy bizalmas társaságban élvezi a nemes nedűt; valahogy úgy tűnik fel, mintha az egész egy nagy familia lenne, ismeri itt mindenki egymást, meg van évek óta itt mindenkinek a maga helye és mint egy jószágos apa járkal a vendégek között a kedélyes öreg dupla tokás vendéglős: szerencsés ember, mert jól cselekszik, illuziókat ad embertársainak..

- Él forr ez a város, de nemcsak szórakozik és a nyár szépségeit élvezi, hanem dolgozik is és komolyan, szívesen, infeszültéig dolgozik. Tömérdek gyárkémény okádja éjjel-nappal a füstöt és délután hat órakor mint egy óriási orkeszterzug az ég felé a gyárak kúrtja s hatalmas embertömegek áradnak ki a gyárak lihegő, forró mélyéből. Egész napi munkától kimerült, kazánok tüztől vörösre izzadt, Maunier alakjaira emlékeztető proletárok, sápadt arcu, napfénynek, fák zöldjének s a nyári délutánnak gyerekesen örülő munkáslányok vonulnak a nagy, széles utcákon, a Skodagasse, a Jungmann strasse egy-egy feketén hömpölygő folyó - aztán lassan-lassan felszivja, megemésztí a munkástömeget a házrengeteg. A Skoda gyár maga egy egész város, tömérdek égnek meredő kéménnyel és állandó bugás, zuhogás, csattogás, nehéz robaj hallatszik a rengeteg épülettömegből - itt készülnek a monarchia fegyverei, munkások ezrei dolgoznak a gyárban éjjel-nappal. / Amint beszélük a város lakosságának egy negyed része közvetlenül vagy közvetve ebből a gyárból él. / Éjjel-nappal dolgoznak itt, róten világít bele az éjszakába a gyár ezer meg ezer ablaka, lihegnek a tulfütött kazánok és az éjszaka csendjében megsokszorozódnak a zuhogások, csattogások és csak úgy visszhangzik a környék a munka zajától - a munka pillanatnyi szünet nélkül, szakadatlanul folyik, itt nem ismernek éjszakát, ünnepet, s fáradságot csak dolgozni és dolgozni és kihasználni minden pillanatot.. Idegen, avatatlan még csak közelébe sem férközhet a gyár monstrumnak, minden öt lépésre egy-egy poszt áll, óriási katonai telep ez a gyár titkos védelmi berendezéssel, ha kell pillanatok alatt bevehetetlen vár lesz belőle és ontja magából a halált. Nemcsak nekünk dolgozik, de a szövetséges országoknak is, állandóan vannak a városban német és bolgár tüzérek, meg keki szinű egyenruhás, magas kucsnás, cigány képű török artilleristák. - Erős, megfeszített munka folyik mindenben, sokat szórakoz-

arcok ha ránk nézve sikeres harcokról ad hírt, ahogy aggódik, ahogy fél ez a tömeg, olyan könnyen jön extázisba egy-egy jó hír hallatára..

- Az élet? Méretdrága, de vidám. Esténként zsufolt színház tapsol az új lengyel tenoristának, a mozik tele - ez is egy lebergi specialitás, minden sarkon mozi van - a kávéházak, mulatók minden este megtelnek és sok a kokott.. Nagy korzó: az arisztokratikusan csendes Akademicka ulicén ad egymásnak légyottot az elegáns világ - a háboru és a várost fenyegető orosz veszély dacára szórakozik, mulat Lemberg és jól él..

Nos és a lengyelek? Lemberg a lengyel agitáció központja volt mindig, ma is az; a lengyelek igazát hirdeti a kirakatokban a sok lengyel könyv, lengyel ujság, az utcákon ott sétálnak a lengyel eszme harcosai a legionáriusok - ó milyen fanatikus hittel hisznek itt a nagy, önálló, szabad Lengyelországban, hogy hisznek benne s hogy dolgoznak érte.. Vajjon valóra válik-e az álom, szárnyal-e még egyszer égis a legenda lengyel fehér sas?

Délben térzenét hallgatok a Sobiesky szobor előtt, nézegetem a fel és aláhullámzó publikumot, utána megebédezem a Francéban, délután színházba megyek, a "Mignon" operát nézem meg igen jó előadásban. A színházból a szállodába menet beletotlom az utcán Demeter századosba; Demeter volt a XXII. marsbataillon parancsnoka, idegbántalmak vettek rajta erőt, úgy hogy ott kellett hagynia a bataillont és most Lembergben kezelteti magát. - Az este hét órással hazautazom Zadyorcéba, kilenc órára otthon vagyok és leadom a bataillonskommandón a magammal hozott pénzt.

1916 július 24

Parancsot kapunk, mely szerint az önkénteseket és a harctéren már volt legénységet be kell küldeni az ezredhez; délután el is megy ez a társaság és így a századok meglehetősen lepadnak. A legények kik itt maradnak, féligmeddig kiképzetlenek, a legelemibb dolgokat alig tudják, ami érthető is, mert a trénnél, pékeknél, meg ahonnan mindenhonnan jöttek, nem igen volt szükségük arra, hogy megtanulják a svamléniázást meg a

Várday István zászlós 1915

|

Együtt vacsorázunk, a messzi égyuzás teljesen elhallgatott, valami kínzóan, fájdalmas csend borul a világra.. Hol verekedtek ma, mit akar itt a sok német - éllítólag több német hadosztály ment már keresztül a városon - hová megyünk, mi lesz velünk, vacsora után eltűnődünk egy darabig ezeken a dolgokon, aztán csendes jójucakával szétválunk s megyünk haza szállásunkra. Lefekszem, hamarosan el is alszom. Éjjeltájban nehéz bakkancskopogás és zörgetés ébreszt fel, a napos képlár van itt a száztól és jelenti, hogy reggel hat órakor megyünk tovább. Az égyuk újra szólnak kinn az éjszakában, hallgatom a fekete csendben különös erősen idehangzó égyudörejt, ide-oda forgolódom égyamban és csak nagy nehezen tudok újra elaludni.

1916 július 31

Reggel öt órakor ébresztő, hat órakor indulunk tovább Zlocowból. Az égyumoraj egyre tart előttünk, de aztán lassan, lassan elhalkul és kilenc órára teljesen megszűnik. Tizenegy órakor Koltowba érünk, ez egy nagyobb falu, itt táborozik hadosztályunk - a budapesti 31. hadosztály - trénje, sanitátsan-staltja, feldpostja stb. Letelepszünk a falu melletti erdőben, menázst osztanak, megesszük az ebédet, szerencsésen el is felejtjük és csak nem jön parancs az indulásra, egyik óra mulik a másik után, anélkül hogy valami történék velünk, Délután folyamán Sipos Zsiga és én unalmunkban besétálunk a feldposthoz esetleges levelek után érdeklődni; a faluban több tiszttel beszélünk, kiktől halljuk, hogy az általános harcéri helyzet folytán hadosztályunk pár nappal ezelőtt kénytelen volt ott hagyni régi állásait és a Graberka-Seret vonalra vonult vissza; ezre-dünk jelenleg Koltowtól mintegy 10-12 kilométerre ~~Lienka~~ fa-lu mellett éll. A visszavonulást megelőzőleg az oroszok hevesen támadták hadosztályunkat, Krotka Lénia közelében sikerült is nekik ^{a 44-~~xx~~} betörni állásainkba; a pergőtüz alatt a rókalyukakban meghúzódott emberek nem vették észre az oroszok előreszivárgá-sát, az előreszivárgó oroszok észrevétlenül behatoltak állá-sunkba, kézigránátokkal megsemmisítették a rókalyukakban re-keft embereket és az állást pár száz lépés kiterjedésben birto-kukba vették, azonban ellentámadással kiverték az állásból az oroszokat, végeredményben az orosz támadás az egész vonalon si-kertelen maradt és a visszavonulás minden ellenséges kányszer

nélő 44-esek már rohamkésssel csinálták ellentámadásukat. - Hirtelen megrakódva térünk haza az erdőbe, hol folytatjuk azt, amit abbahagytunk: fekszünk a fűben és várunk. Végül délután hat órákor parancs jön, a marsbrigád mint hadosztálytartalék Koltowban marad. Nyomban bevonulunk a faluba, hol elszállásolják a bataillonokat. An Gallauner főhadnaggyal egy jobb kinézésű házba kerülök, hol elég rendezes és tiszta szobát kapunk.

1916 augusztus 1

A marsbrigádparancsnok pihenőnapot engedélyez, egyben közli, hogy a következő napon megkezdődik ismét a rendezes beschäftigung, vagyis délelőtt, délután rúkkolás.

Este a marsbrigád gazdasági tisztje Vincze főhadnagy - ki a nap folyamán benn járt ezredparancsnokságunknál - egy hirt hoz, mely a legnagyobb mértékben felizgat bennünket. Mialatt Pilsenben voltam, az ezred Szeretecen tartózkodó Réservebataillonjából - parancsnoka Kornhoffer Alfonz százados volt - valamint a 44. és 32. gyalogezredek Réservebataillonjaiból egy új, három bataillonból álló ezredet állítottak fel, melynek parancsnoka Trupkovics Henrik 44-es őrnagy lett - innen az ezred neve: Infanterieregiment Trupkovics - ezt a Trupkovics ezredet Brody környékére vitték, ahol a legutóbbi harcokban teljesen megsemmisült; az ezredből sokan kerültek fogságba, így például a 69-es bataillonból 12 tisztet és 400 legényt fogtak el, a foglyok között van Kállay Albert is. Sokat beszélgetünk a dologról és szörnyűségnek találjuk, hogy ennyi 69-est elfogjanak; egyszerűen nem tudjuk megérteni, hogyan volt lehetséges, hogy a mi ezredünkből a Hindenburg ezredből ennyi ember kerüljön fogságba! Felujulnak előttem a Réservebataillonnal Szeretecen eltöltött kellemes napok és sokat gondolok szegény Kállay Albertra, Isten tudja, hol és merre járhat most... A 69-es bataillon parancsnoka Kornhoffer százados megmenekül az elfogatástól - hidegvére és bátorsága megmenti őt. Mikor az oroszok betörnek a Trupkovics ezred állásaiba és látja bataillonja pusztulását hirtelen összedi a bataillonskommandó körül embereket - ordonáncokat, telefonistákat, tisztiszolgákat stb - puskát vesz maga is kezébe és folyton harcolva a legnagyobb nyugalommal visszavonul.

térre és július 24-én vonult be Zadvorcéről a többi önkéntesekkel az ezredhez. Bevonulására következő második vagy harmadik napon történik meg hadosztályunk visszavonulása, az erős menetelésben a fiatal gyerekek nagyon kifárad, az uton tűzrések is vándorolnak, belekapaszkodik egyik ágyuba és azzal húzza magát; hogyan-hogyan sem valahogy az ágy alá kerül és az ágyu agyonfázolja.

Este nálunk jár Földes Lajos beszélgetni. Callauner legénye teát főz és teázgatva beszélgetünk erről-arról, jövőre kintünk kilátásainkról, elemlegétjük szegény kaskát, Milsent, Mindenbürgöt stb. Tíz óra tájban bucsuzik tőlünk Földes és Callaunerral nyugovóra térünk.

1916 augusztus 4

Feggel hét órakor beállít hozzánk egy bataillonserdonénc és hozza a parancsot, a brigádkommandó marsbereit-séget rendelt, a század azonnal készüljön fel. Azonnal alarmirozzuk a századot; az eső csak úgy szakad - konstatáljuk, hogy ennél szebb időt nem is választhattak volna megsétáltatásunkra, vajjon mi történhetett, hogy ilyen váratlanul és lőhalálban tovább visznek bennünket? Kilenc óra tájban megjön az indulási parancs s a marsbrigáddal keleti irányba elmarsolunk. Az eső vígan esik, kellemetlen hideg szél fúj, térdig érő sárban csatakolunk; szerencsére nem sokáig tart az eső, tíz óra felé eláll az esőzés, megszakadoznak a fellegek sőt a nap is előbújik - hogy kiderül az idő egész kellemes lesz a menetelés. Fél tizenegy tájban egyszerre velünk szemben az uton vágató kocsisor tűnik fel, amint közelebb érnek látjuk, hogy a 32-ös ezredtrén iparkodik teljes erővel hátrafelé. Mi bajuk van ezeknek, honnan szaladnak, miért szaladnak? A feleletet megadja egyik konyhakocsis, ki odakiált hozzánk, jönnek a muszkák, nincsen elől senki, mindenkit elfogtak az oroszok! Pillanatnyi konsternáció, a következő pillanatban azonban kirobban az indulat az emberekből: ostoba konyhakocsis, közel se jár oda ahová lőnek s egy muszkából mindjárt szívat csinál, bele kellene a gazemberbe puffantani - ilyen és ehhez hasonló kifakadások hallatszának s az emberek ökölrel fenyegetőzve a rohanó kocsisor után, gunyos nevetéssel emlegetik fel a 32-ös kurázsit.

Délben Lukawiecre érünk, hol elszállásolnak pajtá-
 tókban bennünket. Lukawiecen találjuk ezredünk gefec'tstrén-
 jét és az ezredirodát, az ezredparancsnokság a falutól egy ne-
 gyedóra járásra egy vadászházban tanyázik, maga az ezred a fa-
 lu előtt kb. három kilométerre van állásban. A legelső hír,
 mit hallok az, hogy az ezred több mint egy éves interregnum
 után megkapta végleges parancsnokát Leisz Béla ezredes szené-
 léyben, ki a 26. gyalogezredtől került az ezred élére; Catinel-
 li ezredes visszament a hadtesthez, Krausze alezredest pedig
 áthelyezték a 68. gyalog ezredhez. Hogy mi történik a fronton
 arra vonatkozólag bizonyosat senki sem tud. Alkítólag az oro-
 szok éjjel betörték a 32-sök és 26-osok között, egyik hír sze-
 rint már vissza is lettek verve és az éjjel elfoglalt árkok
 már a mi kezünkben vannak, viszont egy másik hír szerint még
 mindig benn vannak árkaikban és épen a mi marsbrigádunkra
 vár a feladat visszafoglalni az elvesztett árkokat. Az utób-
 bi hír hallatára nagy megdöbbenés vesz rajtam erőt - hogyan,
 a marsbrigádunkkal akarnak itt ellentámadást csináltatni, há-
 rom gyenge bataillonnal, melyek létszáma a feldbataillonok
 létszámának felét sem éri el, három olyan bataillonnal, me-
 melyek közül egy sem rendelkezik egyetlenegy géppuskával, me-
 melyek közül egynek sincs telefonja, melyek közül egyiknek sin-
 csen csak egy szál fordágya is, melyen hátra lehetne szállí-
 tani a sebesül^{WRT}ott, ellentámadást akarnak csináltatni olyan
 emberekkel, kik kiképezve alig vannak s kik fegyverükkel alig
 tudnak bánni ^{RUH MOROU} egész sereg van ~~mindenütt~~ olyan, ki élessel még
 soba életében nem lőtt? Idegességem csak akkor csillapodik,
 mikor összetalálkozom Tennert főhadnaggyal, ki ép a brigádkom-
 mandótól jön és újságolja, hogy az ezred állásaitól délre
 Ratisce mellett a 395-ös kótán tört be az orosz és egy 71-es
 s. 32-ös feldbataillon fogtak ott ellentámadást csinálni, mi
 továbbra is alarmbereitschaftban maradunk.

Délután összetalálkozom Schertler századossal
 az ezrediroda vezetőjével és meginterjuvolom mi lesz marsunk-
 kal beosztják-e az ezredbe? a válasz nem valami vigasztaló.
 Az ezredlétszáma teljes, a közel jövőben semmiféle beosztás
 nem várható. Azért sem, mert a mar brigád jelenleg hadosztá-
 lyunk egyetlen tartaléka és így a brigádot a x hadosztály nem
 nélkülözheti. Különösen most mikor a helyzet Ratisce körül na-
 gyon kényessé vált; az oroszok erősen befészkeltek magukat a
 395-ös kótára és a hadosztálynál el vannak tökélve, hogy min-
 denáron visszaserzik ezt a fontos magaslatot, ha másképen
 nem megy feláldozzák a marsbrigádot is ezért a magaslatért.

Ha vége ^{lesz} ~~xxx~~ a Ratisce körüli harcoknak a marsbrigád újra visszamegy Koltowba és maradunk ott tovább, mint hadosztálytartólék. - Szép kilátások! Kellemes egy érzés, mikor szemünkbe megmondják, hogy feláldoznak bennünket akár van értelme a dolognak, akár nincs! Fenn ugy számolnak velünk mint három bataillonnal, azzal meg nem törődnek, hogy milyen ez a három bataillon. Legcélszerűbb lenne, kivenni a frontból egy vagy két felbataillont s helyükbe bennünket betolni, marsbrigádunk bármilyen gyenge, egy erős állásban harcedzett felbataillonok között megállná addig valahogy a helyét, míg egy, két kellően felszerelt és harchoz szokott felbataillon visszakerzi a 395-ös kőtét az oroszoktól; erre a legcélszerűbb megoldásra azonban ugy látszik senkisé gondol, ~~hanem~~ hanem cél és értelem nélkül elpocsékolják a marsbrigádot egy támadással, melynek a kellő kiképzettség hiánya, és a felszerelés hiányossága miatt a sikerre a legkisebb kilátása sincs!

Alkonyat tájban nagy puskaropogás és gépfegyverkatakolás szűröközik be be valahonnan távolról a faluba, ugy látszik most csinálják a 71 es és 32-ös bataillonok az ellentámadást. Mi tisztek összeülünk és hallgatagon figyelünk a távoli csatazajra, tudjuk ha nem sikerül a támadás mi következik. Lassankint besötétedik, a távolban elhallgatnak a fegyverek, öreg este lesz, de semmi hír nem jön, mi van Ratisce körül. Várunk, várunk, aztán mikor ugy fél tiz felé még mindig nem kapunk semmiféle parancsot, kezdünk berendezkedni éjszakra; mi tisztek felállítjuk sátrainkat a pajta előtt, hol a legénység be van szállásolva. Az enyémet is felállítja andrás legényem és telehordja szénával; bebujok, lefekszem, betakarózom s ép készülök elaludni - ebben a pillanatban valaki megszólal a közelben "alarm!", hirtelen ledobom magamról a takarót, kibujok a sátorból, andrás legényem már a sátor előtt áll, hadnagy ur jelentem alásson aláron van! A pajtsban már csak egy nyüzsögnek a felriasztott emberek, kapkodják magukra a sötétben a felszerelést és a fegyvert; andrás gyorsan lebontja a sátrat és összezsomogolja dolgaimat. Hogy mi van, senkisé tudja, csak egy bizonyos, hogy marsbrigádot alarmirozták és időnk sincs arra, hogy valami közelebbit megtudjunk, mert már is indulunk: pont tiz órakor koromsötétben, térdig érő sárban abmars.

14.5. Éjjel egy órákor Batkov faluba érünk. A mars-
brigádparancsnok a faluban marad és elhelyezkedik az iskolá-
ban, a 44-es és 32-ös marsbataillonok - mindegyik külön-külön
más irányba - elmarsoznak, mi pedig az iskola előtt áll-
va maradunk; félórás várakozás után aztán kapunk egy 32-ös
ordonánccot, kinek a 32. gyalogezred egyik bataillonskomman-
dójára kell bataillonunkat elvezetni és azzal indulunk is. A
legnagyobb bizonytalanságban indulunk el, induláskor csupán
azt a parancsot kapjuk, hogy az ordonánc vezetésével marsol-
junk a brigádparancsnokság által megjelölt 32-ös bataillons-
kommandó^{hoz} ~~hoz~~, ott fogunk további parancsot kapni - de hogy hol
van ez a bataillonskommandó, egyáltalában hol az oroszok és
hol a mieink, milyen az általános harci helyzet minderről egy
szót sem szólnak. Tannert főhadnagy, Gallauer főhadnagy, Föl-
des hadnagy és én négyesben a bataillon élén ballagunk a 32-
ös ordonánccal, magunk között beszélgetünk is a dologról, hogy
milyen lehetetlen módon küldtek el bennünket, megyünk anélkül,
hogy fogalmunk lenne arról hova megyünk és megállapítjuk, hogy
ha a 32-ös ordonánccot véletlenül megné a guta, nem maradna
más számunkra, mint leülni az ut szélére vagy visszafordulni
Batkovba.; no de nem üti meg a guta, látszik rajta, hogy ismeri
a vidéket, a sötétség dacára is teljes biztossággal vezet
bennünket ismeretlen célunk felé. Külömben nagyon kínos a
marsunk, vaksötétben mély sárban botorkálunk és csak nehe-
zen tudunk előrejutni; az éjszaka feketeségében mindenfelé
világító rakétákat látunk fellobbanni, néha-néha pedig fegy-
verropogás, géppuskakatakolás töri meg az éjjeli csendjét. Las-
sankint aztán oszladozik a sötétség, szürkülni kezd és az ál-
mos, borús, ködös szürkületben csak megyünk, egyre megyünk; pár
perccel fél 8t után egy erdős dombháthoz érünk, melyen drót-
akadályokat látunk, az ut mellett eldobált fegyverek hevernek
- mint a 32-ös ordonánc mondja, tegnap eddig jöttek el az oro-
szok, innen verték őket vissza a 32-ösök és 71-esek. Bekanyaro-
dunk az erdős dombhát és egy kis tó között, keresztülmegyünk
egy kis réten, melyen drótakadályok húzódnak, a réten túl árok-
szerű mélyüthöz érünk, az utban Tannert főhadnagy "niedert" pa-
rancsol; mialatt a bataillon lefekszik, Tannert főhadnagy a 32-
ös ordonánccal tovább megy az uton előre megkeresni a 32-ös
bataillonskommandót, mely állítólag itt van valahol, a batail-
lon szanitái pedig visszamennek az erdős dombhátra ágakat
vágni hordágnak, mert nincs egyetlenegy hordágya sem a batail-

440
lonnak. Megnézem az órát reggel öt óra van. Kis idő múlva jön vissza Tannert főhadnagy és az ordonánc, nem találják a 32-ös bataillonskommandót, az ordonánc égre-földre esküszik, hogy nem tévedt el, jó helyre vezetett bennünket, itt kell lenni a keresett bataillonskommandónak. Tannert főhadnagy és a 32-ös ordonánc folytatják a keresést, csatlakozik hozzájuk Callauner főhadnagy is és hármában visszamennek az erdős dombhat felé; hogy mi történik velük nem tudom, többé nem látom őket. ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ Csend van, csak nagy ritkán dörren el egy-egy orosz lövés, de nem tulajdonítunk a dolognak jelentőséget, meg vagyunk győződve róla, hogy saját sárlinánk áll előttünk s a lövések annak szólnak. Mialatt fekszünk a mélyutban és várjuk Tannert és Callauner főhadnagyok visszatérését, a 4. századtól egyszerre azt avizálják hozzánk, hogy az oldalunkban fekvő magaslaton oroszok vannak; jóformán ugyanabban a pillanatban hirtelen nagy gépfegyvertűzet kapunk s gránátok csapkodnak le körülöttünk meg srappellek explodálnak fejkünk felett. Én ijdélem tör ki a mélyutban együtt fekvő emberek között, a bataillon legénysége rémületében szét akar szaladni, csak nagy nehezen, revolverrel tudjuk megfékezni a kitörni készülő pánikot és itt tartani az embereket. Sárlinába fejlődtetem fel a századot arccal keleti irányba, de az emberek, kik most vannak először tűzben annyira meg vannak keveredve, hogy ugyszólván minden embert külön a helyére kell tenni; majd patullokot küldök ki, egyet balra, egyet előre, hogy derítsék fel a helyzetet, hol állnak az oroszok - a patullok ki is ~~xxxxx~~ csuszna s többet nem látom őket viszont, nem tudom mi történik velük. A nagy tűz kb. egy negyedórát tart, aztán megszűnik és teljes csend áll be. Lehetetlennek tartom helyzetünket ~~x~~ itt a mélyutban, mert tulságosan össze vagyunk szorítva, elúzenek tehát Bosnyákovics főhadnagynak a 4. század parancsnokának - mint a bataillonnál levő legrangidősebb tisztnek - ki századjával a mélyutnak az erdős dombhat felé eső végén ~~xxxxxxxx~~ ^{Wohn}, hogy menjünk vissza az erdőbe, hol szabadabban mozoghatunk, mint itt a mélyutban. Bosnyákovics főhadnagy megfogadja a tanácsomat és elrendeli, hogy bataillon kisebb csoportokban húzódják vissza az erdőbe és meg is kezdjük a visszamenést; a hátunk mögötti réten húzó drótakadályon van egy átjáró, ezen keresztül próbálunk visszamenni az erdőbe. Az első kis csoport szaladva megindul, abban a pillanatban amint kiérnek mélyutból orosz gépfegyverek tüze söpri végig a rétet, drótakadályt és a szűk cikk-cakkos átjárót és az első öt ember

halva a réten marad. Bosnyákovits főhadnagy erre nyomban megszünteti a további kísérletezést, hisz így egyenként pusztulnak el az emberek; ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ maradunk tovább is a mély utban. A tüzelés most már állandósul, folyton szólnak a puskák, géppuskák és szakadatlanul recsegnek körülöttünk a srpnellek.

Egyszerre csak a század balszárnyán rémült ordítózás harsan fel, itt az orosz, végünk van! Az ordítózásra felugrom - tényleg pár lépésre a bataillontól oroszok bukkannak fel, a hozzájuk legközelebb eső emberek eldobálják fegyverüket és feltartják kezüket, össze-vissza való lövöldözés kezdődik, már a hátunkban is oroszok vannak, Bosnyákovits főhadnagyot látom amint önkívületben kiabálja: sturm, hurrá, de a nagy kavarodásban senkisé sem hallgat rá, már körülöttem is eldobálják az emberek a fegyverüket és kezüket magasra tartják; ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ hirtelen tányérsapkás, földszin köpenyes ~~xxxxxx~~ oroszok tömege vesz bennünket körül, s már csavarják is ki kezemből a revolvert - görcsösen megmerevedve állok s mintha az agyam kilódult volna helyéből bámulom a rettentő jelenetet: a kezüket magasra tartó embereket, s a bennünket elfogó orosz tömeget. És hirtelen mintha valami jéghideg ^{Re} ~~xxx~~ görcsösen belemarokolna szívembe; soha, soha a hactéren eszembe nem jutott a hadifogság, állandóan számoltam azzal, hogy eleshetek, megsebesülhetek, de arra, hogy elfoghatnak, soha nem gondoltam, még ép oly kevésbé mint máskor; még tíz perccel ezelőtt is ~~xxx~~ ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ mosolyogtam volna, ha valaki fogságba kerülésről beszél és most bekövetkezett, mire sosem számítottam, hadifogoly lettem--.

- Az oroszok nagynehezen összeállítanak bennünket, majd közrefognak, aztán hajde előre! és megindul a szomorú menet, elől egy csoportban mi tiszték, utánunk hosszú sorban a legények. Négegyszer visszánézek az erdőre, mely mellett Hajnalban eljöttünk, mintha egy mély, rettenetesen mély ~~xxxxxx~~ szakadék választana el most tőle.. Ott azon az oldalon az ott-hon, a szabadság, az élet, minden, itt, itt a rabság, a megalázás, a nyomoruság, a szenvedés és én magamban hangtalanul bucsuzom most mindentől mi nékem eddig kedves volt..

466

Az előbbieken adtam augusztus 4-e és 5-e történetét, úgy ahogy ezekben a napokban feljegyeztem azt, vagyis adtam amit láttam, hallottam, tapasztaltam. Hogy azonban tényleg mi történt e két napon arról csak jóval utóbb, kinn a hadifogságban szerzek tudomást; összekerülök augusztus 4-én és 5-én Batkow környékén elfogott 26-os, 32-ös, 71-es és 72-ös tisztekkel, kikkel részletesen megtárgyaljuk a két nap eseményeit és csak ezeknek a beszélgetéseknek alapján jutok abba a helyzetbe, hogy megállapíthatom, mi módon fogtak el bennünket.

Íme:

Augusztus 3-án hadosztályunkból a 61. brigád frontja a Graberka patak mentén északkelet-délnyugat irányba húzódik olyképp, hogy a brigád egyik ezrede a 69. gyalogezred a Lienaki-Zwyzyn szakaszt tartja megszállva, másik ezrede a 32. gyalogezred pedig ettől délkeletre a Zwyzyn-Ratisce szakaszt, beleértve a Ratisce falu felett fekvő 395-ös kőtet is. Meg kell jegyezni, hogy a 32-sők vonala Markopolo falutól délre nem halad pontosan a Graberka patak mellett, hanem Markopolotól kezdődően a pataktól elhajlik, majd a Ratisce felett tovább kiszélesedett Szeret folyónak - mellette a Graberka is ömlik - déli partjával húzódik egy irányban.

/ Hogy ugyanabban az időben a 31. hadosztály másik brigádja a 3-as bosnyák és a 44. gyalogezredéből álló 62. brigád hol állt, nem sikerült megtudnom, valószínűleg valamerre Lienaki felett. / Hadosztályunk jobb szárnyához csatlakozott a 33. hadosztály, melynek balszélső ezrede a 26. gyalogezred Ratisce alatt kapcsolódik hadosztályunk jobb szélső ezredéhez a 32. gyalogezredhez. Nos augusztus 4-én szürkületkor az oroszok átjönnek a Graberkán, Markopolo falu és a 395-ös kőte között meglepik a 32-sőket, legnagyobb részüket leszúrják és megszállják a Markopolo-Ratisce északrészt. A támadó orosz csapatok egy része azonnal előrenyomul Batkow irányába, másik része pedig délkelet felé fordulva a Szeret mellett állásban levő és mit sem sejtő 26-osokat göngyölíti fel. Enidava faluban egy 71-es bataillon áll tartalékban; a betörés hírére ezt alarmirozzák, a bataillon oldalba kapja a Enidava falutól xxx északra fekvő erdős hegyet és tőle keletre újra tovább szélesedő Szeret között Batkov felé előrenyomuló oroszokat, heves harc után visszaso-

ritja őket és újra megszállja Markopolo falu és a 395-ös köte között a volt 32-ös árkokat, melyek - mint az egyik 71-es tiszt mondja - ~~xxx~~ tele voltak 32-ös halottakkal. Ugyanebben az időben a Ratiscétől délkeletre fekvő orosz kézre került 26-os állások ellen egy 72-ös bataillon intéz támadást, sikerül is neki kiverni az oroszokat az állásból és újra visszaszerezni az elveszített árkokat. A 395-ös köte minden erőlködés dacára orosz kézen marad, ehhez képest a kötétől északra fekvő 71-es és délkeletre fekvő 72-es bataillon között az oroszok által megszállva tartott 395-ös köte mintegy ék-ként mélyed be frontunkba. A 395-ös kötétől északnyugatra a Szereten egy híd vezet keresztül; a Markopolo és Ratisce között szürkületkor meglepett 32-sők maradványaiból összeszednek körülbelül egy századra való és azzal a feladattal, hogy a 71-es és 72-ös bataillonok közötti lyukat, vagyis a 395-ös kötét tartsák szemmel addig míg a köte ellen támadás lesz intézhető, odaállítják őket ehhez a hídhoz. Reggel kilenc óra felé megszűnik minden nagyobb harci tevékenység és Ratisce körül az esetelt helyzet marad ugyanaz egész augusztus 4-én át. / Az alkonyattájban hallott puskaropogás és gépfegyvertakolás, melyet mi egy 395-ös köté körül folyó ellentámadás zajának véltünk, nem innen, hanem a front más részéről hallatszott be Lukavieche. / - Mialatt mindez történik, Koltowban alarmirozzák marsbrigádunkat és hozzák Lukavieche, majd este utnak indítanak bennünket Batkov felé, azzal a céllal, hogy augusztus 5-én hajnalban brigádunk ellentámadást hajtson végre a 395-ös köte ellen, visszavegye azt és a 71-es és 72-ös bataillonok közötti lyukat kitöltve visszaállítsa a frontot, Batkowban a Szeret hídnál megfigyelő állásban levő 32-ösök ordonánc vezrja bataillonunkat, kinek az itt parancsnokló 32-ös bataillonskommandóhoz kellett vezetni bennünket - az ordonánc csakugyan jól vezetett, mert a 32-ös bataillonskommandó tényleg a mély utban tanyázott, hová vezetett bennünket - a bataillonskommandó irányítása szerint aztán a 395-ös kötét nyugati irányból támadtuk volna, míg ugyanakkor a Batkóból külön elmenetelt 32-ös és 44-es marsbataillonok a köte ellen déli, illetőleg délkeleti irányból intéztek volna támadást. - Csakhogy! Augusztus 4 és 5 közötti éjjel - mialatt mi kinos marssal iparkodunk a mély utban tanyázó 32-ös bataillonskommandó felé - az oroszok leszállnak a 395-ös kötéről, meglepik és elfogják a Szeret hídjánál őrködő 32-sőket s velük együtt elfogják a mély utban levő 32-ös bataillonskommandót is; a mély uthoz érve ilyen

lonskommandót, melyhez irányítva vagyunk. Mialatt várakozunk a mély utban az oroszok reggel fél hét felé - mikor a nagy tüzérségi és gyalogsági tűz kezdődik - megtámadják a Markopolo és Ratisce között jobb szárnyával a levegőben lógó 71-es bataillont, oldalukba kerülnek és elfogják az egész 71-es társaságot; ilyenképen anélkül hogy csak sejtanánk is kb. reggel hét órától kezdve egy nagy lyukban fekszünk - az oroszoknak nem kerül nagy fáradtságba a gyengén kiképzett, tüzkeresztségen ép áteső, kellő vezetés nélküli bataillonunkat lekapcsolni.

- az oroszok elfogatásunk után megtámadják a Ratisce-től délkeletre a Szeret mellett fekvő és bal szárnyával a levegőben lógó 72-es bataillont, a marsbrigádunkhoz tartozó 32-ös és 44-es bataillonok a 72-sökkel egyidejűleg szintén belekeverednek a harcba, melynek során a két marsbataillon majdnem teljesen megsemmisül - végeredményben az oroszoknak sikerül Ratisce egész környékét a mi erőnktől megtisztítani és a területet szilárdan birtokukba venni. Ennek megtörténte után az egész vonalon megindulnak előre, de egyébként is támadnak végig a Szeret mentén; egész nap folyik a harc, csak estefelé sikerül megállítani az oroszokat a Lieneki-Olejov-Konjuchi vonalon.

Igy kerültünk hadifogságba. Abban, hogy hadifogságba jutottunk része volt a hadosztálynak, mely jól-rosszul kiképzett, gyenge létszámú, kellő felszerelés nélküli, puskaport még sesem szagolt marsbataillonnal akart egy oly támadást végrehajtani, mely egy harcedzett feldbataillon számára is kemény dolog lett volna; de része volt a marsbrigádcommandónak is, mely elküldi bataillonunkat, anélkül hogy közölné, mi a harci helyzet és az adott helyzetben mi a feladatunk.

Mindegy, megtörtént.

— **Hős pécsi joggyakornok.** Neusiedler Jenő pécsi törvényszéki joggyakornok 69. gyalogezredbeli hadapród a galíciai harcokban tanúsított kiváló magatartása elismerésül megkapta a nagy ezüst vitézségi érmet.

— **Előléptetés.** Neusiedler Jenő, a cs. és kir. 69-ik gyalogezredben szolgáló hadapród, aki már több, mint fél év óta küzd a harctéren, az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért zászlóssá léptetett fel.

felett.

— **Katonai előléptetés.** A király Neusiedler Jenő 69. gyalogezredbeli hadapródot, aki már hetedik hónapja küzd az északi harctéren, zászlóssá nevezte ki. Neusiedler Jenő békében a pécsi kir. törvényszéknél volt joggyakornok.

— **Katonai kinevezés.** A király Neusiedler Jenő pécsi törvényszéki jegyző, a 69. gyalogezred zászlósságát hadnaggyá nevezte ki. Neusiedler, akitől lapunkban is több hangzatos cikk jelent meg, már több mint 8 hónapja harcol az északi harctéren és hősiességeért a hadserégfőparancsnokság az I. osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntette ki.

— **Önkéntesekből hadnagyok.** A Rendeleti Közlöny legutóbbi számában olvassuk, hogy január 1-étől a pécs-baranyai egyéves önkéntesek sorából hadnagyokká nevezték ki a 6. gyalogezredben Horváth Károly, Imre Gábor, Rober Imre, Hajnal Antal, Wittmann Károly, Berger Oszkár, Reich Aladár, a pécsi 52. gyalogezrednél Eberwein Gusztáv, Balogh Árpád, Turina Oszkár, Schumetz Ferenc, Deutsch Rikárd, Rumszauer Ferenc, Stell István, Fehér Sándor, Frankenberger Győző, Zbegeb Vazul, Pásztor Jenő, Göde Levente. A 69. gyalogezrednél (újabbán a Hindenburg-ezrednél teljesítenek szolgálatot a pécsi önkéntesek) kineveztek: Lőrincz Sándor, Kaufer Ernő, Bokros Ferenc, Németh Kálmán, Vári Kornél, Fehér Sándor, Bánjai Ernő, Páncz I Miklós, Antal Aladár, Szabó Béla, Heidecker Pál, Habersfeld Ottó, Kis Ernő, Marossi Gyula, Topos József, Vörös Mihály, Balasko András, Löwy Hermann, Polcer Lajos, Jezicsék Róbert, Bardai István, Jeckl Ferenc, Szépványovics András, Kaufmann János, Király Sándor, Neusiedler Jenő, Steuer mann Jenő.

— **Egy pécsi ifju hősi halála.** Paulay Géza végzett joghallgató, Baranyavármegye közigazgatási gyakornoka, a 69. gyalogezred hadapródja a harctéren szerzett betegség következtében egy ausztriai tartalékkórházban hősi halált halt. Pécssett élő aggodó szülei már 5 hónap óta nem kaptak egyetlen sornyi életjelt sem tőle, míg a hivatalos értesítés most egyszerre haláláról számolt be. A fiatal megyei tisztviselőt felebbvalói mind szerették s volt jogásztársai is egyaránt kedvelték. Jogász korában a pécsi püspöki jogakadémián mindig vezető szerepet játszott. Tagja volt a jogászkongregációnak s egy ideig elnöke a jogászolvasókörnek. A jogászok maguk között „néppárti képviselőnek” hívták szilárd néppárti meggyőződése miatt, amelynek mindenütt kifejezést is adott. Szülei rajongásig szeretett egyetlen gyermeküket vesztették el benne.

— **Harcéri tudósítónk** nem kerülhetik el a háboru természetes következményeit. Többen hősi halált haltak, mások pedig hadifogságba estek, így a rendes önkéntes haditudósítónk száma lényegesen lepadt, hacsak újak nem lépnek a régiek helyébe. Egyike a legszorgalmasabb és legmegbízhatóbb tudósítónknak volt Neusiedler Antal pécsi itélőtáblai bírónak rátermettséggel tudósító, bátorszívű fia, Neusiedler Jenő, pécsi kir. törvényszéki jegyző, a 69. gy.-ezred tartalékos hadnagya, aki legutóbb a Hindenburg-ezred káderénél, Pilsenben volt gyöngékedése miatt huzamosabb harcéri szolgálat után beosztva és onnét küldötte hozzánk utolsó szives leveleit ezen szép gyáripari városban való életről. Amint helyreállt egészsége, újból harcéri szolgálatra jelentkezett és zászlóaljával annál a kombinált ezrednél volt beosztva, mely elvégezvén feladatát, amint azt jelentettük is, föloszlott. Ezen kombinált ezredben Wolhyniában harcolt a mi Neusiedlerünk is, és ezen elkeseredett harcok folyamán sebesületlenül hadifogságba esett többedmagával. Több heti kínos várakozás után (hadifogságba jutásáról előzőleg tisztársai értesítették a szülőket) most Tavilypolyból értesítette szüleit ottani időzéséről és jó egészségéről.